ISSN 0130-7037

Наука і суспільство

3'92

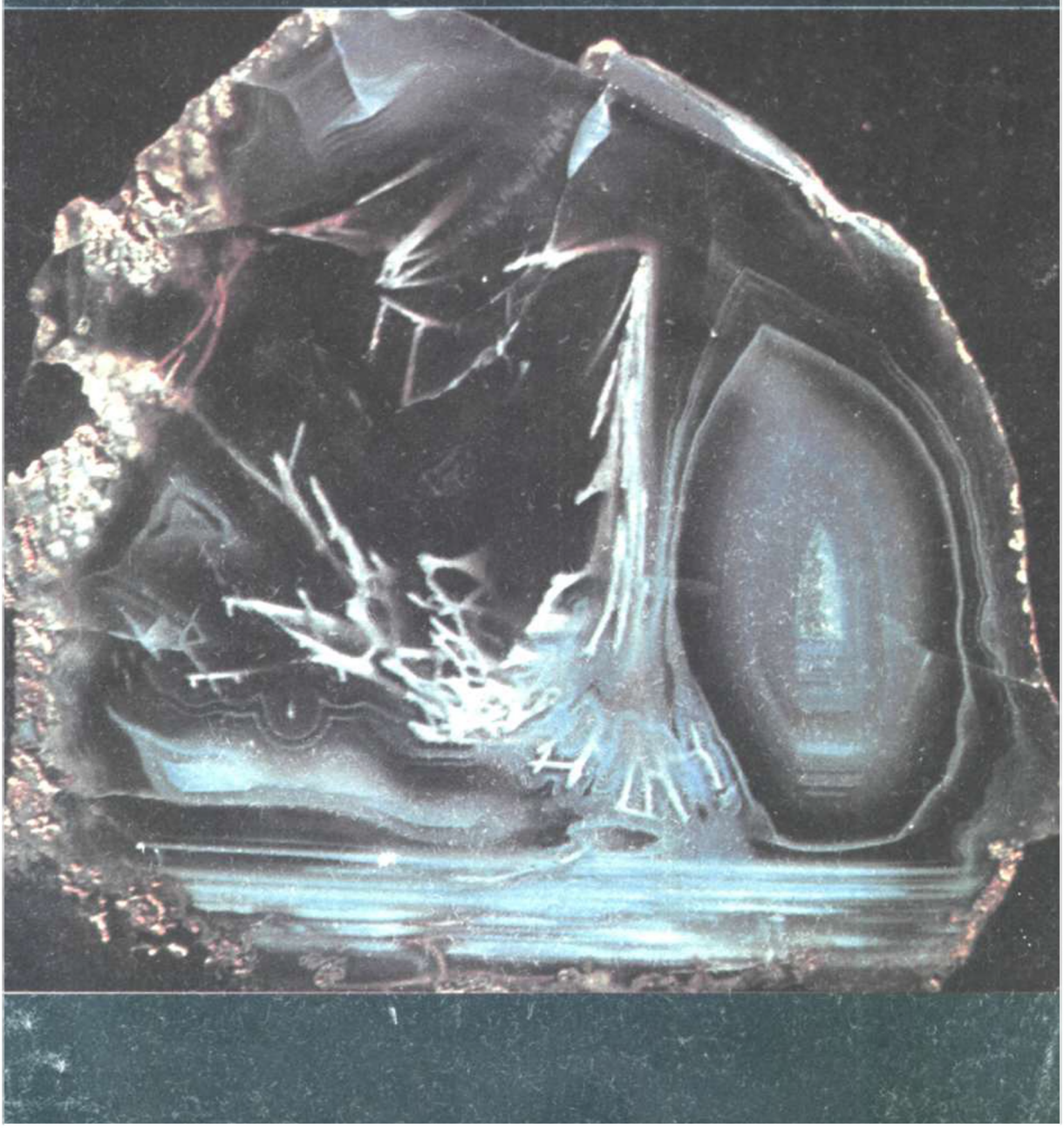

Фантазії наяву,

співзвучні нашому часові, дарує комп'ютер людям: електронний мозок долучився й до художньої творчості. Можливості електроніки в цій сфері людського буття безмежні. Тож не дивно, що дедалі більшає гурт художників-ентузіастів комп'ютерної графіки в усіх країнах світу. Комп'ютер збагатив і розширив палітру митця. Працюючи у співдружності з людиною, він дає в її розпорядження багатющий вибір графічних прийомів, а митець з їх допомогою втілює в карколомних образах на екрані свої художні смаки, нетривіальне бачення світу, його безмежжя і суперечності, майстерно користуючись небаченою вигадливістю форм, мінливістю проекцій, кольоровими варіаціями, на які такий щедрий комп'ютер. Гідна подиву невичерпність...

Митець шукає, фантазує — електроніка допомагає відбити образність мислення, змоделювати сюжети, мрії, народжувані розкутою уявою. І всю цю багатоманітність барв і образів незнаного досі світу фантазій (а не машинних абстракцій), що тішать зір і розбурхують уяву, комп'ютер відтворює на екрані. Космічні краєвиди, колажі, геометрія простору не залишають сумнівів у тому, що творча співдружність митця і електронного мозку є плідною, багатообіцяючою, розширює горизонти пошуків, а нас, глядачів, прилучає до невичерпних можливостей комп'ютерної техніки і найпотаємнішої гри фантазії митця. Так, митця, а не комп'ютера. Бо зізнаймося: хоч складна і досконала сьогодні електронна машина, на кнопки натискує все-таки людина...

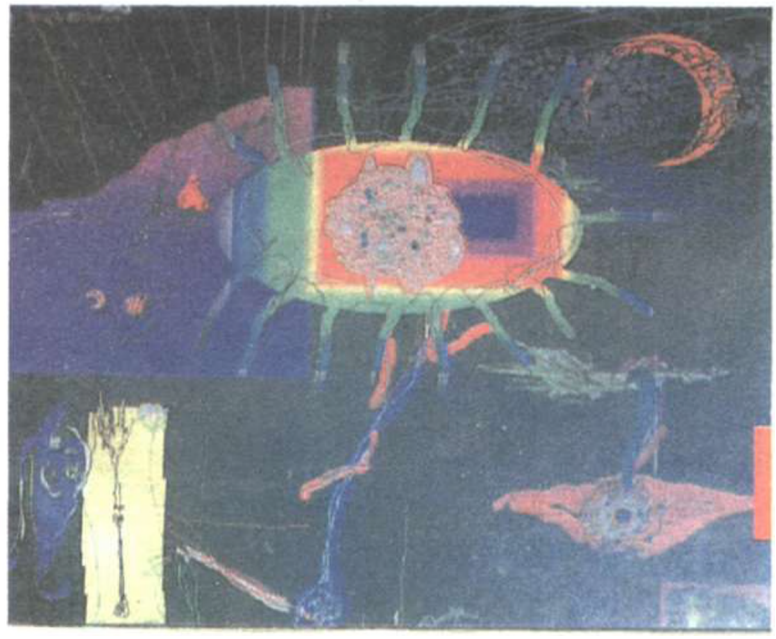

Щомісячний
науково-популярний
і літературно-художній
ілюстрований журнал

БЕРЕЗЕНЬ

Заснований у серпні 1923 року

Засновник: правління
товариства «Знання» України

Видавець:
видавництво «Преса України»

наука і суспільство

© журнал «Наука і суспільство», 1992

У номері:

2 **Світові пріоритети української науки**
Найдич Ю. «Як з'єднати те, що не з'єднується?» На запитання нашого кореспондента Н. Сукманської відповідає науковець інституту матеріалознавства АН України.

5 *Лотерея «Передплата-92». Хто ж виграв?*

6 *Островерхов А., Тощев Г. Загадки скіфської ойкумени*

9 *Белей В. Історія однієї медалі.* До вшанування пам'яті великого Кобзаря.

10 *Буткевич В.* Людина має право...

12 **Мозаїка планети**

14 **Україна і українці**
Сегеда С. Генетична пам'ять народу

17 *Савченко О. «Хто перший запровадить атрибут державності — той виграє»*

18 **До наших передплатників**

20 *Яневський Д. Важкий шлях до свободи.* Завершення публікації про національні державні утворення, що існували на терені України в 1917—1920 роках.

24 *Капгін Ю. Природа НЛО — інформаційна.* Завершення публікації

28 **З життя вчених**

29 *Силенко Л. Мага Віра.* Сім Законів Правильного Життя

32 **Доброго вам здоров'я.**
«Здається, я знайшов причину раку,» — сказав гість редакції, відомий онкотравник В. Тищенко.

36 **Календар народних свят**
Борисенко В. Квітень

38 **Біля домашнього вогнища**

40 *Рувінський А. Чи була насправді Єва*

42 *Українці святкують Великдень*

47 **Наш шаховий клуб**

ЖУРНАЛ ВИДАЄТЬСЯ ЗА УЧАСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ «ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР» («ПЕРКОМБАНК»)

Гроші мають силу і навіть можуть говорити.

Ми даємо Вашим грошам силу і примусимо їх говорити про Вашу перемогу.

«Перкомбанк»

Як з'єднати те, що не з'єднується

Сьогодні, коли все розвалюється на наших очах, важко навіть повірити у те, що взагалі існує українська наука, не кажучи вже про якісь її пріоритети. Народ поринув у суцільну містику — НЛО, екстрасенси, академія уфологічних наук. Яка там наука!.. І раніше союзні структури не дуже багато грошей виділяли українським ученим, а нині вони просто ведуть жорстоку боротьбу за існування. Про що ж тут говорити!..

А, може, якраз і настав час нагадати про те, що окремі наукові напрями на Україні, а то й цілі інститути утримували й утримують донині пріоритет у всьому світі?..

«Коли на верстаті закріпили шестерню, і різець почав упевнено знімати з неї стружку, незважаючи на численні зубці, представники американської фірми «Дженерал електрик» не витримали:

— Такого не може бути! Це просто цирковий трюк.

Здивування американців легко зрозуміти: ще зовсім недавно не існувало такого різця, здатного обробляти деталі з переривчастою поверхнею. Всі вони ламалися від частих ударів, що виникають при цьому. І взагалі весь довгий шлях, який долала заготовка, перш ніж перетворитися на потрібну деталь, був замовлений суворою необхідністю — знову ж таки бракувало різця, що йому під силу було б обробити найтвердіший матеріал. Що міцніша була заготовка, то довше її обробляли, то дорожчою ставала деталь. Отож техніка чекала нового матеріалу...

Місце його народження — Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР. Назва — гексаніт. Створений на основі нітриду бору...»

Написано це давно. Так давно, що не хочеться навіть називати рік і номер журналу. Та й не варто, бо головне лишилося: Інститут проблем матеріалознавства АН України продовжує утримувати передові позиції у світовій науці. Сьогодні на запитання нашого кореспондента Нінель СУКМАНСЬКОЇ відповідає завідуючий відділом інституту академік АН України Юрій Володимирович НАЙДИЧ.

Кор. Юрію Володимировичу, у мене таке враження, що ваш інститут для того й існує, аби створювати нові матеріали, яких природа досі не знала, нові технології...

Ю. Найдич. Справді, ми розробляємо всілякі нетрадиційні матеріали. Традиційні — сталь, чавун, які одержують під час металургійного процесу. Наш же основний профіль — нові матеріали, які одержують методами порошкової металургії. Це не така давня наука, як металургія, вона народилася в нашому столітті, коли з порошку почали виготовляти вироби необхідної форми. У такому випадку відходів набагато менше, ніж за традиційних методів — відливки та механічної

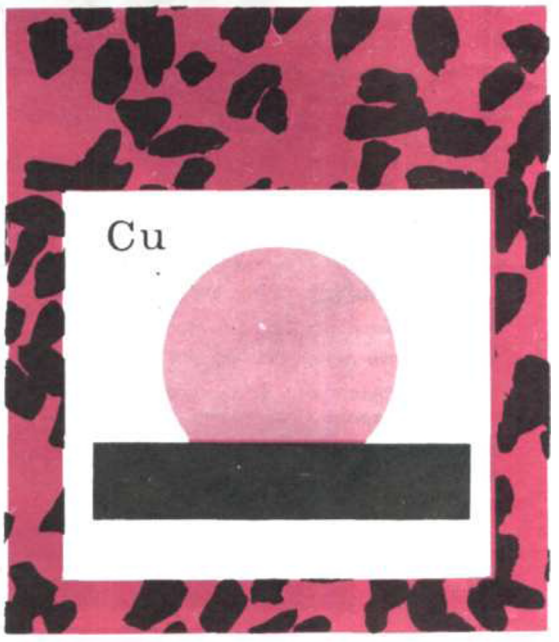

обробки. І дуже важливо, що матеріали можна одержувати з специфічними властивостями. Скажімо, спресували металевий порошок з керамічним (чи силікатним, карбідним, нітридним) — і маємо композит з властивостями і металу, і кераміки.

Щоб задовольнити найрізноманітніші вимоги сучасної техніки, треба з'єднувати в одній деталі два матеріали або навіть три. Один не забезпечить усієї палітри властивостей: міцність, хімічну та жаростійкість тощо. Отож і доводиться об'єднувати кілька компонентів. Тоді й виникає проблема: як їх з'єднати? Можна, приміром, спаяти.

Коли припаюють метал до металу,— принципових проблем не виникає. До речі, таке робили ще в Давній Греції, особливо часто з'єднували благородні метали. Археологи ще й досі знаходять посудини чи ювелірні вироби тої пори, частини яких з'єднані припоєм з благородного металу. Хоч і цей процес має багато технологічних проблем, він удосконалюється і в наші дні.

А от що робити, коли треба з'єднати, скажімо, метал із склом? Чи метал з керамікою? Спробуйте припаяти скло до металу з допомогою олова. У вас нічого не вийде: метал до скла не прилипає.

Тим часом у техніці часто-густо виникають ситуації, коли потрібно таке зробити. Скажімо, коли виготовляють віконце для радіо-, оптичного чи лазерного приладу або для космічного корабля. Тоді скло треба з'єднати з металевим корпусом. Можна, звичайно, зробити це з допомогою фланцевого механічного методу, гуми і болтів. Але гума старіє, до того ж не витримує високих температур, її не скрізь можна застосовувати.

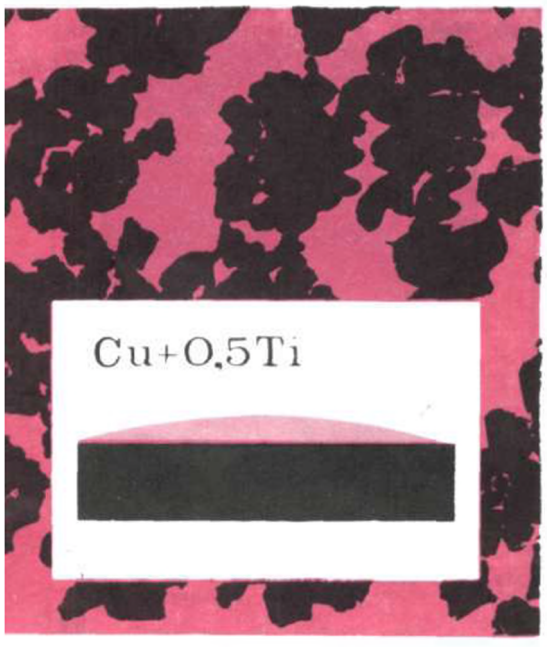

А що коли спаяти скло і метал? Тоді одержимо міцну деталь, котру можна використати скрізь — і в космічному кораблі, і в радіоапаратурі.

Або взяти синтетичний сапфір — монокристал окису алюмінію. Це прозорий матеріал, міцний, термостійкий, інертний до агресивного середовища. Якщо сапфірові диски з'єднати з металом,— одержимо вікна для електровакуумних приладів, що працюють за високих температур. Використовують їх також у прискорювачах елементарних частинок.

Ще один приклад: король твердості алмаз. Він, як кажуть учені, хімічно інертний, тобто не вступає у взаємодію з іншими речовинами, ні до чого не прилипає. Тим часом його часто потрібно приєднувати до металу. Для чого? Алмаз використовується як інструмент — ріжучий, абразивний тощо. І в цьому випадку його треба якось прикріпити до металевого держака. Причому, прикріпити міцно, бо під час роботи такий інструмент нагрівається і має витримати високу температуру. От вам і проблема: міцно з'єднати різні матеріали між собою, а надто з металом основної конструкції.

Нині багато говорять про створення керамічного двигуна. Це трохи неправильний термін, бо сам двигун лишається металевим, але окремі деталі, що працюють за високих температур і в агресивному середовищі, робитимуться з кераміки. І тоді потрібно буде ці деталі якось приєднати до металевого корпусу двигуна чи поршня. Отож, проблема з'єднання, як бачите, всеосяжна, вона охоплює буквально всі галузі техніки.

Кор. Як же її можна розв'язати?

Ю. Найдич. Ми якраз розробляємо наукові основи і методи з'єднання металів з різними матеріалами. Ми — це відділ контактних явищ і пайки неметалевих матеріалів інституту. Ще є технологічний відділ у дослідно-конструкторському бюро нашого інституту, котрий займається технологічним доведенням наших розробок і впроваджує їх у виробництво. Одне слово, маємо такий собі інженерний центр.

З'єднання неметалевих, неорганічних тугоплавких матеріалів — скла, кераміки, графіту, алмазу, ситалів тощо — нова галузь досліджень, їй усього лиш 20—30 років. Центральним під час її розв'язання є процес прилипання, або, як кажуть учені,— адгезії металу до неметалевого матеріалу.

Згадаймо класичний шкільний дослід. Якщо у склянку налити води, то вона прибере ввігнутої форми, але біля стінок її рівень буде вищим, ніж посередині. Коли ж у ту саму склянку налити ртуть, то

вона набуде опуклої форми. Через те, що ртуть не прилипає до скла, а вода, навпаки, прилипає, змочує його. Нам же потрібно зробити так, щоб саме розплавлений метал, скажімо, олово, з допомогою якого спаюють різні метали, прилипав до скла. Для цього ми вивчаємо так звану високотемпературну капілярність металевих рідин, тобто як вони змочують різні матеріали — скло, кераміку, алмаз, графіт тощо.

Якщо розбити термометр, з нього викотяться ртутні кульки. Такої ж самої форми прибере, приміром, розплавлена мідь на поверхні алмазу. Ці досліди ми ставимо у високому вакуумі, в чистих умовах. І за формою краплі можна судити про те, чи змочує метал алмаз, чи ні. На малюнку 1 — збільшена під мікроскопом кулька міді, що не змочує алмазний кристал. Найпростіший спосіб змусити її зробити це — так зване мікролегування розплавів різними компонентами. Тобто в них додаються домішки певних металів. Так варто додати до міді лиш 0,5 процента титану,— і форма краплини різко зміниться (малюнок 2). Вона поводитиме себе так, як вода на склі. Після того, як така розпластана краплина охолоне, її вже не можна буде відірвати від алмазу. (Те ж саме станеться, якщо алмаз замінити керамікою чи склом). Такі сплави використовуються як припой на алмазному інструменті. І він працює інтенсивно і довго.

Саме в цій галузі наша країна, а нині Україна,— лідер у світовій науці. Ми листуємося з ученими різних країн, друкуємо свої праці в закордонних виданнях, їздимо на всесвітні конференції.

Кор. А патенти маєте?

Ю. Найдич. У нас багато закордонних патентів, ми запатентували свої роботи у Франції, Англії, Японії, США, Німеччині.

Але у нас, крім наукової теорії, розробляється ще й технологія. І окремі свої вироби, скажімо, алмазний інструмент, ми продаємо за кордон.

Дуже багато робіт у нас пов'язано саме з алмазним інструментом. От, приміром, абразивний круг. Це диск, де алмазні часточки вкраплені в металеву матрицю. Працездатність такого інструменту і витрати алмазів значною мірою залежить від того, наскільки міцно тримається алмазна часточка. Бо іноді вона вилітає під час першого ж оберту круга. Ми розробили спосіб металізації алмазів — вкрили їх плівкою. З її допомогою вдалося закріпити ці часточки так міцно, що робочі властивості інструмента зросли в два, три, а часом і у п'ять разів. І настільки ж економиться алмазний матеріал. Йдеться про синтетичні алмази. Правда, і тут економити не зайве, бо високоякісні синтетичні алмази дорого коштують.

А уявіть собі інструмент, де використовуються природні алмази. Приміром бурові коронки, з допомогою яких геологи бурять свердловини, коли шукають корисні копалини. Наскільки важливо тут економити алмази, змушувати їх працювати якомога довше! А надто в нинішніх умовах незалежності України. Адже природні алмази ми купуємо в Росії, і економія їх перетворюється на проблему номер один. Щоб розв'язати її, ми вкриваємо алмази спеціальним сплавом, і строк служби коронок значно зростає. Нещодавно такі коронки випробували китаські геологи.

Взагалі інструмент з металізованими алмазами ми широко запровадили у промисловість. Полтавський завод синтетичних алмазів та інструменту, він освоїв технологію металізації алмазів. Вони випускаються у промислових масштабах, їх купують сотні організацій.

Кор. А чи знайшов застосування гексаніт, створений у вашому інституті?

Ю. Найдич. Кубічний нітрид бору існує в двох «іпостасях»: ельбор, винайдений у Росії, і гексаніт, розроблений у нашому інституті. Ці унікальні за своїми властивостями матеріали стають інструментом, тобто починають працювати лиш у тому випадку, коли їх з'єднати з держаком. І ми, створили технологію з'єднання нітриду бору з металом. Тепер маємо різний інструмент, скажімо, пилку для обробки деревини та багато іншого.

Кор. І де ж відбуваються процеси з'єднання того, що не з'єднується?

Ю. Найдич. У спеціальних металевих вакуумних печах. До речі, вони в нас теж власної конструкції. Ціле пічне господарство, де панує вакуумна технологія пайки найрізноманітніших матеріалів...

Лотерея «Передплата-92». Хто ж виграв?

Ми одержали 4789 листів з номерами абонементів про передплату або й самими квитанціями. Тобто в лотереї «Передплата-92» взяло участь майже п'ять тисяч читачів. І ось — жеребкування. Хто ж із них став володарем вісімнадцяти виграшів, асортимент яких сягав від книги до телевізора, а ціна — від п'ятнадцяти до кількох тисяч карбованців?

Навряд чи пенсіонер (і, до речі, наш передплатник з дванадцятирічним стажем) житель села Савинців Оржицького району на Полтавщині В. С. Слинько гадав, що йому дістанеться головний виграш. Але з волі жереба сталося саме так. Отже, власником кольорового телевізора «Янтарь-741» став **Василь Савович СЛИНЬКО.** Шкода тільки, що стан здоров'я не дозволив йому прибути до редакції, і головний виграш лотереї вручали його синові, Юрію Слиньку.

В. С. СЛИНЬКО.
Йому дістався головний виграш лотереї «Передплата-92».

А ось величезна кришталева ваза (приз товариства «Знання» України) поїхала до Миколаєва. Її виграв інженер з місцевого аеропорту **Олег Геннадійович ГРАЧЕНКО.** До речі, він активний пропагандист нашого журналу і член правління обласної організації товариства «Просвіта».

Інші виграші розподілилися так:

Щепаняк В. В. (с. Пісочне Миколаївського району Львівської області) виграв двотомник Біблії;

Воротняк Г. В. (м. Косів на Івано-Франківщині), **Ців'юк Р. Д.** (м. Івано-Франківськ), **Коваленко Л. О.** (м. Черкаси) — Коран;

Прищепа О. Д. (с. Погребняки Семенівського району Полтавської області), **Шумейко О. Ф.** (м. Чернівці), **Красовська Р. В.** (м. Чернівці), **Бардіна Л. Л.** (м. Рівне) — «Ілюстровану історію України» Михайла Грушевського;

Куцовський М. І. (с. Кандибино Новоодеського району Миколаївської області), **Зваричук Л. А.** (м. Надвірна на Івано-Франківщині) — тритомник Д. І. Яворницького «Історія запорозьких козаків»;

Ільницький З. М. (м. Н. Розділ Миколаївського району Львівської області), **Пилипенко Л. Т.** (м. Київ) — бібліотечку історії і фантастики;

Бугай М. М. (м. Київ), **Осипенко С. П.** (с. Добротимофіївка Добровеличківського району на Кіровоградщині), **Хоменко В. С.** (с. Коловерть Корецького району Ровенської області), **Карпенко Ю. Б.** (м. Харків) — «Библейскую энциклопедию».

Вітаємо вас, дорогі друзі, з виграшами! Щиро дякуємо всім, хто взяв у ній участь!

Загадки скіфської ойкумени

Коли заходить мова про Скіфію, насамперед згадують пам'ятки Нижнього Подніпров'я — Товсту, Гайманову могили, інші царські кургани. Це природно: Нижнє Подніпров'я — центр скіфської держави, резиденція її царів. Археологічні знахідки з цього району знані в усьому світі. Досліджують його здавен — ще від початку XIX століття.

Інша справа — західна ойкумена Скіфії. Про життя тутешніх племен донедавна знали конче мало. Лише з 70-тих, по створенні Одеського відділення Інституту археології АН України, розпочалися планомірні розкопки, які допомогли розкрити чимало таємниць скіфської історії.

Об'єктом досліджень одеських археологів став Буджацький степ. Буджак у перекладі з тюркської означає «закуток». Це обширна територія у Дністровсько-Дунайському межиріччі, яка охоплює південно-західні райони Одещини, а також південь Молдавії.

Про розселення племен, політичні і воєнні події у Буджаку є чимало згадок в античних джерелах. Але ці свідчення здебільшого фрагментарні, а почасти й суперечливі. Уперше про скіфів на Дунаї згадує «батько історії» — Геродот, який у V столітті до нашої ери побував у тутешніх краях. За його свідченням, західний кордон Скіфії проходив уздовж Істра (давньогрецька назва Дунаю). Територію від Істра до Борисфена (Дніпра) Геродот називає старою або споконвічною Скіфією. Про Істер як західну межу розселення скіфів писали й інші автори. Однак довгий час ці свідчення не підтверджувались археологічними даними. Тому багато сучасних дослідників вважали більш достовірними ті джерела, згідно з якими кордон скіфської держави проходив по Тірасу (Дністру), а далі на захід починалася земля гетів.

Археологічні дослідження у Буджаку допомогли з'ясувати справжню історичну картину. Вчені виявили кілька пам'яток скіфського походження, тоді як гетського — жодної. У найдавнішій, датованій VI століттям до н. е., знайшли рештки сагайдака, наконечники стріл і унікальне рало з оленячого рогу. В одному з поховань скіфів-воїнів, сучасників Геродота, виявили вуздечку, оздоблену в характерній манері так званого «звіриного стилю». У похованні хлопчика, відкритому неподалік міста Арциза, знайшли повний комплект зброї: сагайдак із сотнею стріл, залізне вістря списка, короткий скіфський меч — акінак, а також панцир, бронзовий шолом. Серед інших знахідок привернув увагу масивний золотий предмет у вигляді зрізаного конуса; на ньому вигравіювано орла, що тримає у кігтях рибину.

Монета скіфського царя Атея.

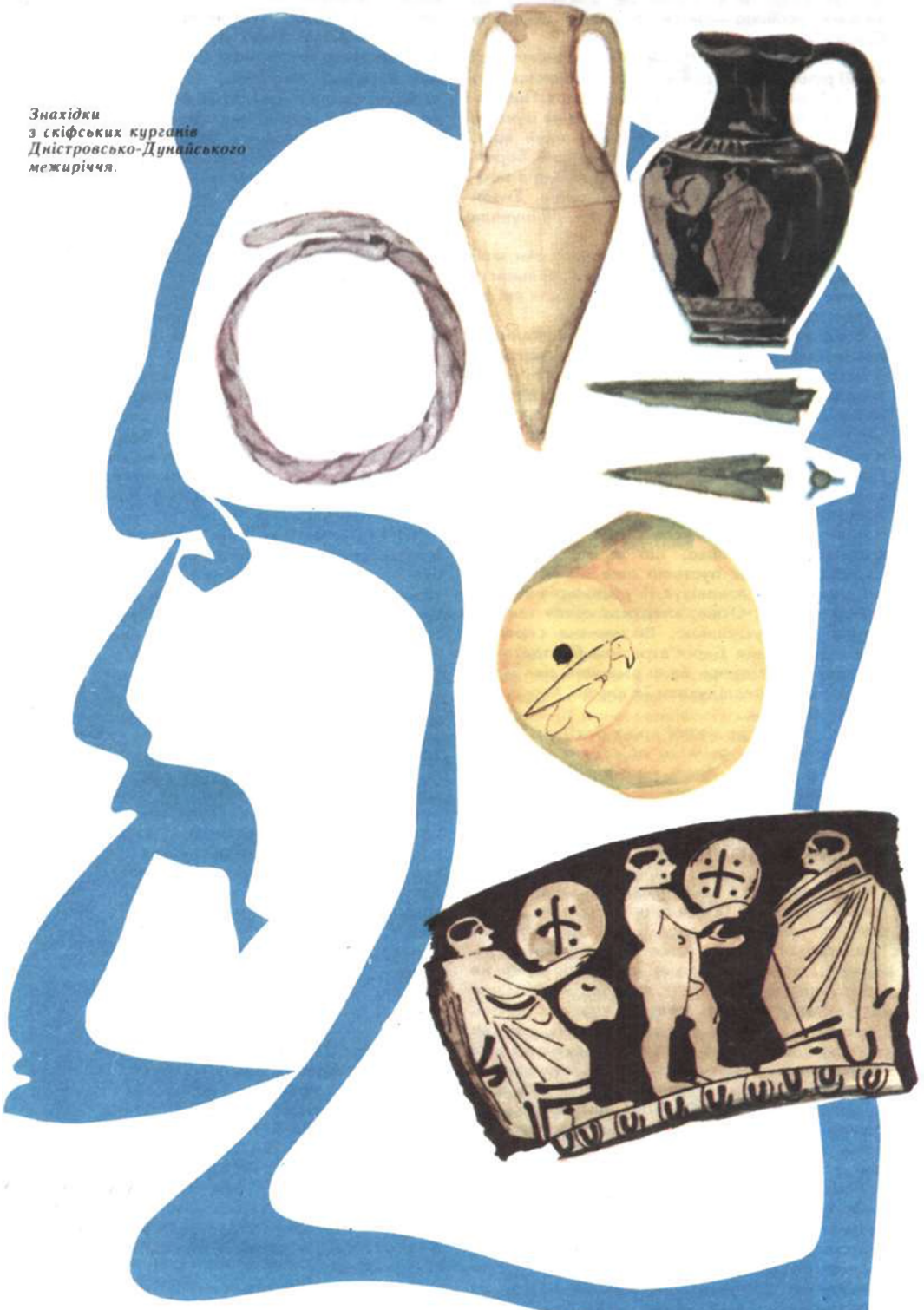

Знахідки з скіфських курганів Дністровсько-Дунайського межиріччя.

Такі «конуси» знайдені у багатьох місцях Скіфії, але достеменно з'ясувати їх призначення поки що не вдається.

Отже, на запитання про західні межі скіфської держави археологія дає досить певну відповідь: не Дністер, а Дунай.

В історії скіфів Дністровсько-Дунайське межиріччя насамперед асоціюється із загальновідомим походом перського царя Дарія I Гістаспа. Подробиці описує Геродот у IV книзі своєї «Історії». Формальним приводом до війни були напади скіфів на країни Малої Азії у VIII—VII

століттях до н. е. Скіфське військо діяло вельми успішно — досягло навіть кордонів Єгипту.

У 513 році до н. е. Дарій I на чолі могутньої армії рушив до кордонів Скіфії. Одночасно до гирла Дунаю підійшов перський флот. Піднявшись до місця, де ріка поділяється на рукави, кораблі вишикувались у велетенський міст, яким військо перейшло на скіфський берег.

Кочівники, однак, уникали зіткнення з персами. Вони відступили вглиб країни. Гнали худобу, спалювали після себе степ, руйнували криниці.

Чи далеко просунулись перси? Античні джерела дають непевну відповідь. Більшість учених вважає, що завойовники дійшли аж до Волги, принаймні до Дону.

Є однак й інша думка. Дехто з дослідників, посилаючись на давньогрецького географа й історика Страбона (I століття до н. е.), твердить, що основні події персько-скіфської війни розгорнулись у Буджацькому степу. «Між гетами і Понтійським морем*, від Істра в напрямку Тіри**,— писав Страбон,— лежить Гетська пустеля, рівнинний і безводний простір, де Дарій, син Гістаспа, перебравшись за Істер для походу на скіфів, потрапив у пастку і мало не загинув з усім своїм військом від спраги». (Зауважимо, що в іншому місці Страбон називає пустелю вже не Гетською, а Скіфською і локалізує її у межиріччі Істра й Борисфена). Отже, «партизанська» тактика скіфів була успішною. Виснажена спрагою і голодом армія Дарія втратила боєздатність і врешті-решт перси були змушені тікати від скіфів, які переслідували їх аж до Херсонеса Фракійського...

У IV столітті до нашої ери в Західній Скіфії виникає міцне племінне об'єднання на чолі з царем Атеєм. Атей мав власну монету. Точніше, існували принаймні два види монет. На одній з них зображено голову Геракла та скіфа-вершника; на іншій — Артеміду і знов-таки скіфського воїна-вершника з луком у руці.

Царство Атея відігравало значну роль у житті Східної та Південної Європи, загрожуючи навіть Македонії, де на той час владарював батько Александра Великого — Філіп II. 339 року до н. е. Філіп напав на Придунайську Скіфію і завдав їй поразки. Атей, на той час уже 90-літній старець, очолював скіфське військо і загинув у битві. Через кілька років один із воєначальників Александра Македонського — Зопіріон з 30-тисячною армією знову вдерся у Скіфію і дійшов аж до Ольвії — давньогрецької колонії на Бузькому лимані. Проте на зворотному шляху скіфи вщент розгромили його військо.

Боротьба Скіфії з Македонією проходила із змінним успіхом. 292 року до нашої ери Лісімах, який по смерті Александра Македонського володів Фракією, спробував знову підкорити кочівників, але в «Скіфській пустелі» зазнав поразки і не дійшов навіть до Дністра...

IV століття до н. е. — час розквіту усієї степової Скіфії і її західних земель зокрема. Про це свідчать не тільки античні джерела, а й численні археологічні знахідки. Великі родові могильники та окремі скіфські поховання цієї доби зустрічаються у Буджаку повсюди. Деякі з них дослідила Ізмаїльська археологічна експедиція Інституту археології АН України. На жаль, більшість курганів західної Скіфії було пограбовано. Та пощастило знайти і незаймані, багаті на знахідки поховання. В одному з могильників знайшли золоті платівки із зображенням фантастичних істот — собаколевів. За скіфськими віруваннями, такі зображення мали магічну силу і боронили їх власників від усіляких незгод. В інших курганах археологи розкопали зброю, каблучки, чудові зразки чорнолакового посуду: канфари, ойнохої, лекіфи. Особливу увагу привернули ойнохої, розмальовані у так званому червонофігурному стилі. Одну з них невідомий художник давнини прикрасив міфологічною сценою.

Цікавий матеріал зібрала також Дунайсько-Дністровська археологічна експедиція Інституту археології України, яка досліджувала центральні райони Буджака. Серед знахідок — багата колекція скляних намист, зброї, кераміки, а також триручний культовий посуд, аналоги якого, до речі, знайдені і в знаменитій Товстій Могилі...

У III і II століттях до н. е. становище скіфів погіршується. На зміну гетам прийшло войовниче об'єднання кельтів-галатів, зі сходу тіснили сармати. Частина скіфів відійшла до Криму, де створила державу із столицею Неаполем Скіфським. (Залишки цього міста, поблизу Сімферополя, збереглися донині). Решта племен продовжувала кочувати степами Північного Причорномор'я, а також Дністровсько-Дунайським межиріччям.

З цією неспокійною епохою пов'язаний загадковий «скарб», знайдений 1976 року в скіфському кургані поблизу Білгорода-Дністровського. У глибині, на рівні земної поверхні, археологи виявили вимостку з черепків амфор, з невеликим заглибленням у центрі. У ньому — рідкісна для стародавніх часів (і не лише скіфських) скляна чаша, наповнена залізними вістрями стріл. Поруч знаходився рукояттям увігнаний в землю меч — акінак, віддалік лежала кінська збруя: вудила, налобник тощо. А поховання... не було!

Вчені довго мізкували над символікою давньої споруди. Зійшлися на тому, що це — жертовний алтар на честь бога війни Арея. За свідченням Геродота, скіфи вважали акінак втіленням Арея в земному бутті. На честь свого бога кочовики офірували кожного сотого полоненого.

Втім, існують й інші гіпотези. Вичерпно пояснити загадковий скіфський «скарб» дослідникам поки що не вдається.

На порозі нової ери Скіфія остаточно капітулює перед сарматами. У I столітті н. е. вони цілковито запанували у Буджацькому степу. Скіфів частково винищили, частково асимілювали.

Проте слава цього самобутнього народу пережила віки і увійшла в стародавню історію Південної України однією з найяскравіших сторінок.

Анатолій ОСТРОВЕРХОВ,
Геннадій ТОЩЕВ,
кандидати історичних наук.

* *Давньогрецька назва Чорного моря.*

** *Античне місто (нині Білгород-Дністровський).*

Історія однієї медалі

Передчасна смерть Тараса Шевченка озвалася серед українського громадянства глибоким смутком. Щоб вшанувати пам'ять великого Кобзаря, гурток патріотично настроєних діячів, з близьких до поета кіл, поставив випустити спеціальну медаль з його зображенням — для поширення в українському народі.

Створили проект, подали до Державного Монетного Двору в Петербурзі замовлення. Все йшло гаразд, і невдовзі медаль була готова. Вона мала 38,5 міліметра в діаметрі, два міліметри товщини і важила 20 грамів. Виготовляли її, очевидно, із срібла.

Щойно пам'ятну медаль викарбувано, аж схаменулися царські урядовці, у котрих, як відомо, ім'я Шевченка прихильності не викликало. Весь її тираж було зконфісковано і знищено. Залишили тільки один екземпляр, мабуть для історії, заховавши його в «Императорском Эрмитаже».

А проте ініціаторам випуску шевченківської медалі вдалося врятувати ще два екземпляри. Сліди одного з них швидко згубилися. Другий (його подано на фотознімку в повну величину) члени гуртка, боячись конфіскації, вирішили переправити за межі Російської імперії. Медаль передали на зберігання українському шляхтичу Івану Козубському, котрий, бувши урядником царської посольської місії, виїздив до Палестини.

Козубський перебував у Палестині довгі роки. Одружився з грекинею, від якої мав двох доньок — Олександру та Ольгу. Сестри виховувалися і вчилися за кордоном. Обидві цілковито пофранцузилися. Ольга студіювала в Брюсселі і там одружилася з відомим інженером Куодом, котрий згодом став директором Криворізьких заводів на Україні. Олександра одружилася з французом — професором Метейє і переїхала до Кольомбу, неподалік Парижа. Разом з нею опинилася у Франції й шевченківська медаль, що перейшла їй у спадок від батька.

У 1908 році до Олександри Метейє завітав далекий родич Козубських — лікар Микола Стаховський. Син пані хворів, і вона звернулася за допомогою до Стаховського. Після лікування здоров'я сина помітно поліпшилося, і пані Метейє вирішила зробити лікареві подарунок — рідкісну медаль, яку вельми берігі цінував батько.

Так шевченківська медаль знову опинилася на Україні — Стаховський привіз її до Вінниці, де саме мешкав.

У 1919 році Микола Стаховський емігрував. Виїздив поспіхом — на Україні вирувала запекла громадянська війна, отож медаль залишилась у Вінниці. Доктор з цього приводу не раз жалкував — боявся, що вона загубиться. Але цього не сталося: в 1925-му, виїжджаючи з України до сина, старенька Олена Стаховська взяла з собою і медаль. Знала, яка то цінність...

У тридцятих Микола Стаховський, на той час уже доктор медицини, проживав у місті Берегові на Закарпатті, що входило до складу Чехословаччини. В 1934 році він запропонував фотографію медалі одному з тутешніх журналів. Знімок опублікували.

Що ж до оригіналу — самої медалі — то його історія, на жаль, на цьому й закінчується, вірніше — обривається. Про подальшу долю рідкісної старожитності немає ніяких свідчень. Як, до речі, й про долю двох інших вцілілих екземплярів шевченківської медалі.

Василь БЕЛЕЙ.

м. Мукачеве,
Закарпатської області.

Людина має право

Володимир БУТКЕВИЧ,
професор Київського Державного університету ім. Т. Г. Шевченка, доктор юридичних наук.

Сьогодні людство стоїть на порозі міжнародної гуманітарної революції. В ній головні протиборствуючі сили — не класи, чи політичні партії,— а держава з її адміністративно-командною системою і зародковий тип громадянського суспільства. Головна мета цього суспільства — досягнення такого стану, коли вільно і незалежно (в рамках загальноприйнятного поняття свободи) розвивається людина та її права. Революція ця раніше, ніж когось, зачепила колишні соціалістичні країни. Адже саме в них потреби громадянського суспільства і фактичний стан людини, її прав були поставлені в максимально можливе протиріччя. Революція не могла охопити країни, що розвиваються (Африки, Азії та Латинської Америки), тому що в них ще не сформувалось громадянське суспільство з чітко окресленими сучасними потребами. Вона не могла виникнути в високорозвинутих буржуазних країнах (Європи і Америки, Японії), бо діючі в них права людини не дозволяють довести конфлікт між державою і громадянським суспільством до прямого зіткнення.

Сучасна гуманітарна, так само, як і науково-технічна революція, охопить всі країни без винятку. Кінцевим результатом її буде створення нового типу держави, в якій органи влади не будуть керувати громадянами, але самі залежатимуть від суспільства.

Чи означає це, що колишні радянські республіки одними з перших побудують таку державність? Зовсім ні. Низький (як для цієї державності) рівень економічного, політичного і соціального розвитку правової свідомості переважної частини населення є нездоланною перешкодою на цьому шляху. Цілком можливо, що деякі з цих держав, якщо не переважна більшість, стануть на шлях побудови буржуазної державності; а згодом, коли вимоги громадянського суспільства розвинуться до такого рівня, що вступлять у непоправну суперечність з можливостями буржуазної держави, вони змушені будуть пройти новий (для себе) етап гуманітарної революції. В майбутньому ця участь чекає й на сучасні розвинуті буржуазні держави. В майбутньому, бо гнучкість сучасних державних інституцій і порівняно широкий набір реальних (в тому розумінні, що відповідають сьогоднішнім потребам) прав людини гасять час від часу конфлікти, що виникають. Тож, період еволюційного розвитку триває.

Звичайно, не хотілося б, щоб Україні довелося ще раз вертатися до пройденого. Але все залежить не від волі окремих осіб, а від того, наскільки своєчасно і ефективно розвиватимуться державні інституції, залежні від громадянського суспільства.

Сьогодні в уяві політичних, громадських діячів та й вчених кінцевою метою політичної реформи є правова держава. Гадаю, що вона є лише перехідною ланкою до майбутньої державності. Але пройти цим шляхом мусить кожний народ.

Що ж таке правова держава, і як її побудувати в Україні? Судячи з численних заяв у засобах масової інформації про те, що нині ми будуємо правову державу, уявлення багатьох людей про це поняття досить неясні.

Найчастіше під правовою державою розуміють такий стан, коли суворо і неухильно дотримується закон. Таке тлумачення є цілком природною реакцією на повсюдне беззаконня і масову злочинність. Але воно по своїй суті не є правильним. Досить зауважити, що у фашистській чи іншій тоталітарній державі закони виконуються вкрай суворо та неухильно. Але які закони?

Держава може претендувати на ім'я правової, коли вона, перш за все, сама підпорядкована праву. Сьогодні будь-який громадянин республіки легко назве свої обов'язки по відношенню до держави, але, скажімо, обов'язки держави перед людиною для нього лишаються загадкою. І не дивно, бо ж в правових документах вони у більшості своїй сформульовані декларативно, у вигляді політичних гасел, які державу ні до чого не зобов'язують (юридично). Наше право не змогло запобігти: а) перевазі політичної влади над юридичною; б) пануванню авторитарної, командно-адміністративної системи. Право не тільки не стало захисником прав і свобод людини, її гідності, а часто «узаконювало» свавілля, розправу над особою, грубе порушення законності. Зрештою, правова система фактично стала гальмувати розвиток громадянського суспільства, перешкоджати утворенню демократичних прав людини і т. п.

Отже, сьогодні, ми не маємо не лише правової держави, а й самого права, на основі якого може функціонувати ця держава. Перш за все необхідно домагатися того, щоб право *стало мірою свободи людини і суспільства*, а не командою, забороною чи лише зобов'язанням. Головним компонентом права повинна бути не воля держави (що врешті-решт призводить до панування волюнтаризму), а дозвіл. Крім дозволу в праві розвиваються заборони і зобов'язання, але вони не повинні переважати. Охорона прав і свобод громадян, а не їх обмеження, захист честі і гідності людини — головна мета права. Гуманізм, пріоритет прав і свобод людини повинні стати основними принципами права. Моральна основа і соціальна справедливість, презумпція невинності і принцип змагальності — невід'ємні чинники права. Вже сьогодні слід закладати основу правової держави у вигляді «трьох китів»: 1) поділ влади; 2) верховенство демократичного закону; 3) права і свободи людини. При цьому слід пам'ятати, що головний з них — права і свободи людини. Тобто, поділ влади та верховенство демократичного закону мають бути підпорядковані ідеї прав і свободи людини.

Що означає «поділ влади» у правовій державі? Мова йде про виділення в самостійні трьох основних влад: законодавчої, виконавчої та судової. Верховна Рада України не є парламентом, бо ж обиралася не за принципами парламентаризму. Законодавча влада в правовій державі повинна бути лише виразником народного суверенітету, найвищим представницьким закладом. Кабінет Міністрів має виступати із законодавчою ініціативою, а не приймати власних правових актів.

Наша Верховна Рада постійно бере на себе розгляд виконавчих функцій, чим принижує роль законодавчого органу, вносить плутанину в поділ влади, гальмує роботу Кабінету Міністрів, породжує як власну, так і урядову безвідповідальність. Можна вказати і на інші огріхи в діяльності законодавчої влади в Україні. Але й цього достатньо для висновку: сьогодні парламенту, якого потребує правова держава, в Україні немає. Законодавча влада не відокремлена від інших.

Виконавча влада повинна формуватися представницьким органом, бути підконтрольною і підзвітною йому. В Україні сьогодні склалася така ситуація, що члени Кабінету Міністрів звітують перед Верховною Радою тоді, коли вони вважають за потрібне, а не за програмою вищого законодавчого органу. Та й у формуванні Кабінету Міністрів Верховна Рада часто слідує за вказівками останнього. Посилення владних повноважень Кабінету Міністрів може призвести до одного: нівелювання ролі законодавчого органу (що, як правило, завершується його розпуском) і зміцнення позицій командно-адміністративної системи в суспільстві. В цьому разі виконавча влада заміниться системою команд, заборон і обмежень.

Судова влада в правовій державі підпорядкована тільки закону. В Україні ж нині діяльність судових закладів залежить від законодавчої й виконавчої влади. Принцип верховенства закону всім зрозумілий тоді, коли йдеться про окрему людину. Верховенство демократичного закону такою ж мірою стосується і держави. Але, на жаль, сьогодні кількість прав держави значно переважає кількість її обов'язків, а це є грубим порушенням принципу права, перекрученням його головної закономірності. Навіть незначні свої обов'язки держава часто перекладає на громадян, ставлячи їх у кріпацьку залежність від себе.

На підтвердження цього досить заглянути в Конституцію України. Стаття 38 гарантує громадянам України право на працю, а в республіці існує безробіття. Держава зняла з себе відповідальність за невиконання цього обов'язку, посилаючись на скрутне соціально-економічне становище. В той же час ніякі пояснення громадянина щодо невиконання ним своїх обов'язків держава до уваги не бере. Стаття 39 гарантує всім громадянам право на відпочинок. Але ціни на путівки в будинок відпочинку, інші оздоровчі заклади зросли до таких розмірів, що вони стали практично недоступними для звичайних людей. Більше того, в рамках цієї статті держава грубо порушила і свої міжнародні зобов'язання. Так, наприклад, в пункті 2 ст. 39 закріплюється: «це право (право на відпочинок — *В. Б.*) забезпечується встановленням для робітників і службовців робочого тижня, що не перевищує 41 години». А в пункті «а» ст. 1 відповідної Конвенції Україна перед всією світовою громадськістю «заявила про своє схвалення... принципу сорокагодинного робочого тижня, що запроваджується таким чином, щоб це не вело до зниження рівня життя трудящих».

Ця ж стаття гарантує громадянам «щорічну оплачувану відпустку», а стаття 80 Кодексу про працю України говорить: «щорічна відпустка повинна бути перенесена на інший строк...» І це в той час, коли п. 1 ст. 2 Конвенції МОП № 52 «Про щорічні оплачувані відпустки» забороняє такі перенесення. Таких безвідповідальних рішень держави в трудовому законодавстві більше, ніж досить.

Не можна назвати жодного права громадянина, за дотримання якого держава не зняла б із себе відповідальності. Тобто, сьогодні в Україні маємо не правову державу, а її повну протилежність. Юридичний закон до держави практично не застосовується. Цей принцип адміністративно-командної системи найбільш категорично висловив горезвісний А. Вишинський: «Соціалістичне право — є...

засіб підкорення людей і класів порядкам, які вигідні і бажані цьому класові» (Теория судебных доказательств. М., 1956).

Особливе значення у створенні правової держави *має дотримання і розвиток прав* і свобод людини. Власне, з деяким застереженням, можна стверджувати, що всебічний розвиток і дотримання прав і свобод людини — це і є дійсний стан правової держави. . На жаль, і тут у нас немає підстав для заспокоєння. Наша держава не виконує по відношенню до своїх громадян ні обов'язку гідного розвитку прав людини, ні їх ретельного, справедливого дотримання.

Сьогодні, щоб узгодити права і свободи громадян України з вимогами правової держави, треба провести велику роботу у кількох напрямах.

По-перше, уважно переглянути конституційний перелік прав і свобод громадян України і виключити з нього гасла, пропагандистські, декларативні «права». Суспільство повинно закріплювати в законодавстві ті права, які воно здатне гарантувати особі. Усякому суб'єктові прав повинен відповідати суб'єкт обов'язків. Гола декларація про те, що держава ніби гарантує реалізацію його прав, громадянину нічого не дає. До суду державу не притягнеш. Слід також економічні права громадян привести у відповідність з реальними можливостями країни. Треба створювати *економічні й політичні умови для реалізації* кожного права громадянина.

По-друге, необхідно визнати міжнародні стандарти прав і свобод людини, які повинні бути не кінцевим ідеалом, а підгрунтям для побудови правової держави. Якщо порівняти кількість міжнародних пактів з прав людини, підписаних Україною, з обсягом документів, підписаних іншими членами світового співтовариства, та висновок буде досить сумний: Україна посідає 58—65 місце.

По-третє, необхідно узгодити республіканське законодавство з відповідними діючими міжнародними угодами. Мається на увазі узгодження діючих норм і заповнення прогалин, які існують у правовій системі України.

Таким чином, розглянувши три основні компоненти правової держави, побачимо, що Україна досі не пішла далі декларативного її проголошення. Говорити про початок побудови такої держави передчасно. Але серйозно задуматися над цією проблемою — саме час.

Мозаїка планети

УСМІШКА ЧИ ГРИМАСА?

Загадкова усмішка Джоконди. Як тільки не інтерпретували її дослідники! Висували гіпотезу, що модель генія страждала на шизофренію, що це, взагалі, портрет померлої, що Леонардо зобразив *самого себе, бо комп'ютер* виявив на картині і його риси...

І от ще одна версія: усмішка всесвітньовідомої Джоконди — не що інше, як... *гримаса* паралітика. Загадковості їй надають ті м'язи обличчя, котрі просто «не діють». Ось таке сміливе, якщо не сказати блюзнірське, твердження належить скульптору і двом лікарям з *французького міс*та Ліон.

У паризькій «Фігаро» розповідається: все почалося з того, що Ален Рош з ліонської школи красних мистецтв запрагнув увічнити у мармурі безсмертне творіння Леонардо. Та тільки-но заходився працювати, зрозумів, що відтворити риси Мони Лізи у трьох вимірах йому не вдасться. Причина — вони асиметричні. З точки зору фізіології, твердить скульптор, «неправильними» є обличчя, плечі, руки. Коли він виліпив правицю, *вона* постала безформною... Про своє відкриття скульптор розповів приятелю — докторові Анрі Греппо. Той, у свою *чергу,— Жан-Жаку Конте* відомому спеціалістові з хвороб верхніх кінцівок: доктор Конте виявив й інші диспропорції, зокрема, недорозвиненість м'язів правого плеча. Що ж до руки, то його діагноз однозначний — параліч. Чи можна вважати цей вирок остаточним? Експерти допускають чотири версії. Відомо, що Леонардо писав картину сім років. Можливо, модель зникла ще першого ж року, і пам'ять зрадила митця. Можливо, пояснення слід шукати у тому, що за тих часів вважалося за потрібне «зашифровувати» свої твори. Або ж красуня ще з дитинства хворіла на рідкісну форму *паралічу*. І, нарешті, ліонські спеціалісти не виключають, що вони припустилися помилки, і Мона Ліза не була хворою.

ТОЙ САМИЙ МЮНХГАУЗЕН

Але спершу — про надзвичайне явище — ефект дзиги, або гіроскопа, як його називають у механіці. Якщо гіроскоп установити на ваги, збалансувати, а затим розкрутити з великою швидкістю, то вага його зменшиться. Японські дослідники С. Такеучі і Х. Хайсахі твердять, що коли 175-грамовий гіроскоп обертати зі швидкістю 13 тисяч обертів за хвилину, він важитиме усього десять міліграмів! Відкрив цей ефект професор Ерік Лейтуейт.

А до чого тут славнозвісний барон? Справа у тому, що він... не перебільшував, розповідаючи, як витягнув себе з болота за волосся. Підтверджує це такий дослід. Якщо взяти гіроскоп, що його обертає електромагнітне поле, і разом з джерелом живлення примістити у невеликий чорний ящик, то це й буде ідеальною моделлю барона Мюнхгаузена, котрий витягує себе з болота. Барон, як замкнута система, здійснює роботу тільки за рахунок перерозподілу внутрішньої енергії всупереч усім канонам фізики!

РОЗВІНЧАННЯ «МЕДИЧНИХ МІФІВ»

До числа найбільш хибних американські медики віднесли уявлення про те, що діти, які пустуючи, косять очима, буцімто на все життя потерпатимуть від косоокості. Виявляється, навпаки: той, у кого дуже міцні очні м'язи, які різко обертають очне яблуко, менше за інших схильний до косоокості.

Не лайте дітей за читання при тьмяному світлі: єдине, що їм загрожує від цього, твердить «Американ хелс мегезін», так це сильні головні болі через перенапруження очей і аж ніяк не погіршення зору. Так само батькам не слід боятися надівати окуляри дітям зі слабким зором у ранньому дитинстві, адже це не веде, всупереч помилковій думці, до ослаблення зору. Якщо, звичайно, правильно підібрано лінзи.

Не відповідає дійсності й уявлення про те, що єдиною небезпекою від засмаги є опік шкіри. Навіть незначні дози засмаги збільшують ризик захворіти на рак, попереджає консультант діючого при університеті штату Пенсільванія Центру по вивченню зовнішності людини Майкл Перчук. Одержані дози ультрафіолетового опромінення нагромаджуються в організмі, і засмага обертається доволі неприємними наслідками у зрілому віці.

Але найбільша кількість хибних уявлень пов'язана з їдою. Одне з них зводиться до того, що надуживання цукру веде до цукрового діабету. Тим часом причина недуги — у нестачі інсуліну, гормона, котрий регулює засвоєння цукру організмом. Установлено, що діабет нерідко передається у спадок, але 80 процентів діабетиків мають надмірну вагу. А ожиріння знижує ефективність інсуліну.

Американські медики спростовують також хибну думку про шкідливість майонезу, котрий буцімто є збудником сальмонельозу й призвідником небезпечного підвищення рівня холестерину.

Як збудник сальмонельозу майонез не більш небезпечний, ніж сирі яйця, куряче м'ясо чи молоко, які також є живильним середовищем для сальмонелли. До того ж оцет в майонезі створює доволі кисле середовище, яке блокує розмноження бактерій сальмонелли. Не варто стерегтися майонезу й сердечникам. Вміст холестерину у чайній ложці майонезу — не більш як п'ять міліграмів, а згідно з рекомендаціями Американської кардіологічної асоціації, споживання холестерину має не перевищувати 300 міліграмів на добу.

З їжею пов'язаний ще один міф: начебто голодування веде до зменшення розміру шлунка. Це відповідає реальному стану речей не більше, ніж твердження, що від голодування зменшується рот. Зазначимо, що не всі хибні уявлення безневинні. Наприклад, спроби тамувати болі при виразці шлунка за допомогою молока. Це, як правило, дає протилежні результати. Справа у тому, що, попри прісний смак, молоко містить велику кількість протеїнів, котрі мають кислотну реацію і ще більше подразнюють виразку. Так само її подразнюють алкоголь і куріння. Цікаво, що й прісна дієта гамує виразку лише тимчасово. По суті, їжа мало позначається як на її появі, так і на лікуванні, вважають американські медики.

«Не висмоктуйте з ранки зміїну отруту! — Це найгірше, до чого можна вдатися», — наголошує професор медицини Дуглас Джентіл. Він зауважує, що бактерії, які селяться у ротовій порожнині, лише збільшують ризик отруєння. А втім, отрута далеко не всіх змій є смертельною для людини. Часто під шкіру взагалі не потрапляє жодної краплини отрути, бо змії іноді кусають, але не жалять. Якщо вас вкусила змія, терміново звертайтесь по кваліфіковану медичну допомогу. Лише в крайньому разі допускається самостійне накладання джгута.

І наостанку спростуємо ще таке твердження: мовбито в тих, хто мерзне на холоді, більше шансів захворіти на грип, ніж у тих, хто сидить удома. Шанси, проте, однакові, бо віруси — збудники грипу — мало піддаються дії температури навколишнього середовища.

Генетична пам'ять народу

Ще в другій половині минулого століття перед ученими-расознавцями, які розпочали масові антропологічні обстеження народів світу, постало питання: як досягти порівняльності даних, одержуваних різними дослідниками? На перший погляд, здавалося, досить просто: варто лишень зібратися, спільно виробити певні методичні рекомендації і надалі їх чітко дотримуватися. Провідні європейські антропологи кінця XIX — початку XX століть саме так і діяли: провели кілька конгресів, присвячених методичним проблемам. Однак, прийняті на них рішення не дали бажаних результатів. Та й не могли дати. Річ у тім, що серед зовнішніх, тілесних ознак, що їх беруть до уваги в расових класифікаціях, абсолютно сталих обмаль. Наприклад, колір волосся змінюється протягом життя: з віком, до появи сивини, він темнішає. Очі у людей похилого віку, навпаки, світлішають, «вицвітають». А така важлива расова прикмета, як зріст, взагалі коливається протягом доби: вранці людина трохи вища, ніж увечері. Вчені зрозуміли: для того, щоб мати повноцінну характеристику популяції, «класичні» расові ознаки (будова обличчя, колір очей, форма волосся тощо) потрібно доповнити такими покажчиками, які б не змінювались упродовж життя людини, не залежали від зовнішніх факторів.

1900 року австрійський вчений К. Ландштейнер відкрив явище аглютинації (від латинського слова «аглютинатіо» — склеювання), що полягає у злипанні червонокрівців (еритроцитів) при їх змішуванні з плазмою (сироваткою) крові. Аглютинація виникає внаслідок взаємодії високомолекулярних речовин з великим вмістом вуглеводнів (антигенів), які містяться в еритроцитах, та аглютинінів (антитіл), що входять до складу плазми. У крові людини виявили два антигени — А і Б та два несумісні з ними антитіла — анти-А і анти-Б. Залежно від наявності тих чи тих антигенів і антитіл, розрізняють групи крові, а саме: I, II, III, та IV.

Відкриття груп крові мало велике значення для лікувальної практики: воно дало змогу уникати склеювання еритроцитів, яке призводило до закупорки судин, а відтак — смерті пацієнтів. Незабаром у практику медичних закладів увійшло переливання крові, яке врятувало життя тисячам людей.

...Наприкінці першої світової війни у Східній Греції точилися кровопролитні бої. Допомагаючи союзникам — грецьким військам,— країни Антанти перекинули на Салонікський фронт багатонаціональні військові частини. Під ніж хірурга щодня потрапляли світлошкірі англійці і французи, смагляві греки й індійці, чорношкірі вихідці з Африки — полонені турки, болгари, араби. Багато з них потребували переливання крові. Молоді лікарі — подружжя Гіршфельд, працюючи в госпіталях, помітили, що представники різних етнічних груп мають неоднакове співвідношення груп крові, і згодом опублікували статтю про свої спостереження. Стаття привернула увагу антропологів. Ще б пак — адже групи крові цілком відповідали вимогам стабільного расознавчого покажчика, про який йшлося вище: вони строго контролювалися трьома генами, мали просту форму успадкування, не зазнавали змін протягом життя і майже не залежали від впливу природних та соціально-побутових умов.

Так народився новий напрям науки про людину — антропологічна гематологія (від грецьких слів «гема», «гематос» — кров, та «логос» — наука, поняття). Вона вивчає розподіл груп крові серед народів світу.

Ще подружжя Гіршфельд помітило, що в Європі, Азії та Африці наявні всі чотири

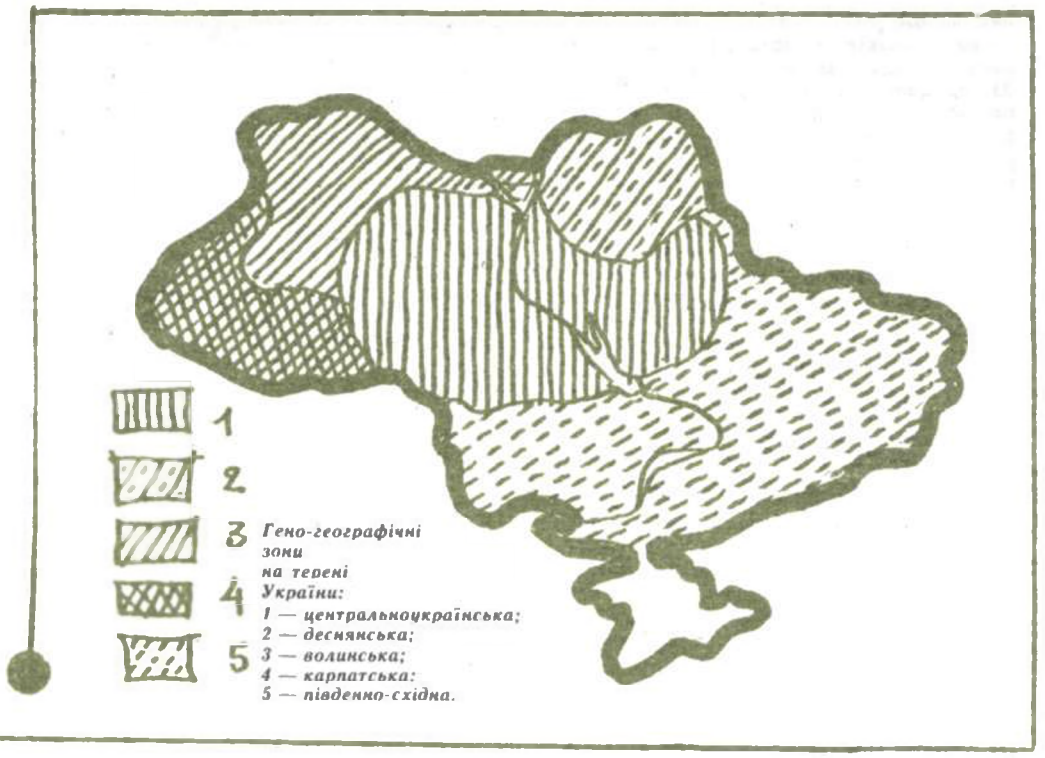

групи крові. Проте в європейців процент другої групи значно вищий, ніж третьої, концентрація якої збільшується в міру просування на схід та південний схід Азійського континенту. Перша група крові часто зустрічається у всіх народів, але у тубільного населення Північної та Південної Америки — індіанців — вона цілком витіснила всі інші. Що ж до Африки, то тут співвідношення генів, які визначають групи крові, вельми заплутане, «мозаїчне».

Існує чимало інших факторів крові, що виявляють певні закономірності міжрасового розподілу. Велике практичне і наукове значення мало, зокрема, відкриття резус-фактора, який дістав назву за видовим найменуванням мавпи, в крові якої його виявили вперше,— макаки-резус. Приблизно у 80 процентів людей він позитивний, у решти — негативний. Однак в Європі резус-негативність трапляється частіше, ніж в Азії. Максимальне значення резус-фактора (близько 40 процентів) властиве баскам — невеликому загадковому народу, що живе на північному заході Іспанії та в сусідніх з нею районах Франції.

Вивчення груп крові в Україні розпочалося ще 20-х років, але незабаром перервалося внаслідок сталінських репресій. Відновилося лише через чверть століття за ініціативи групи антропології Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України ім. М. Т. Рильського та співробітників деяких медичних закладів. Дослідження велися під керівництвом відомого фахівця-антрополога, доктора біологічних наук Є. І. Данилової.

Вчені дійшли висновку, що українці загалом належать до одного гематологічного типу — східноєвропейського, котрий є проміжною ланкою між західноєвропейськими та західно- і передньоазіатськими типами. Однак, у деяких регіонах України відчувається вплив балкано-карпатського, або дунайського, компоненту. Мимоволі спадають на думку рядки Несторової «Повісті временних літ», які виводять пращурів слов'ян з Подунав'я: «По довгих временах сіли словени по Дунаю, де нині Угорська земля і Болгарська. Від тих словен розійшлися по землі і прозвалися іменами своїми, де хто сів, на якому місці».

Вивчення структурних варіацій крові, характерних для населення республіки (загалом обстежено майже десять тисяч осіб), дало підстави виділити на етнічній території українського народу кілька гено-географічних областей, а саме: центральноукраїнську, поліську (волинську), деснянську, карпатську та південно-східну.

Центральноукраїнська зона означена в усіх без винятку антропологічних класифікаціях українців, початок яким поклав ще відомий етнограф П. П. Чубинський — автор знаменитих семитомних «Трудов етнографо-статистической экспедиции в Западно-Русский край» (1872—1876). Межі цієї гено-географічної області дуже розмиті. Її ядром є Середня Наддніпрянщина, для корінних жителів якої характерні такі показники: переважання першої (близько 60 процентів), відносно висока варіабельність другої (22—30 процентів) і низький процент (близько 15) третьої груп крові. Резус-негативність тут трапляється порівняно рідко (10—15 процентів). За цими покажчиками українці центральних регіонів близькі до поляків, білорусів, росіян південних областей. Зазначу, що в Середній Наддніпрянщині майже не відчувається вплив тюркського компоненту, тобто «тюркська кров», поява якої в історичному серці України пов'язана з середньовічними печенігами та половцями, не залишила помітного сліду в генофонді українців цього регіону.

Поліська (волинська) зона обіймає, голов-

ним чином, північно-західні райони, де збереглися найбільш архаїчні антропологічні риси. Цікаво, що за ознаками крові — близько 23 процентів другої групи, переважання першої (понад 60 процентів) — поліщуки споріднені не лише з населенням південних, поліських областей Бєларусі, а й з північними росіянами — нащадками поморів, деякими прибалтійськими групами. Ця спільність — дуже давнього характеру, і підтверджується також іншими системами антропологічних ознак. Зауважу, що гематологічний тип населення Українського Полісся склався в умовах відносної його ізоляції в минулому.

Наступна зона — деснянська — поширюється на Чернігівську та Сумську області, населення яких за гематологічними характеристиками близьке до поліщуків Правобережного Полісся. Щоправда, на Лівобережжі частіше трапляється перша, і рідше — друга група крові.

Найбільш своєрідним, в масштабі України, поєднанням гематологічних зон відзначається населення карпатської гено-географічної зони, до якої входять Закарпаття, більша частина Галичини та Буковини. Тут виявлено дуже високий процент (близько 35) другої і помірний (11—16) — третьої груп крові, низьку концентрацію резус-негативності. Це свідчить: за структурою крові українці перелічених регіонів тяжіють до етнічних груп Подунав'я — болгарів, північно-східних румунів, угорців, словаків і, певною мірою, сербів. Нагадаю, що подібний напрям антропологічних зв'язків українського населення Карпат зафіксовано й соматологічними, одонтологічними, дерматогліфічними дослідженнями, про що йшлося в попередніх публікаціях (див. журнал «Наука і суспільство» № 3 за 1990-й, № 1 за 1992-й роки).

І, нарешті, південно-східна зона, до якої входять Причорноморська низовина і Великий Донбас (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Дніпропетровська, Донецька та інші області). Українці окресленого регіону вирізняються дещо підвищеною концентрацією другої (в середньому близько 28 процентів) та третьої (17 процентів) груп крові. Щодо резус-негативності, то тутешнє населення має спільність з населенням правобережної частини Середньої Наддніпрянщини. Таке сполучення гематологічних ознак свідчить, що українці південно-східної зони більшою мірою, ніж в інших регіонах, зазнали впливу тюркського та іранського компонентів. Привертає увагу й те, що за групами крові та іншими гематологічними факторами вони дуже близькі до нинішніх росіян, а в недалекому минулому — українців, нащадків запорозьких козаків, що живуть на Ставропільщині та в Краснодарському краї. Недаремно, за народними уявленнями, кров од віків була символом приналежності до одного роду.

Слід наголосити, що відмінності між перелічениими вище гено-географічними зонами України ні в якому разі не можна абсолютизувати — йдеться, мабудь, про більш-менш виражені тенденції. Та водночас у них відбито історичну реальність — поступ народів, племен, які, то з мирним пастушим посохом, то зі зброєю в руках, приходили на благодатну українську землю. Весь комплекс зібраних на сьогодні антропологічних даних переконує, що морфофізіологічний тип українського народу сформувався на східнослов'янській основі за участю інших компонентів, передусім південно-європейського, орієнтованого головно в напрямку Балкан. Без перебільшення можемо сказати, що ми — народ, витоки якого коріняться в глибині тисячоліть, народ, який завжди жив, живе і житиме на своїй, батьківській землі.

Сергій СЕГЕДА,
кандидат історичних наук.

Республіканський центр духовної культури

Пропонує у 1992 році видання:

— Православна церква і українська культура. Мова укр. 2,5 др. арк., 15 слайдів. 25 крб.

— Мистецтво козацької України. Мова укр. 2,5 др. арк. 20 слайдів. 30 крб.

— Український часопис: рік 1992 (Визначні події, ювілеї та пам'ятні дати в житті України, «білі плями історії», славні хлопці-запорожці, релігійні свята та біблійні оповіді, корисні поради тощо). Мова укр. 4,5 д. арк. 8 крб.

— Українська народна бібліотечка:

Українські народні пісні та думи — 5 крб.
Українські прислів'я та приказки — 5 крб.
Українські народі казки — 10 крб.
Українські народні свята та звичаї — 5 крб.
Українські усмішки — 7 крб.

— Запорозька Січ. Короткий довідник. Мова укр. 3,5—4 др. арк. 7 крб.

— Українська кухня. Мова укр. 3,5 др. арк. 5 крб.

— Християнські свята та обряди. Мова укр. 2,5 др. арк. 6 крб.

— Вселенське православ'я. Короткий довідник. Мова рос. 3,5—4 др. арк. 7 крб.

— Символіка українського народу. Мова укр. 2,5 др. арк. 6 крб.

Гроші за домовленістю необхідно перераховувати до 1 квітня 1992 року на рахунок Республіканського Центру духовної культури № 700423 у Печерському відділенні Укрсоцбанку м. Києва. МФО 322090. У платіжному дорученні слід вказати: «За методичні матеріали». При індивідуальному замовленні гроші перераховуються поштовим переказом. Обов'язково треба вказати перелік замовлених видань, точну адресу організації або персонального передплатника, його прізвище, ім'я, по батькові.

Наша адреса: 252001, Київ-1, вул. Софіївська, 10.

Тел: 229-72-07, 228-39-46, 228-73-07, 228-73-20.

«Хто перший запровадить атрибути державності — той виграє»

Свого часу у пресі, на радіо і по телебаченню багато говорилося про спільну програму «СРСР—Захід», яку розробили економісти Григорій Явлинський та його команда спільно зі Школою державного управління Гарвардського університету (США).

Нова хвиля «явлиноманії» прокотилася у засобах масової інформації в жовтні минулого року, після того, як наймогутніші банкіри і фінансисти світу вперше за багато років дозволили СРСР взяти участь у щорічній спільній сесії двох провідних фінансових закладів світу — Міжнародного валютного фонду і Всесвітнього банку. Серед двадцяти членів офіційної союзної делегації, очолюваної Г. Явлинським, не було жодного банкіра чи фінансиста з України. А в західній пресі значне місце було відведено під виступи, інтерв'ю саме нашого представника О. Савченка, котрий, як в'їдливо написала газета «Известия», прибув до столиці Таїланду Бангкоку, «на свій страх і ризик». Місія тридцятитирічного доктора економічних наук, члена правління Національного банку України Олександра Володимировича Савченка була вдалою. Він проклав місток з України до Міжнародного валютного фонду і Всесвітнього банку.

Як сказав директор Українського наукового інституту при Гарвардському університеті, президент Міжнародної асоціації україністів Джордж Грабович, план переходу до ринку О. Савченка досить-таки популярний на Заході. В свою чергу, директор Міжнародного центру менеджменту (США) Р. Шрайдер зазначив, що це одна з кращих економічних програм приватизації для Східної Європи. І в програмі Г. Явлинського, в розробках О. Савченка є одна спільна думка: неможливо створити ефективну економіку без допомоги промислово розвинутих країн світу. Правда, у програмі Г. Явлинського акценти зміщено в бік центру, а в програмі О. Савченка навпаки,— у бік республік. Хто з них має рацію, розсудило життя. Пропонуємо вашій увазі розповідь Олександра Володимировича САВЧЕНКА.

— На відміну від групи Г. Явлинського, яка перебувала у Гарвардському університеті всього місяць, над розділами програми переходу України до ринкової економіки я працював у США сім місяців.

Переважна більшість гарвардських спеціалістів, які працювали разом з Явлинським, не економісти, а політики. Тому ця програма скоріше не економічна, а політична. Це можна було зрозуміти навіть з його відповідей на презентації тез. Приміром, на запитання якогось російського емігранта, що його спонукає так активно діяти на користь Радянського Союзу і Росії, Г. Явлинський відповів: «Головне для мене, як і для О. Солженіцина,— ідея відродження великої Росії. Велика Росія була в минулому, великою вона має бути і в майбутньому».

На сесії в Бангкоку у нас з Явлинським була дискусія щодо українських грошей. Я намагався переконати присутніх, що свої гроші нам потрібні не для того, щоб ізолюватися, а навпаки — щоб відкритися для світового співтовариства, у тому числі й для Росії. Адже головною передумовою міцних торговельних зв'язків між республіками, підприємствами, між окремими людьми є тверда валюта. І економічні зв'язки розвалюються саме тому, що карбованець знецінився. Підприємствам просто невигідно продавати свою продукцію за карбованці, все одно нічого за них не купиш.

Якщо реформа у Польщі, Угорщині має дві складові — фінансову стабілізацію і приватизацію, то у нас же провести фінансову стабілізацію неможливо без впровадження своєї валюти. Як «стабілізував» наші фінанси Союз, видно з того, що карбованець має вартість, меншу за американський цент. А за центи у США навіть коробку сірників не купиш.

Коли на Україні буде своя тверда грошова одиниця, то російські підприємства ломитимуться на український ринок, і всі зв'язки воскреснуть, а ми будемо вибирати тільки вигідні.

Між іншим, гроші нам друкує канадська фірма. Згідно з контрактом, вартість якого 36 мільйонів доларів, «Канадієн Банк нот» виготовить 1,5 мільярда банкнот. Контрактом передбачене спільне українсько-канадське підприємство і будівництво фабрики на Україні, де, крім банкнот, можна буде друкувати паспорти, марки, інші цінні папери.

Водночас з Національним банком Кабінет Міністрів України вів переговори на цю ж тему і з італійською фірмою. Не знаю, можливо, італійці пропонували й кращі умови, але французькі експерти нас застерегли: коли всі надії покладемо лише на будівництво фабрики у себе, то випуск грошей розпочнеться не раніше 1993-го року. Отже, серйозну економічну реформу можна буде розпочати тільки у 1994 році. Зрозуміло, таке є неприйнятним. Тож Президія Верховної Ради віддала перевагу канадській фірмі. Канадці відразу надрукують банкноти, а вже потім збудують фабрику. Це вигідно. Бо кожен місяць зволікання із впровадженням своєї грошової одиниці обертається для України втратою мільярдів доларів. Щоб не бути голослівним, скажу: банкнота в 1 гривну за рік даватиме прибуток 0,75 своєї вартості. Плюс непрямі прибутки. Отже, за рік банкнота повністю окупиться. Коли підрахувати всі прибутки, пов'язані із введенням власної валюти, вийде 10—15 мільярдів доларів за рік.

Дуже вигідно друкувати у себе паспорти, візи тощо. Паспорт окупиться за два-три

місяці, а віза — за два тижні. Тільки від такої країни, як Канада, на тому, що Україна видавала б свої візи, ми щороку мали б мільйон доларів. Зараз ці гроші йдуть у Москву. Ми обслуговуємо бізнесменів і туристів, а валюту одержують інші. Як бачимо, атрибути державності досить прибуткові.

Тож, головна причина, через яку центр так чіплявся за Україну, у тому, що Україна була валютним фондом Союзу. Ми її заробляли, але все йшло до Зовнішекономбанку у Москві. Щодня 20—30 мільйонів доларів, які продукувала Україна, осідали у Зовнішекономбанку. Отже, нині треба перекрити всі щілини, через які валюта витікає з України. Це святий обов'язок уряду і Національного банку.

Наша республіка сповна претендує і на 20 процентів партійних грошей, особливо у швейцарських банках. Оскільки на референдумі народ підтвердив Акт незалежності України, то при виході із Союзу нам належить одержати вісім-десять мільярдів карбованців. Офіційна ж статистика колишнього Союзу твердить, що доход України оцінюється у 110—120 мільярдів карбованців. Тож, виходить, що тільки валютні доходи, які у нас забирали, складають таку велику суму.

Не треба забувати і про величезний сільськогосподарський потенціал республіки. І що б там не казали про нафту і газ, а в кризовому стані все вирішують продукти харчування. У колишньому Союзі свою пшеницю ми продавали за карбованці, а за кордоном купували за валюту. І в повітрі ми втрачаємо майже мільйон доларів. Адже всі іноземні авіакомпанії за кожні 100 кілометрів, які вони пролітають над територією України, відшкодовують більш, як 46 доларів. Кому? Москві.

Щоб закупити нафту, газ і ліс, Україні треба п'ять мільярдів доларів. Коли ж будемо продавати за світовими цінами сільгосппродукцію, сталь, вугілля, марганець, то щороку зможемо заробляти 15 мільярдів доларів. Це досить велика сума.

Про цей потенціал республіки добре знають на Заході. І всі готові з нами співробітничати, бо впевнені, що Україна — чи не єдина з республік колишнього Союзу, яка без особливих проблем розрахується за кредити.

Це одна з причин, чому М. Горбачов і його команда так трималися за Україну. Але є й інша — політична.

Факт: Союз розпався. І далі спрацьовує чисто кон'юнктурний інтерес. Хто першим запровадить атрибути державності, той виграє. Прибалти виявились першими. Тож і справи у них йдуть найкраще. Україна має шанс стати другою. Але другою хоче бути і Росія. Тому декому дуже вигідно якнайдалі відтягти економічні реформи в Україні. Якщо Росія першою введе свою грошову одиницю, то для України це матиме катастрофічні наслідки. Вся маса карбованців рине сюди, і народне господарство республіки зупиниться.

Між іншим, до Нового року темпи емісії грошей на Україні були вдвоє меншими, ніж у Росії. Це означає, що Україна мала вдвічі більший прибуток. Тобто, ми продукували товар, а Росія — гроші.

Розмову записав
Леонід БРОВЧЕНКО.

До наших передплатників

Шановні друзі, добродії!

У січневому номері ми розповіли вам про критичне фінансове становище журналу, яке склалося не з вини редакції. У подібну ситуацію втрапили всі видання України. І всі у пошуках виходу із скрути. Одні, скажімо, газети, запропонували своїм читачам продовжити передплату, доплативши до кінця року по 150—180 крб. Для нас сума доплати, як ми вже писали, становила б 93 крб. І все-таки ми вирішили зробити по-іншому.

Передбачалось, що частину витрат на видання компенсують наші засновники і редакція власною комерційною діяльністю. Але й тут, у сучасних умовах, не все так складається, як гадається. Один із потенційних засновників, на якого ми покладали великі надії, а саме АН України, не підтримав журнал. Ситуація ще більше ускладнилася. То ж без вашої допомоги, без ваших внесків нам не обійтися, журнал не виживе.

Отже, ще раз просимо родини, які передплатили на цей рік «Науку і суспільство», піти на пошту і переказати редакції 50 карбованців. Прізвища всіх надрукуємо у журналі.

Розрахунковий рахунок 004700614 у Київській міській дирекції Укрсоцбанку, МФО 322012. Обов'язково вкажіть: для журналу «Наука і суспільство».

Редакція.

Священний семисвічник

«Торік, під час вшанування пам'яті жертв фашизму, розстріляних у Бабиному яру, привернув увагу символічний знак — щось на зразок стилізованого дерева,— встановлений біля монумента учасниками жалобного мітингу. Що то за символ і що він означає?»

Р. СИДОРЕНКО.
м. Харків.

Йдеться про менору, один з найдавніших і найшанованіших символів єврейського народу. Менора — священний семисвічний світильник, виготовлений євреями під час їхніх мандрів по пустелі після вигнання з Єгипту. Згідно з Біблією, Бог, явившись Мойсею на горі Сінай, наказав синам Ізраїлевим побудувати святилище, одним з атрибутів якого мав бути золотий семисвічник. У біблійній книзі «Ісход» подано досить детальний опис менори: «чеканний має бути цей світильник, стебло його, гілки його, чашечки його, яблука його і квіти його мають виходити з нього; шість гілок мають виходити з боків його: три гілки світильника з одного боку його і три гілки світильника з другого боку його; три чашечки навподіб мигдальної квітки, з яблуком і квітами, мають бути на одній гілці, і три чашечки навподіб мигдальної квітки на другій гілці, з яблуком і квітами: так на всіх шести гілках, що виходять із світильника; а на стеблі світильника мають бути чотири чашечки на подобу мигдальної квітки з яблуками і квітами; в шести гілок, що виходять із стебла світильника, яблуко під двома гілками його, і яблуко під другими двома гілками, і яблуко під третіми двома гілками його... він весь має бути чеканний, цільний, з чистого золота».

Розміри менори в Біблії не вказано, але, за традицією, вважають, що її висота дорівнює трьом ліктям — тобто приблизно 120—130 сантиметрів. На виготовлення семисвічника та його приладдя — щипців і лотків — пішло якихось сто кілограмів золота.

Менора знаходилась у головному святилищі єврейського народу — Скинії Завіту, а пізніше в храмі царя Соломона, звідки її у II столітті до н. е. викрав цар Антіох Епіфан. Згодом іудеї відлили нову менору, але й вона була викрадена — імператором Титом: під час його тріумфального повернення до Риму серед почесних трофеїв несли й священний світильник іудеїв. Менору зберігали в одному з римських храмів, по тому вона перекочувала до Карфагена, а ще пізніше — до Константинополя, звідки її, за деякими свідченнями, знову повернули до Єрусалима. Подальша доля єврейської святині невідома,— ймовірно, її знищили під час одного з розгромів Єрусалима.

Менору зображали на культових предметах, амулетах, надгробних пам'ятниках тощо. Це символ семиденного творення світу, шести сторін світу і семи небес. А водночас — символ вічного горіння, незнищенності божественного вогню і самого єврейського народу.

Мозаїка планети

І ЗНОВУ ПРО СЛАВЕТНОГО АВСТРІЙЦЯ

Нову версію про смерть Вольфганга Амадея Моцарта висунув його земляк Макс Блойліх, антиквар, завзятий збирач і шанувальник творчості геніального композитора. Як твердить Блойліх, Моцарт загинув не від руки недоброзичливця і заздрісника, а скінчив життя самогубством. До такого висновку дослідник ішов довго і неухильно, вивчаючи життя славетного австрійця не один рік. Він, за його словами, працює на стиках різних культурно-історичних пластів, не проминаючи увагою й не відкидаючи жодного, навіть сумнівного, на перший погляд, джерела, факту, дрібниці, котрі мають бодай найменший стосунок до його шукань. А це часто-густо не вписується у загальний стиль роботи моцартознавців світу.

В основу своєї концепції М. Блойліх поклав статтю феміністки Сандри Ванцетті «Моцарт і ми, жінки». Вона, в свою чергу, посилається на щоденник Софії Хайбель (молодшої сестри дружини Моцарта — Констанци, з якою він узяв шлюб 1781 року). Софія доглядала композитора на смертному одрі. Саме вона і розповіла про останні години життя генія. Ключовим моментом у щоденнику Софії Макс Блойліх вважає записані там слова Амадея: «Я випив отруту!», якими він прохопився буквально за кілька годин до своєї кончини. Правда, перегодом Моцарт зрікся цих слів, пише Софія, але з його вуст ще не раз злітало слово «демон», «...перш ніж він схопився за скальпель, котрим розітнув собі артерії...»

Версія про самогубство, висунута Блойліхом, дещо відкриває запону таємничості над фактом поховання Моцарта у загальній могилі на кладовищі Санкт-Маркс, неподалік однойменного селища на схід од Відня. І пояснюється це аж ніяк не бідністю композитора чи раціоналізмом його епохи. Справа у тому, що католицька церква забороняла надавати поховальні почесті самогубцям.

Важкий шлях до свободи

Завершуємо розповідь про національні державні утворення, що існували на терені України в 1917—1920 роках, розпочату в минулому номері нашого журналу.

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА

Листопад 1918 року був переломним і для 14-мільйонної людності Західної України, інкорпорованої до складу Габсбурзької імперії.

В половині жовтня у Львові виникла Українська Національна Рада, яка очолила демократичний національно-визвольний рух на західноукраїнських землях. До її складу увійшли українські депутати імперського парламенту, галицького та буковинського сеймів, а також представники провідних політичних партій — християнсько-суспільної, національно-демократичної, радикальної і соціал-демократичної. Очолив УН Раду відомий політичний і громадський діяч Є. Петрушевич.

В умовах швидкого розпаду Австро-Угорської монархії представник імперського уряду і делегація Української Національної Ради підписали 1 листопада акт про передачу всієї влади в Галичині УН Раді. Через тиждень було сформовано орган виконавчої влади — тимчасовий Державний Секретаріат під головуванням К. Левицького. При цьому законодавча і контрольна функції лишались у компетенції УН Ради.

Одразу по створенні, національно-демократичний уряд Галичини розпочав роботу по об'єднанню всіх західноукраїнських земель у єдину державу. Важливим кроком у цьому напрямі став «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії», ухвалений УН Радою 13 листопада 1918 року. Він проголосив про створення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), що об'єднала Галичину, Буковину і Закарпаття.

Щоправда, здійснити деклароване «Тимчасовим основним законом...» об'єднання західноукраїнських земель не вдалося. Незважаючи на спроби буковинських і закарпатських українців об'єднатися з земляками, вони втрапили під владу сусідніх країн: у листопаді 1918-го Буковину захопила Румунія, у січні 1919-го чеські і румунські війська окупували Закарпаття. Відтак влада Західно-Української Народної Республіки фактично поширювалася лише на Східну Галичину.

Одразу після проголошення ЗУНР уряд Галичини розгорнув гарячкову діяльність по створенню засад національної державності. Зокрема, прийняли принципово важливі закони, згідно з якими функція управління державою покладалася на колегіальний орган — Виділ УН Ради, а поточна робота — на Президію, очолювану президентом Є. Петрушевичем. Крім того, увага керівництва ЗУНР зосередилася на питанні державного об'єднання з Українською Народною Республікою.

ЗЛУКА УНР І ЗУНР

Ідея створення єдиної (соборної) української держави почала набувати конкретного змісту одразу після відновлення УНР і проголошення ЗУНР. Уже 1 грудня делегації Директорії і УН Ради склали у Фастові так званий «передвступний договір» про об'єднання українських земель у «єдине державне тіло». На кінець грудня про умови майбутньої злуки дізналася громадськість — їх, з дозволу керівництва ЗУНР, оприлюднив тогочасний голова Директорії В. Винниченко. За його словами, дві українські держави зголошувалися: ЗУНР — «увійти з усією своєю територією і населенням, як складова частина державної цілості в Українську Народну Республіку»; УНР, зі свого боку,— «прийняти всю територію і населення Західно-Української Народної Республіки, як складову частину державної цілості, в Українську Народну Республіку».

3 січня УН Рада одноголосно схвалила умови договору. В телеграмі на ім'я Головного Отамана Українського Республіканського війська С. Петлюри мовилося: «Хай злука, спаяна спільною пролитою кров'ю обох бувших Республік, довершить мрію і щастя робочого українського народу».

22 січня 1919 року злука була урочисто проголошена на Софіївському майдані в Києві. Віднині УНР і ЗУНР об'єднувалися в соборну Українську Народну Республіку. ЗУНР діставала статус Західної Області УНР (ЗОУНР), а її президент — Є. Петрушевич став шостим членом Директорії.

Того ж дня в Києві розпочав роботу Трудовий Конгрес Народів України, який, за задумом організаторів, мав відіграти роль своєрідного передпарламенту соборної України. 28 січня делегати схвалили «Універсал

Трудового Конгресу України», який затвердив повноваження Директорії як органу верховної влади в країні. Цей документ правив за Основний закон упродовж усього часу існування одноцільної УНР.

За два місяці по злуці — 30 березня — делегація соборної України нотифікувала об'єднання УНР і ЗУНР послам іноземних держав, акредитованим у Відні.

СОБОРНА УНР

Соборній Українській Народній Республіці судилося постати у буремний час. 1919 рік був чи не найважчим в українській історії. На терені України точилися запеклі бої за участю Республіканського війська під проводом С. Петлюри, червоних військ українського фронту під командуванням В. Антонова-Овсієнка, Збройних Сил Півдня Росії під головуванням А. Денікіна, селянських загонів Н. Махна, Зеленого та ін. На півдні республіки висадились підрозділи Антанти. Буковину окупували румунські війська, Закарпаття — чехословацькі, Східну Галичину — польські...

Вже через півмісяця після проголошення соборної України керівництво УНР під натиском більшовицьких частин було змушене залишити Київ і перебратися до Вінниці. Серед членів Директорії виникли суперечки щодо шляхів збереження національної державності, військової і політичної тактики. 9 лютого зі складу Директорії вийшов В. Винниченко.

Ситуацію ще більше загострювали суперечності між наддніпрянцями і галичанами. Зауважимо, що в результаті злуки УНР на практиці не стала унітарною чи федеративною державою, її, швидше, можна було б кваліфікувати, як конфедеративне об'єднання. ЗОУНР зберегла власні органи законодавчої і виконавчої влади, сферу і обсяг своєї компетенції. Реально влада Директорії і після злуки обмежувалася землями на схід від Збруча. Координувалася хіба що військова діяльність — і тільки. З ускладненням обстановки на Україні уряди УНР і ЗОУНР фактично діяли осібно і не завжди доходили згоди. Суперечності посилились після нападу Польщі на Галичину. Наступ почався у березні, а наприкінці квітня, зламавши опір війська ЗОУНР — Української Галицької Армії (УГА),— поляки заволоділи Львовом. У травні їх підтримали з території Буковини румунські війська. Тим часом армію Директорії тіснили більшовики. На півдні республіки розгортала наступ біла гвардія генерала Денікіна. В цих умовах гостро постало питання про подальшу військову тактику. Уряд Західної Області за першорядне завдання вважав активізацію дій на польському фронті; Петлюра, покладаючи надії на дипломатичні контакти з Польщею, наполягав на посиленні боротьби з більшовиками.

Суперечки серед захисників соборної України врешті вилились у відкриті конфлікти. Наприкінці квітня отаман В. Оскілко та член Директорії П. Андрієвський вдалися до спроби державного перевороту, поставивши вимоги про призначення тимчасовим президентом УНР Є. Петрушевича та скасування головного штабу Республіканської армії (а, отже, й військових повноважень самого Петлюри). У квітні проти Головного Отамана і його уряду підняв заколот колишній командуючий Запорізьким корпусом П. Болбочан.

Спроби усунути С. Петлюру від влади були зірвані. Але розбрат у військовому керівництві не минув безслідно. Розхитана республіканська армія, втративши Наддніпрянщину, відступала до кордонів Галичини.

В іще гіршому становищі перебували захисники ЗОУНР. До середини літа поляки окупували майже всю Східну Галичину. В умовах військової поразки і державного розвалу керівництво Західної Області було змушене шукати порятунку на території, контрольованій Директорією.

Стосунки галичан і наддніпрянців набули нового розвою. Рішенням уряду Західної Області УНР вся військова і цивільна влада була зосереджена в руках «уповновласненого Диктатора» — Є. Петрушевича. Той не забарився створити інституцію Головноуповноважених Диктатора, котрі підпорядковувалися виключно йому. Проте Головний Отаман не бажав поступатися владою і не визнавав повноважень галицького Диктатора. Він навіть оголосив про створення міністерства у справах ЗОУНР, що викликало гнівне обурення галичан.

Однак обставини, зокрема більшовицька загроза, змушували до компромісу і співробітництва.

Тим часом на театрі військових дій усе більшу роль відігравала Добровольча Армія. Відвоювавши у більшовиків Крим, Донбас, вона просувалася територією Наддніпрянщини дедалі на північ, у напрямку до Москви. Скориставшись послабленням червоних, військо Директорії і Українська Галицька Армія перейшли у наступ. Успіху їхніх дій сприяла підтримка Всеукраїнського Революційного Комітету, створеного у квітні 1919 року українськими соціал-демократами і соціалістами-революціонерами. У червні уряд УНР і Всеукрревком дійшли згоди щодо спільних дій. Відтак їхні збройні загони зайняли Кам'янець-Подільський, Вінницю, Жмеринку. Однак союз виявився недовговічним. Запідозривши, що проти Директорії готується черговий заколот, Петлюра заарештував керівників Укрревкому. Це призвело до розриву: українські соціал-демократи (незалежники) і більшість есерів відмовили урядові УНР в підтримці і перейшли до підпільної боротьби з денікінцями, орієнтуючись при цьому на більшовиків та переймаючи їхні гасла.

КРАХ СОБОРНОЇ УКРАЇНИ

Незважаючи на певні військові успіхи, становище УНР лишалося хистким. Однією з суттєвих причин цього була внутрішня нестабільність держави. «На Україні (тобто в УНР — Д. Я.) було дві українські армії, два уряди, два головних штаби, дві тактики, дві дипломатії, лише була одна земля і один народ, як єдине джерело здобування харчів, коней, податків і т. п. Двовладдя ніде на світі не толерується ніким, лише на Україні було допущено таку розкіш, як дві державні влади на одній території. Між урядами була глуха, але вперта боротьба»,— писав відомий громадський і політичний діяч М. Шаповал.

Щодо виходу з кризи, в яку потрапила УНР, Петлюра і Петрушевич обстоювали діаметрально протилежні точки зору. Перший щодалі більше орієнтувався на підтримку Польщі, другий — із зрозумілих причин — вбачав порятунок в альянсі з Денікіним.

Врешті-решт, за іронічним присудом долі, хто чого прагнув, те й одержав. Відомі події 30—31 серпня в Києві, коли в місто, залишене більшовиками, майже одночасно ввійшли петлюрівські і денікінські частини, одразу ж розпочавши поміж собою бій, втеча республіканського війська, наступні його поразки, хоч і викликали спільну антиденікінську заяву урядів ЗОУНР і УНР, на практиці призвели, з одного боку, до перемир'я між петлюрівцями і поляками, а з іншого — до капітуляції УГА перед Добровольчою Армією.

Поразка військ соборної України увійшла в історію під назвою «Любарської катастрофи». 16 листопада, під загрозою окупації денікінцями, Петлюра запросив до Кам'янця-Подільського, тогочасної столиці УНР, поляків. Рештки державного апарату й армії (якихось дві тисячі вояків) були евакуйовані до Любара, де військо невдовзі розпалося. 17 листопада Українська Галицька Армія у повному складі (в строю лишалося близько чотирьох тисяч чоловік) перейшла у цілковите підпорядкування свого недавнього противника. У ті ж дні уряд ЗОУНР оголосив про відмову дотримуватися надалі акту про злуку і постанов Трудового Конгресу України. Диктатор Є. Петрушевич з найближчим оточенням перебрався до Румунії, а звідти — до Відня.

Соборна Українська Народна Республіка припинила існування. Її фактичний голова — Симон Петлюра 6 грудня виїхав до Варшави.

УНР: 1920 РІК

Невдовзі після поразки військ об'єднаної УНР переможців спіткала та ж лиха доля: червоні перейшли у контрнаступ. Упродовж листопада — грудня вони вибили денікінців з Чернігова, Полтави, Харкова, Катеринослава; 16 грудня захопили Київ; у січні—лютому 1920-го розгорнули операцію на південно-західному фронті, в ході якої заволоділи Херсоном, Миколаєвом, Одесою.

У стані поборників незалежної України теж точилася боротьба за владу — владу, загалом, ефемерну, оскільки державні структури УНР діяли на території, контрольованій Польщею, і практично залежали від неї. Наскільки хистким було становище УНР, свідчать події 11 лютого в Кам'янці, коли поляки самочинно скасували український уряд.

За три дні по тому вже фактично неіснуюча Рада Народних Міністрів УНР формально наділила С. Петлюру функціями президента і головнокомандуючого, які, згідно з конституційним актом 28 січня 1919 року, належали Директорії як органу колегіальному. Водночас було скасовано повноваження (а згодом і взагалі виведено з Директорії) Ф. Швеця і А. Макаренка, які, виїхавши в листопаді «у державних справах», за кордон, не вельми поспішали повернутися на Україну. Ця акція стала логічним продовженням відомої лінії Головного Отамана, спрямованої на зміцнення особистої влади. Один з найавторитетніших українських юристів С. Шелухін пізніше писав, що уряд УНР, зусиллями його лідера, поступово перетворився в уряд Петлюри,— відтак «державно-правовий зв'язок з УНР було знищено, а уряд УНР ліквідовано». Можливо, Шелухін дещо перебільшував. Хоча на «узурпаційний характер» влади С. Петлюри нарікав не лише він.

Після краху соборної УНР у Кам'янці-Подільському утворилася нова організація — Всеукраїнська Національна Рада (ВНР), що об'єднала політичні та громадські організації наддніпрянців і галичан. Вона ставила перед собою насамперед державотворчі завдання: створення проекту Конституції української демократичної держави, скликання передпарламенту тощо. ВНР вважала за потрібне ввести діяльність С. Петлюри у законні рамки, водночас вимагаючи скасування Директорії. «Всеукраїнська Національна Рада,— писав М. Шаповал,— бачила отой жах петлюрівської олігархії і лагодилася приборкати її шляхом утворення «передпарламенту», який став би хоч сурогатом народного заступництва та хоч би слабим виявом української демократії». «Це була тоді вимога всіх тих українських політичних груп, що брали активну участь в нашій боротьбі 1919 року,»— свідчив згодом прем'єр УНР І. Мазепа.

Однак С. Петлюра продовжував утримувати всю повноту влади. Маючи в підпорядкуванні армію, він значною мірою визначав політику УНР. Наприкінці квітня він уклав з урядом Пілсудського так звану Варшавську угоду. Петлюра погоджувався з рішенням Паризької мирної конференції про перехід частини західноукраїнських земель під юрисдикцію Польщі. У свою чергу, Польща визнавала Директорію як законний уряд України і обіцяла підтримку в боротьбі з проголошеною більшовиками Українською Соціалістичною Радянською Республікою.

Одразу ж після підписання угоди польська армія та 15-тисячне військо Петлюри розпочали наступ. За лічені дні вони відвоювали Житомир, Бердичів, Коростень. 6 травня взяли Київ. Уряд УНР перебрався з Кам'янця-Подільського до Вінниці. Але ненадовго: оговтавшись, червоні перейшли у контрнаступ і за два місяці відтіснили об'єднане польсько-українське військо аж до Львова і Варшави. Вони навіть устигли запровадити нову державу — Галицьку Соціалістичну Радянську Республіку з центром у Тернополі. Однак наступні поразки на варшавському, а потім і південно-західному напрямках змусили більшовиків відступати. Лінія фронту знову пересунулася в район Житомира — Бердичева — Коростеня.

Тимчасові успіхи на фронті і пов'язані з ними сподівання активізували діяльність керівництва УНР, та разом з тим спричинили розкол в урядовій коаліції. На знак протесту проти пропольської орієнтації уряду, українські соціалісти-революціонери (УПСР) відкликали з нього своїх представників і збльокувалися з Українською Комуністичною партією В. Винниченка.

Незгоди виникли й щодо питання про державне будівництво в Україні. Програма УПСР—УКП закликала до створення незалежної Української Радянської Республіки на засадах робітничо-селянської диктатури у формі Рад. Блок урядових партій висунув альтернативну програму. В «Декларації Пра-

вительства Української Народної Республіки», виданій у червні 1920 року, зазначалося: «Порядок на Вкраїні повинен відповідати дійсним потребам її населення, його встановить народне представництво — Парламент, складений на підставі загального, рівного для всіх, безпосереднього, таємного та пропорціонального виборчого права. Тоді не зможе одна якась партія підбивати під себе людність, як цього хотять большевики-комуністи для однієї своєї партії». До появи сприятливих для виборів умов пропонувалося скликати тимчасовий орган народовладдя — передпарламент, який би виконував поточну законодавчу роботу. Тобто, урядова коаліція обстоювала ідею побудови парламентської держави.

З середини літа ця ідея почала набувати конкретного втілення. 2 липня за ухвалою С. Петлюри було створено комісію по підготовці законопроектів: про передпарламент (він дістав назву Державної Народної Ради) та про тимчасове управління в УНР. Очолив її міністр внутрішніх справ О. Саліковський. Наприкінці серпня уряд створив ще одну комісію — по розробці проекту Конституції УНР,— під головуванням міністра закордонних справ А. Ніковського.

Робота над законом про Державну Народну Раду (ДНР) тривала два місяці. Такий довгий термін пояснюється тим, що комісії довелося узгоджувати два вельми відмінні проекти — Всеукраїнської Національної Ради і «соціалістичний». Досить швидко вдалося узгодити лише кількісний склад передпарламенту: 35 процентів ДНР мали складати представники «неполітичних» організацій, 15 — члени різних партій, решту 50 процентів — делегати від міст і сіл республіки. З приводу інших питань точилася вперта боротьба. Врешті-решт, спеціальна підкомісія зкомбінувала зміст обох варіантів і передала його на розгляд Ради Народних Міністрів.

Конституційна комісія А. Ніковського теж мала справу з двома проектами, запропонованими відомим правником, доктором С. Бараном (від ВНР) і членом уряду, професором Київського університету О. Ейхельманом. За основу прийняли перший,— як «повний і найбільше зв'язаний з сучасним реальним життям». Схвалений комісією текст Основного закону одержали Рада Міністрів та особисто Головний Отаман. Але С. Петлюра відхилив його, затвердивши натомість закон «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці». Він істотно відрізнявся від згаданих проектів конституції — і за обсягом (якихось два десятки статей), і за змістом, а загалом працював на посилення влади «Директорії Української Народної Республіки в особі Голови Директорії». Щоправда, в законі обумовлювалося, що він має тимчасовий характер і діятиме «до часу, коли набуде чинності... ухвалена Народнім Представництвом повна Конституція». Проте обставини склалися так, що стало не до законотворчості. Отож, документ іще довго не втрачав чинності. Ним, як конституційним актом, пізніше керувався уряд УНР «в екзилії», тобто, у вигнанні.

У листопаді[1], коли С. Петлюра затверджував закони «Про тимчасове державне управління...» і «Про Державну Народну Раду», історія УНР вже наближалася до трагічного фіналу. Незважаючи на успішний серпневий наступ, Польща погодилася на переговори з більшовиками. На першому ж засіданні постало питання про представництво України. Радянська Росія рішуче протестувала проти участі в переговорах делегації УНР, і поляки, знехтувавши інтересами свого союзника, погодилися на представництва УСРР, що означало фактичне її визнання. 12 жовтня сторони домовились про перемир'я. У березні 1921 року Польща, з одного боку, і РРФСР та УСРР, з другого, уклали в Ризі угоду про мир, обумовивши територіальне та інші питання. Про УНР в ній, зрозуміло, не йшлося.

Уряд Української Народної Республіки, ігноруючи угоду про перемир'я, продовжував війну з більшовиками. Але сили були надто нерівні. До того ж, деморалізована петлюрівська армія на очах розпадалася. Окремі частини, слідом за урядом, відступили до Польщі, інші перебралися до Румунії, ще інші — перейшли на бік червоних. Деякі військові підрозділи — Юрія Тютюнника, Михайла Білінського та інших — намагалися знову розгорнути на Україні збройну боротьбу, але зазнали поразки.

До кінця року все було скінчено. Над Україною владно сходило сонце Радянської влади. Через два десятиліття його пекучі промені сягнули й західноукраїнських земель...

Данило ЯНЕВСЬКИЙ,
кандидат історичних наук.

[1] Питання про дату підписання цих документів потребує додаткового вивчення. На оригіналах документів зазначено дату «12 листопада 1920 р.». Проте активний учасник тодішніх подій І. Мазепа впевнено свідчить, що вони були затверджені фактично 2 грудня. (І. Мазепа, «Творення держави». Т. 3, с. 69).

Природа НЛО — інформаційна

Юрій КАНИГІН,
доктор економічних наук.

Ті, хто пильнує за Космосом

Ми вже оповідали, що храми і піраміди стародавнього світу (вони відіграли важливу роль у всіх без винятку перших цивілізаціях) — досі загадка. Вражають не стільки їх «формальні» розміри, скільки внутрішній устрій, функції, ритм життя. Сказати, що це — культові заклади — означає не сказати нічого. Наші церкви — теж культові споруди, але нічого таємничого в них ми не бачимо. Загалом, нашому розумінню доступні християнські храми, монастирі, аналогічні заклади інших світових релігій (буддизму, ісламу, конфуціанства тощо), так само, як і їх служителі. Храми ж доантичного світу та їх служителі не відкривають нам своїх таємниць.

Справді-бо, у нашій свідомості не укладається, як можуть люди, які володіють законами субатомної фізики, невизначеними рівняннями третього ступеня, основними параметрами і структурою Всесвіту,— як вони при цьому можуть щодня «годувати богів» (буквально заштовхувати їжу в отвори у черевах кам'яних ідолів), «парувати» богів з богинями (укладати ідолів відповідним чином і т. п.), а то й вдаватися до людських жертвоприношень. І все ж таки, вони були добувачами, хоронителями і застосовувачами знань найвищого рівня. Але ж все це було опосередковано не дослідженням і експериментами (як у нас), а... магією в її розвинутому, найскладнішому вигляді, вже недосяжному нині для наших Ванг та Чумаків. Є підстави гадати, що жерці, в усякому разі вищі, були екстрасенсами і, як-то кажуть сьогодні, контактерами. Вони знались на якихось шифрах, за допомогою яких декодували інформацію «з небес». За допомогою особливих, зовні позбавлених смислу «заклинань» та медитаційних прийомів вони могли виходити на інформаційне поле Всесвіту (на астральному, а можливо, й ментальному рівнях). Таким чином, їм відкривалося «неземне», божественне Слово,

Початок — у № 12 за 1991 р. і №№ 1, 2 за цей рік.

в ім'я якого у храмах підтримували вічний вогонь і котре вони вміло використовували. Чи не звідси потрапив у Біблію вираз: «Спершу було Слово і Слово був Бог»? Слово жерця як одкровення, як форма передачі інформації було священне, воно культивувалося, як святиня. В єгиптян жерців так і називали: «Владика Слова», а в шумерів жерців пойменовували «Старійшинами Розуму глибокого» або «Тими, хто Стереже небо».

Крім жерців важливу роль при основних храмах відігравали переписувачі, котрі фіксували в основному, зі слів жерців повідомлення й інтерпретували їх. Сам фараон стародавнього Єгипту не гребував йменувати себе Переписувачем Божих книг.

Спеціалісти мовлять про релігійні системи доантичних суспільств як про надскладні системи з «заплутаною» тисячолітньою історією. У руках верховних жерців з їхнім «апаратом» сходилися найтонші ниточки управління цими системами. Головною в релігійних вченнях була концепція людської душі, її фазових переходів з одного стану в інший, її сув'язь з потойбічним світом (пристановищем Богів). Звичайно ж, храми правили й за обсерваторії, звідки постійно «пильнували небо». Та головне полягало у тому, що жерці не просто спостерігали за зірками, усамітнившись у храмових алтарях, а активно взаємодіяли з Небом — ми б сказали, на двосторонній основі. І якщо ми й досі з усією нашою наукою й карколомною технікою так і не знаємо, хто ми, звідки, навіщо з'явилися на планеті Земля, то-хтозна? — древні жерці, можливо, й спромоглися б дати відповідь на одвічні, здавалося б, нерозв'язані питання людства.

Оракули і пророки — важливі фігури «храмового життя». Вони не тільки передбачали повені, сонячні затемнення, епідемії, але й давали людству, так би мовити, запобіжну (попереджальну) інформацію, показуючи, що на нього чекає у віддаленому майбутньому, якщо не будуть зроблені відповідні висновки.

Що таке Апокаліпсис, як не сценарій прийдешньої катастрофи, пов'язаної з екологією та третьою світовою війною? Подібні сценарії є й в протоіндійських джерелах. Так що треба було б зробити серйозні висновки. Такі прогнози (а є ще факти передбачення віддаленого майбутнього, які вражають ще більше — пригадаймо хоча б відомі пророцтва середньовічного монаха Нострадамуса) не одержиш у звичайний спосіб — за допомогою екстраполяцій та інших сучасних методів. То — **одкровення**. Грунтуються на відомостях з космічного інформаційного поля, в котре, очевидно, могли входити служителі храмів, послуговуючись особливими шифрами і прийомами.

Інформатика Вседержителя

Міфи і релігії — ці два феномени історії якнайтісніше переплітаються між собою. Виявляється, і міфи, і релігійні вчення усіх часів і народів, попри те, що між ними пролягли тисячоліття і нездоланні за тих часів простори, котрі виключають безпосередні запозичення, промовляють про одне і те ж, причому, зачасту однаковими словами і збігаються навіть у деталях. Незбіги стосуються в основному лише форми подання матеріалу.

Із космосу до нас надходить не тільки енергія й речовина (у вигляді мікрочастинок і метеоритів), але й інформація. Причому, інформація семантична — у вигляді знань. Її зафіксовано у міфах, релігійних вченнях, священних книгах, у пам'яті жерців і пророків, інших контактерів і ясновидців, а також в ученнях багатьох мислителів древності (таких як Сенмут, Піфагор, Платон, Леонардо да Вінчі та ін.).

За змістом і призначенням цю інформацію можна, по-перше, віднести до прогнозної, **точніше, попереджувальної**. В Біблії, Авесті, Ведах ми знаходимо сценарій другої і третьої світових воєн, описання екологічної катастрофи, навіть перетворень у нашій країні під прапором соціалізму і так далі[1]. Пересторогою для людства, мабуть, можна вважати й опис тоталітарної держави рабів і «вільновідпущеників» у платонівських «Законах» та ряд інших текстів Платона.

По-друге, інформація у вигляді програм (саму Біблію можна вважати Програмою, даною людству згори). Ми раніше говорили про міфи, як про своєрідні настанови. Причому, програми бувають як позитивні (як і що треба робити), так і негативні (чого робити не слід, аби уникнути важких наслідків — ті самі застереження).

По-третє, інформація повідомна — у вигляді природничо-наукових і технологічних знань, причому, переважно у вигляді алгоритмів (чини так — от і матимеш те і те). Але не тільки. З якоюсь метою людству у наддревні часи були повідомлені дані про будову Всесвіту, атомістика та інші фундаментальні фізичні відомості, основи інформатики й психотроніки, а також основоположні філософські істини (які ми, перебуваючи на порозі третього тисячоліття, самостійно осягнути не спроможні).

По-четверте, протягом усієї історії людству «прищеплюють» знання і розуміння фундаментальних законів Всесвіту: морально-етичного закону, закону цілісності, буття, закону справедливого покарання та ін. Смислом цих законів просякнуті всі великі вчення давнини, проте людство все ще їх не осягнуло по-справжньому, і, звідси, ніяк не може ступити на істинний шлях прогресу.

Звичайно, вся ця інформація постає перед нами не в «оголеному вигляді». Її закодовано у вигляді оповідей, метафоричних переказів, кабалістичних знаків, символів, магічних текстів, молитов, проповідей та релігійних повчань, у вигляді незрозумілих або неправильно розтлумачуваних нами через нашу недорозвиненість і наше невір'я текстів древніх авторів (таких як Платон, Заратустра, Нострадамус, не кажучи вже про авторів Вед, Біблії, Корану).

І вся ця інформація, ясна річ, «працює». Особливо важливу роль в історії людства вона відіграла на стадії ранніх цивілізацій. І, гадаю, її значення зростатиме у майбутньому, коли ми, вгамувавши свою гординю, повернемося обличчям до інтелектуальної скарбниці, яка є у нашому розпорядженні, навчимося глибше розуміти смисл древніх учень. Роботи тут вистачить.

---

[1] Ми не наводимо відповідних витягів і прикладів тому, що їх зараз неважко знайти в періодичній пресі.

Одначе космічний вплив на земну цивілізацію здійснюється й у вигляді безпосередніх коригуючих впливів. Центральне місце в технології зовнішнього контролю за життям землян відводиться феномену Месії — появи Божого обранця — сина людського, котрий водночас стає Сином Божим. Він не прилітає з Неба — народжується на Землі (втілюється у земну матерію) від земної матері і Святого Духа. З неба йде лише **Святий Дух у вигляді певної інформації, програми.** Таким є Ісус Христос. Можливий й інший варіант, котрий не міняє суті справи: Месія народжується від земної матері і земного батька, а Святий Дух (небесна інформація) його осяває пізніше, напередодні діянь (Будда, Магомет). Але, повторюємо, суть одна: земний, матеріальний носій великих знань, інформації (Слова Божого) — не інопланетянин, а історична особа. Його переправлено на Землю не фізичним способом (не транспортовано), а інформаційним (передача генетичного чи семантичного коду). Відомих нам Месій було п'ятеро: Заратустра («Перша боголюдина»), Мойсей, Будда, Христос, Магомет («Останній посланець Бога на Землі», як написано в Корані). І хоча вони земні, їх появу можна пояснити інформаційним, точніше, інформдинамічним ефектом космічного характеру — зачаття земної матері і (або) ініціація позаземних знань здійснюються за космічною програмою (промислом Божим).

Ми звертаємо увагу на інформаційну основу всього сценарію явища, діянь і уходу Месій. Мабуть, приліт з небес посланця Вищого Розуму був би ефектніший: за ним безоглядно пішли б люди. Але це, мабуть, не є можливим (про що мовилося раніше) і з Неба йде лише програма (Дух Святий). З іншого боку, багато важить земне втілення. Якщо ефект Месії здійснити у вигляді голограми, що цілком здійсненне (без земного втілення, а у вигляді образу), то вплив на людей буде скорше зовнішнім, менторським, не таким глибоким. А так Месія живе серед людей, їсть, п'є разом з ними, його можна взяти за руку, відчути тепло його тіла; він потерпає разом з людьми, як людина проливає кров, навчає людей прикладом, своїм життям і смертю. Це приголомшує, переконує, перероджує самих людей.

Виконавши завдання Всевишнього (не тільки заклавши підвалини свого вчення, але й створивши гурт учнів — апостолів, а також свою церкву — «тіло своє», тобто земну організацію по втіленню у життя нових **заповідей**, здійснення нового духовного повороту людства), Месія полишає світ людей. Сценарій цього будь-який, але теж програмує інформаційний ефект; душа Месії відлітає до Центру Всесвіту, а тіло залишається на Землі. Будда просто вмирає. Тіло його спалюють відповідно до обряду. Христос і Магомет, скінчивши земне буття, підносяться до ієрусалимського Неба (Магомет навіть прямо на своєму білому коні — ефект, ясна річ, карколомний). І тут, очевидно, доводиться використовувати голографічний ефект. Тіло Ісуса, як відомо, спочатку таємничим чином зникає із склепу, гробниця залишається порожньою. Потім він з'являється перед апостолами. Але тіло Його, за їхніми свідченнями, після воскресіння «було іншим», непідвладним фізичним законам. Тепер Ісус здатен з'явитися із порожнини й дематеріалізуватися (до воскресіння такого не спостерігалося). Саме таке вознесіння сталося через 40 діб після воскресіння на горі Елеонській у присутності апостолів. І ось, писано в Біблії, «коли благословив їх (апостолів — Ю. К.), почав відділятися від них і підноситися на небо».

Еволюція людства вступає в кризовий етап, заходить у глухий кут (в основному через порушення людьми морально-етичного закону Всесвіту). Є потреба врятувати людство від виродження й загибелі, дати новий імпульс, указати новий шлях. І рятівник з'являється, а потім іде, не перестаючи дистанційно впливати на людей.

Важливу функцію в технології Вседержителя відіграє також феномен Янголів (у раніші епохи роль янголів виконували герої). Янголи безтілесні — то живі образи, голограми. Тут працює найскладніша інформаційна, а точніше, психоінформаційна технологія.

Витоки величі християнської віри

Тут ми наблизилися до найважливішої технологічної новації у сфері управління земною цивілізацією, пов'язаною із світовими релігіями. Важливою установкою християнства, як відомо, є ось що: Людина — найвище творіння на Землі і найвища цінність. Вона богоподібна, відбиває в собі образ Божий. Людина вільна у своєму земному виборі, сама відповідає за свої помисли і вчинки. Інакше кажучи, **в Космосі вирішили забезпечити найбільш повну еволюцію земної цивілізації на принципах** самоорганізації. Перші цивілізації (Єгипту, Месопотамії, Індії) розвивалися за жорсткого контролю «згори» — їх неначе водили на поводку, повідомляючи конкретні, потрібні людям знання, застерігаючи від небезпек, втручаючись (підтримуючи зв'язок через жерців) в хід історичного процесу. Тобто, за наслідки тих чи тих процесів на Землі несли відповідальність не тільки самі люди, а й Боги. Можливо, в тому була своя рація на перших стадіях життя людства, бо інакше воно не вижило б. Зрозумівши цей спосіб «водіння на поводку», можна зняти чисельні загадки інтелектуального буття людства у давнину.

Наприклад, способи, за допомогою яких космічні сили справляли вплив на еволюцію людства однакові в усіх релігійних системах однієї епохи, але неоднакові за різних епох.

Мойсей, котрий жив за тисячу п'ятсот літ до Христа, не дуже-то розводився в своєму вченні й не робив із свого життя якийсь моральний взірець. Ні, **він просто повів свій народ до щастя** — до землі обітованої. І при цьому напував його, висікаючи воду із скель, годував манною небесною і таке інше. Ісус теж годував народ і зцілював недужих, але робив це скоріше для підсилення свого авторитету, а точніше, щоб продемонструвати силу Бога — правильність його вчення. І вже на суворому прикладі Ісуса Вседержитель показав, що ера його безпосереднього втручання у справи людські скінчилася. Коли Ісус звернувся до Бога-Отця з проханням не допустити його розп'яття на хресті, «проминути цією тяжкою чашею», Вседержитель волів, щоб події розвивалися самі по собі. Скінчилася ера безпосереднього контакту служителів

культу з позаземними силами за допомогою ініціацій, закликань і т. д. Людство ступило на шлях **саморозвитку**, і, отже, самостійного добування і застосування знань. Наука перестала дивитися на Небо і спрямувала свій погляд на Землю. Знання вже черпалися з практики. Раціональна наука (що її королевою стала фізика з її технічною спрямованістю) відтіснила окультні науки.

Але це не означає, що ступивши в нову еру, ми залишилися без Божої уваги. **Просто змінилися способи космічного контролю**, який із безпосереднього перетворився на індикативний (контроль за збоченнями).

Еволюція людства вийшла на глобальний рівень і стала більш повнокровною. Але корекції з боку Космосу не урвалися, просто вони втратили форму «запитання-відповідь» (як то було при жерцях). Медитації, ініціації, як засіб спілкувалися з потойбічним світом (підключення до світового інформаційного поля) християнський догмат не визнає, відкидає як язичництво, чаклування. Але з іншого боку, затяті молитви, виснажливі пости і «дбання», завдяки яким з'являлися видива (голограми) янголів, Богородиці і самого Христа — хіба це не форма ініціацій, не коригуючі дії згори?

Серед способів впливу на земну еволюцію не втратили свого значення герої та інші «обранці Неба», котрі живуть з-поміж нас.

Є цікавий документ — список, складений французьким кардиналом Сініструрі, який зберігається у Ватікані (наприкінці XIX століття його було опубліковано на Заході). То перелік осіб, народжених від змішаних шлюбів, тобто від земної матері і космічної генопрограми (Духа Святого). У ньому — Піфагор, Платон, Александр Македонський, Леонардо да Вінчі, Лютер та інші. Чи не звідси в Піфагора і Платона «неземні» знання, що на тисячоліття випереджали їхні епохи? Чи не втілював у життя задуми згори Александр Македонський, створюючи новий підмісячний світ — світ грецької культури — від Китаю до Атлантики? А корекція католицької церкви, зроблена Лютером? За неперевіреними даними, на Землі на кожний період історії припадає дві-три сотні таких «обранців Неба», котрі справляють вплив на землян за сигналом із Космосу. Але це вже не безпосереднє керівництво, котре людство використовувало на перших етапах цивілізації.

Саме на шляху **самовідповідальності людини, самоорганізації її життя** було досягнуто того величезного технічного, економічного і особистісного злету нашої, тобто «греко-римської» цивілізації, котрий ми маємо наприкінці XX століття. Але якщо «водіння людства на поводку» призвело древні народи до технічного застою, то переведення людської еволюції на принципи саморозвитку **призвів до іншого тупика — морального, екологічного, воєнного.** І тепер очікується глобальна корекція — поява нового Месії. Корекція потрібна, позаяк виник не той тип землянина, котрого можна безболісно впустити в космічну співдружність і відкрити нові пласти знань. Щоб, бува, через свою самовпевненість і імморалізм не перебив там багато посуду.

Приспів новий — «осьовий час». Очікується перехід нашої цивілізації на новий — космічний рівень життєдіяльності. (Християнська ера була пов'язана з переходом цивілізації від регіонального до глобального, всеземного рівня). Одначе, перехід на космічний рівень пов'язаний насамперед не з початком польотів у Космос, а з радикальним підвищенням морального рівня людей. Не випадково всі, хто мав контакт з НЛО і гуманоїдними образами, пов'язаними з ними, мовлять про невдоволеність інопланетян нашою моральністю, про їх стурбованість з приводу порушення нами моральних законів Всесвіту (а якщо конкретно: відомих десяти заповідей). Нас не можна виводити на космічний виток розвитку цивілізації, бо ми надміру брехливі, легковажні, аморальні. Таких не приймають у космічну співдружність цивілізацій. Таких не можна залучати до знань «космічного рівня», так само, як не можна дикуну довірити пульт управління ядерною установкою. Ось чому ми бачимо «сплеск» космічної уваги до нас останніми десятиріччями. Можливо, готується нова глибока корекція еволюції землян, аби підготувати їх до вступу в постхристиянську еру.

Підіб'ємо підсумки

Чи потрібно Вседержителю, як генералові старих часів, для контролю за ходом битви бути присутнім у різних місцях поля бою або посилати туди кур'єрів? Ні ж бо! У нього є інші можливості — інформаційні. Більше того, без особистої присутності можна обійтися не тільки, коли йдеться про контроль, а й про вплив на хід спостережуваних процесів, у тому числі, й для силових впливів. Для цього не знадобиться пересувати енергію або речовину на космічні відстані: **досить дати сигнал.** А вже сигнал на місці здатен «розв'язати» будь-яку енергію, привести в дію будь-які матеріальні сили, здійснити такий «полтергейст», що не тільки сковорідки на кухні витанцьовуватимуть, а й гори зсунуться з місця. У цьому саме й полягає сила інформації — символа, слова, закодованого повідомлення. Недаремно ж кажуть: ефект розвідника (інформатора) може дорівнювати бойовому ефекту цілої дивізії.

У випадку з інопланетянами ми ведемо мову про цивілізації, котрі випередили нас на тисячі літ, котрим Всесвітній Розум став *набагато ближчим*, і Вседержитель їх наділив великою компетентністю у світових справах. Так що можна бути певним: якщо якісь інопланетяни (а їх багато) не зацікавляться нами... в гастрономічних цілях, то й літати їм на Землю немає сенсу (як нам немає сенсу їхати на вокзал, аби дізнатися про час відправлення поїзда — можна зателефонувати).

Усе це пречудово вкладається в інформаційну парадигму. До слова, і найважче у християнському догматі питання Святої Трійці (Що це? Чому саме Трійця? і т. д.), питання, з приводу якого упродовж віків точаться богословські суперечки, дуже просто можна пояснити інформаційною парадигмою. Трійця тому, що є (завжди мають бути) *джерело* інформаційного впливу (Отець), власне інформація (Дух Святий) та **носій інформації** (Син). Тільки така «тріада» дає змогу (божественному) началу справляти ефективний вплив на справи земні.

Очевидно, настає епоха, коли ми більш конкретно дізнаємось, нарешті, **хто ж ми є насправді**, звідки ми, який механізм функціонування нашої душі як **космічного** феноме-

на. Ні, ми не тварини, позбавлені пір'я і шерсті, і не елементи продуктивних сил, ми — **мікрокосми,** в яких як у краплині роси відбиваються всі закони світобудови. **Душа — рефлектор Космосу,** її включено у Космічну драму; крізь неї проходить могутнє космічне протистояння сил світу (добра) і сил пітьми (зла). І наш контакт з позаземним Розумом **здійснюється не шляхом збивання «тарілок», захоплювання їх екіпажів, допитів ув'язнених або, навпаки, шляхом потрапляння до них у полон [такі наші помисли сприймаються, мабуть, позаземним Розумом як маячня дикунів],** а шляхом усвідомлення космічної гармонії, морального самовдосконалення, самопідготовки до Великої зустрічі в інформаційному полі Всесвіту. Не ми підемо на відкритий контакт (ми — пасивна і безпорадна сторона), а вони. І вони давно готові: для цього непотрібні міжзоряні перельоти. Були б тільки готові ми... І хочеться завершити тим, з чого почали: **не в захоплюванні космічних тарілок та їх екіпажів — головний шлях до контакту із Світовим Розумом,** а в усвідомленні глибини своєї душі. Процес цей має супроводити всю історію людства: йому немає кінця-краю. Як казав Еммануїл Кант, є і лишатимуться дві великі таємниці: зоряне небо над нами і моральний Закон всередині нас. І це — довіку.

З історії науки і техніки

Тисячоліттям раніше

1810 року на сторінках «Мемуару», що його видавала Санкт-Петербурзька академія наук, з'явилася цікава стаття про китайського алхіміка VIII століття Мао Хоа. Наведені уривки з творів Мао Хоа неспростовно свідчили — вже тих далеких часів він мав правильні уявлення про основні складники повітря! Мао Хоа доводив, що повітря неоднорідне; воно є сумішшю двох зовсім різних частин — «довершеного яня» та «недовершеного іня». «Інь» можна вилучити з повітря за допомогою горіння — адже він з'єднується з усіма речовинами, які горять. «Інь» також міститься у багатьох мінералах, з яких його можна видалити сильним нагріванням.

Неважко здогадатися, що загадковий «інь» — то кисень, властивості якого описані правильно; а довершений «янь», що не підтримує горіння,— безумовно, азот! До речі, європейські вчені лише наприкінці XVIII століття остаточно дійшли висновку, що повітря є сумішшю газів, і вивчили його складові частини. А до того панувала думка, що повітря є неподільним «первинним елементом». Отже, Мао Хоа випередив учених Європи на ціле тисячоліття!

Таємниця «погризених» казанів

Протягом усього XVIII століття в Європі тривали майже безперервні війни. Вони вимагали дедалі більшої кількості пороху. Але бракувало селітри, для виробництва якої не вистачало сировини. Нарешті, у Франції навчилися видобувати селітру з морських водоростей. Та от біда — надто вже швидко псувалися мідні казани, в яких випаровували відвар водоростей. Якась невідома зла сила немовби вигризала в них численні дірки.

І от на початку XIX століття за ту проблему взявся молодий підприємець Бернар Куртуа, якому набридло раз-по-раз замінювати на власній селітряній фабриці «погризені» казани. Він не мав сумнівів — казани роз'їдає якась сильнодіюча речовина, що міститься у відварі. Куртуа раніше вчився на аптекаря і непогано знався на хімії. Після тривалих експериментів він, врешті, спромігся виділити з відвару якісь дивні темнофіолетові кристали, не схожі на жодну з відомих тоді речовин. Загадковими кристалами зайнялися відомі вчені Хемфрі Деві в Англії та Гей-Люссак у Франції. Майже одночасно (Деві Хемфрі у 1813 році, а Гей-Люссак — у 1814) вони дійшли висновку, що Куртуа відкрив новий елемент. За кольором кристалів його назвали «йодом», тобто «фіолетовим». Саме йод, якого чимало міститься у морських водоростях, і завдавав стільки клопоту бідолашним селітроварам, виїдаючи дірки в казанах.

Не вберіг...

Жив собі у XVI столітті в італійському місті Пізі зубожілий дворянин Вінченцо Галілей, який заробляв на прожиття уроками музики. Він був пристрасним ученим-аматором; особливо ж кохався в математиці. Та от від єдиного сина свої наукові заняття Вінченцо старанно приховував — надто вже не хотів, щоб той успадкував його захоплення. Адже Вінченцо Галілей вважав себе легковажним невдахою, який необачно змарнував кращі роки життя на якісь непрактичні забавки, з яких не має ні грошей, ні слави. Для свого сина він сподівався кращої долі; мріяв, що той обере солідний, вигідний фах — вивчиться на адвоката або ж лікаря. І от на бажання батька юнак вступив до Пізенського університету і почав ретельно вивчати медицину. Та невдовзі справдилися найгірші побоювання Вінченцо — його син повністю охолов до медицини і захопився... математикою й механікою!.. Так незабаром з'явився у Пізі молодий професор математики Галілео Галілей, майбутній славнозвісний учений. А втім, побоювання батька справдились наполовину — багатства його син і насправді не нажив, зате лишив по собі безсмертну славу!..

Склав Віктор НЕВГОД.

Сім Законів Правильного Життя

3. ПРАВИЛЬНЕ ВИКОНАННЯ МАЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ТОЧНІСТЬ, ДИСЦИПЛІНУ.

Виконання — здійснення задуму, наказу, прагнення, завдання, хотіння. Головні прикмети Виконання — благородність, якість, кількість. Скрипка та сама і мелодія та сама — скрипаль інший, і якість мелодії інша. Буряки, картопля, капуста, м'ясо ті самі, а господиня інша — і смак борщу інший.

Буває, що все те саме, а смак борщу інший. Чому? Тому, що в господині був інший настрій. Вона була стомлена, і борщ варила без радости. Настрій має велике значення у виконанні праці: легше працювати тій людині, яка має добрий настрій. Швидше стомлює та праця, яку людина виконує без захоплення.

Людина — життя, а життя — це дія, енергія. Людській природі властиве хотіння бути виконавцем тієї чи іншої праці. По вартості праці визначається вартість людини. І воля квітне в праці, а неволя — в бездіяльності. Здоров'я і щастя — в проворності, а нещастя і хоробливість — у лінивстві.

Правильне Виконання — спосіб самовдосконалення. У чистому серці й чистому розумі народжується чисте хотіння виконати чисту мету, щоб мати чистий успіх, щоб оздоровити душу чистою приємністю. Правильне Виховання залежить від душевного світла: коли думання натхненне, Виконання праці буде натхненне. І завершена праця матиме натхнений вигляд. І відноситься це не тільки до маляра, письменника, шевця, будівника, а й до орача. На ниві натхненно вираній краще колоситься пшениця.

Виконання — діяльність: працюю для себе — працюю для народу; працюю для народу — працюю для себе. Є поверхове пояснення слова «народ» — жителі країни, населення держави, маса, спільнота. Треба знати, що слово «народ» постало від слова «народження». Люди одного народу — значить люди одного племени, одного плоду. Слово «плем'я» походить від слова «плід».

Син народу каже: «Я по плоті й по духу син народу». Народ відрізняється від народу по зовнішньому вигляді, по вдачі й поведінці, по національним особливостям. Вислови «мій радянський народ», «мій католицький народ», «мій греко-православний народ» пропагандивні, неприродні. У них дух гноблення народу. Вислови «мій український народ», «мій англійський народ», «мій німецький народ» правильні, природні. У них людина визначає своє походження, свою вдачу, свій шлях життя, свою історію.

Правильне Виконання моральне: українець, в якого розвинене почуття гідности, живучи в Україні, не буде виконувати розпорядження прислане чужими (з Ватикану, Константинополя, Москви, Берліну, Єрусалиму, чи інших чужин).

Є авторитетним той українець, який з приємністю виконує розпорядження отримані від українського авторитету не підлеглого чужим авторитетам духовним, політичним, мілітарним, соціологічним.

Українець, який живучи в Україні, виконує розпорядження чужих авторитетів, вважається свідомим, або несвідомим, вільним або невільним рабом. І чим він (раб) займає вищі посади, чим він більш освічений і більш обласканий авторитетом чужоземним, тим він низькіший, потворніший раб. Він нагадує людину, одягнену в шовкове вбрання зіткане з горя і сліз рідного народу.

Ти здійснюєш Правильне Виконання тоді, коли ти вільно користуєшся плодами праці своєї, приносячи честь родині і народові. Бачачи плоди праці своєї і знаючи, що вони тобі належать, ти самовтверджуєш гідність. Облагороднюєш себе гідністю, робиш правильну оцінку свого Виконання і прагнеш удосконалювати його. Ніякий в світі чужинець (добродій чи злодій, єдиновірний чи єдинородний, єдиномислячий чи єдиносоюзний) немає права розпоряджатися у твоїй Вітчизні плодами праці твоєї — твоїм потом і кров'ю, теплом твого серця, даром твоїм, що його ти хочеш передати дітям і внукам.

Той, хто зазіхає на плоди праці твоєї у Вітчизні твоїй, той зазіхає на соки життя *твого, зазіхає на мислення твоє, на завтрашній* день дітей твоїх, ти повинен вигнати такого чужинця (вторжника) прибулого з Півночі, Півдня, Заходу, Сходу. Кому дане життя, тому дане й право боронити незалежність життя.

Правильне Виконання те, яке не шкодить твоєму народові (твоєму родові), твоїй Вітчизні (землі батьківській) і ближчим твоїм. Коли ти багатієш тому, що співвітчизнянець твій бідніє, коли ти славишся тому, що Вітчизна твоя у неволі знеславлюється, твоє багатство досягнене неморальним Виконанням. Багатство, досягнене неморальністю вб'є радість у душі твоїй. Душа без радости зв'яне, *хвороби ослаблять тіло твоє*, і ніхто не схоче

Продовження. Початок у №№ 10—12 1991 р., 1—2 1992 р.

поділитися горем твоїм. Слава збудована на Виконанні розпоряджень чужого авторитету стає сміттям, гряззю.

Правильне Виконання те, в якому є віддана любов до Вітчизни, до права мати незалежне особисте і національне «я». Правильне Виконання потребує зосередження мислі, сили, хотіння, потребує блаженства (щастя). Щастя (добрий настрій) множить енергію мислі, сили, хотіння. Правильне Виконання точне, успішне, якісне і кількісне, здійснене при малій витраті сили і часу. Можна витратити багато часу і сили, і мати маловартісне Виконання тому, що воно здійснювалося безпляново, без морального і правильного мислення, недбало, без натхнення. З мистецького плянування треба починати мистецьке Виконання.

«Без мистецького плянування господиня варить борщ, робить порядок у домі. І Виконання в неї добре. Стародавні люди жили без плянування — і жили добре». Помиляєтеся: і борщ господиня варить по пляну, спочатку кладе м'ясо, а потім — картоплю. Стародавні люди ставили житла по пляну. Строгу плановість бачимо в будові хат часів Трипільської культури.

Правильне Виконання залежить від оточення, від обставин. Оточення має бути вигідне, приємне. Коли оточення пригноблююче, непривітне, Виконання здійснюється без щестя, без душевного настрою. Без щастя виконана праця має в собі дух нещастя. Блаженство (щастя) піднімає тонус почуттів. Бадьора діяльність почуттів обадьорює працю нервової системи — поліпшується мислення і покращується вправність м'язів.

Обадьорюйся вірою, що твоє Виконання (вдома, на полі, на заводі, в дорозі, на фронті, в шахті) потрібне тобі, твоєму родові, твоїм ближчим, в житті яких ти живеш, і які живуть у житті твоєму. Коли ти виконуєш ту чи іншу працю з вірою, що вона тільки тобі потрібна і ніхто з добрих людей її не потребує, то й ти нікому непотрібний.

«Ні, так не є: я ставлю дім з вірою, що дім тільки мені потрібний. Не хочу, щоб хтось інший його потребував». Помиляєшся: ти ставиш дім з думкою, щоб він був гарним для ока ближчих твоїх. І щоб могли люди його купити, коли появиться в тебе таке хотіння. І в полі ти працюєш з вірою, що хліб тобою вирощений, буде тобі і людям потрібний.

Виконання — знамено людини: яке Виконання, така й людина. Людина сама визначає своїм Виконанням, до яких людей вона належить. За достойне Виконання люди платять пошаною, захопленням, любов'ю. У древні часи рабові, який достойно довершував чин, давали волю.

Людині дане право самому себе оцінювати, порівнюючи якість своєї праці з якістю сусідньої. Тільки правильно здійснюючи Виконання, людина може дійти до добра, успіху, слави. Вартісне Виконання робить людину вартісною.

Правильне Виконання многогранне. Муж, який має жену і дітей, повинен мати час для Виконання праці і повинен мати час для родини. Правильне Виконання затаємне в уміння правильно користуватися часом і обставинами. При правильному розподілові часу ощаджується енергія життя, зберігається здоров'я.

Праця навіть щаслива стомлює, коли вона одноманітна. Розумне життя: ощасливлює себе, навчаючи дітей своїх і жаліючи любу жену свою. Жена на ласки мужа відповідаючи ласками, щасливить себе і родину свою. Головне — навчай дітей законів правильного життя, щоб зміст їхнього «я» був їхнім, щоб вони вміли відстоювати всюди і завжди зміст свого «я».

Правильне Виконання не виснажливе: людина, виснажена працею, страждає. Хвороби появляються там, де є духовне й тілесне страждання. Приємне Виконання мало виснажує людину. Щоб приємність не втратила наснаги, нею треба розсудливо користуватися. Приємна праця приємно втомлює: приємна втома має приємний настрій. Приємний відпочинок — щаслива наснага життя.

7-а. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ. Вартість життя оцінюється не довготою, а змістом: Правильним Думанням, Правильним Хотінням, Правильним Виконанням, Правильним Ставленням до себе і оточення, Правильним Харчуванням, Правильною Любов'ю, Правильною Вірою. Вартісне життя завжди високо оцінюється, воно є хорошим прикладом для молоді, яка збирається виходити на дорогу самостійного життя.

Відповідальність — почуття людської благородности, гідности, величности. Відповідальність людини за своє мислення, хотіння, виконання, почування ознаменовує її поважність, вихованість, серйозність, добросовісність, душевну впорядкованість. Відповідальність перед Батьківщиною і родиною вважається природньою Відповідальністю. Коли вона чеснотливо розвинена, звемо її священною. У ній людина показує свої найблагородніші почування — розуміння свого обов'язку боронити своє місце на землі (свою Вітчизну, свого провідника, свою родину, своє Минуле, Сучасне і Майбутнє).

«Людина вільна має право бути відповідальною і невідповідальною за ті чи інші вчинки. І в ім'я волі ніхто не має права її притягати до Відповідальности». Ні, таке поняття волі хибне: людина не може жити без людей. Там, де є люди, є й закони, устійнені людьми і є Відповідальність перед законами. Воля нічого не має спільного з сваволею.

Безумна людина і тварина звільнені від Відповідальности. Людина, яка має мало розвинене почуття Відповідальности, не шанує своїх слів, узятих зобов'язань не виконує, до наказів отриманих від рідного авторитету, ставиться безвідповідально. Між достойними людьми така людина вважається неповажною. З нею не можна говорити про справи важливі. І важливі справи їй не можна доручати. Неповажна людина знаходиться ряд причин, при допомозі яких старається оправдати свою безвідповідальність; такі її старання ще більше знецінюють вартість її вдачі.

Чим більше в людини розвинене почуття Відповідальности, тим більше вона є людиною. Її шанують, їй довіряють, нею гордяться, з неї беруть приклад. Відповідальність народжується благородною душевною енергією, вільним і (головне) вихованим розумом.

Відповідальність помагає людині поширювати коло приятелів, успішно довершувати виконання, самоощасливлюватися. Усі визначні люди мали розвинене почуття Відповідальности. Відповідальність (маю на увазі почуття Відповідальности) прививається людині правильним вихованням у родині, в школі,

в оточенні поважних людей. Відповідальність стає обрядом родинного щастя, гордістю роду, таємницею життєвого успіху.

8-б. ТОЧНІСТЬ. Вільній людині хочеться бути точною тому, що в неї розвинене почуття гідности — пошани до себе й ближчих. У вільної людини Точність набута, вона є навиком вихованої волі. Несвідоме, підсвідоме і свідоме самовдосконалення, збереження життєвої енергії здійснюється при допомозі Точности. Де є Точність, там немає поспіху. Поспіх — шлях, який веде людину до нещасть, виснаження, кволости.

У раба Точність вимушена: раб не розпоряджається ні своїм мисленням, ні своїм почуванням, ні своїм часом. Раб хоче при кожній нагоді бути неточним, щоб украсти час для спочинку, проявити зневагу до рабовласника. Неточність — рабський навик. Раб, виплекавши зневажливе ставлення до Точности, стає нездібним сам себе дисциплінувати, щоб самому для себе здобути волю.

Раб любить оправдуватися перед рабовласником: «спізнився», «забув», «заблудив». Він просить помилування, але рідко коли обіцяє бути точним: бо він в Точності бачить рабство — таке його розуміння Точности тримає його в рабстві. Раб, звиклий до Точности, має більше можливостей звільнитися з рабства, ніж той раб, який звик недбайливо ставиться до Точности.

Усе, що нас оточує, має вагу і вимір. Щоб щось построїти, треба мати на увазі Точність ваги і виміру. (Селянин вимірює своє поле вздовж і впоперек: любить точно знати, де межа, щоб на чуже не зазіхати і свого не дати).

У мисленні Точність має велику силу. Висловлюватися точно значить висловлюватися коротко, змістовно, влучно, переконливо, обгрунтовано, діловито, яскраво. Висловлюватися точно значить кожному слову давати вагу. Там, де слово туманне, немає точного мислення. Точне висловлення думки — дар великий, ним володіють кращі письменники. Треба дитину учити вдома і в школі правильно будувати речення, красиво і точно висловлюватися.

Точність — щаслива звичка людей життєвого успіху. Родичі, ощасливлюйте дітей, призвичаюючи їх до Точности. Великі люди завжди шанували Точність; годинник був їхнім нерозлучним помічником. І вони й від підлеглих вимагали Точности. Неточні люди, які вели боротьбу з точними, успіху не мали.

Люди, які мають розвинене почуття Точности, високо ціняться там, де потрібне точне виконання обов'язку. Є думка, що ми сьогодні живемо в епоху великого розвитку технології. Не забуваймо: там, де немає Точности, немає технології. Не хвилина, а секунда грає в житті людини велике значення. Щоденно свідомо вдосконалюймо навик Точности, ощасливлюймося його корисними і шляхетними властивостями.

9-в. ДИСЦИПЛІНА. Дисципліна значить виховання, порядок. Є розумне українське прислів'я, яке часто повторюю: «Дисципліна — мати порядку». Добровільна дисципліна — добровільне (внутрішнє) прагнення дотримуватися порядку, обов'язку, точности, акуратности, тактовности.

Дисципліна — правила поведінки. Людина, яка знає собі вартість, каже: «Я людина дисциплінована», тобто — люблю правила порядку моралі, обов'язку. Щаслива та людина, яка вміє свідомо сама себе дисциплінувати. Свідомо набутий навик дисциплінованости входить у світ підсвідомий, і людина стає дисциплінованою, не думаючи про дисципліну: дисципліна вже стала її навиком.

Національна Дисципліна — обов'язок перед Батьківщиною. Тільки Національна Дисципліна дає нації можливість утвердити національну волю, державну могутність, славне місце між народами планети Земля. Недисциплінований народ може сотні літ боротися за волю і волі не мати. А коли й здобуде волю, то зразу її втратить, не маючи національної Дисципліни.

Народ, який має здібність сам себе дисциплінувати, вільний і динамічний: він ощадливо розпоряджається своєю духовною і тілесною енергією. Дисципліна, яка виходить з внутрішнього хотіння народу, вважається духовним скарбом народу, розумом його волі.

Дисципліна, яка в народі впроваджується примусом (концтаборами, погрозами, карами) вважається Дисципліною поневолення: нею користується народ-гнобитель, вторгнувшись на землі народу гнобленого. Примусова Дисципліна — умертвіння людяности; вільна Дисципліна — розвивання людяности.

Народ вільний, благородний, розумний сам себе дисципліновує своїми правилами життя, правилами ставлення до себе й світу, правилами ставлення співвітчизнянця до співвітчизнянця. Життя вартісне тоді, коли воно впорядковане (дисциплінованe). Народ, який себе призвичаїв до рідних норм Дисципліни, могутній, певний у свої сили, має високу духовну культуру. Він вміє в найтяжчих обставинах відстояти життя «свого» я. Коли він програє битву військову, то старається виграти битву економічну, а коли програє битву економічну, то старається виграти битву на фронті духовному. Дисциплінований народ непереможний: в політиці, вірі, війську він творить обрядову авторитетність рідних провідників, бачачи в цьому міцність свого життя.

Держава — це Дисципліна, не дисциплінований народ до державного життя не дозрів. Відсталі народи переважно недисципліновані тому, що в них є десятки визначень, що таке добро, що таке зло, що таке вірність Вітчизні і що таке зрада Вітчизни, що таке рідна духовність. У них немає одного усталеного і звичаєм освяченого поняття національної чести, гордости. І це їх роз'єднує, це їх ослаблює, деморалізує, стомлює сварами, незгодами.

Дисциплінована людина краще володіє собою, ніж недисциплінована. Дисциплінована людина з почуттям душевного самоопанування переборює перешкоди, неприємности, погрози, поразки. І спокійно (з душевним самоопануванням) стрічає перемогу, успішне завершення мети.

Хто дисципліновано перемагає перешкоди, той вдосконалює працю свого розуму, облагороднює і ощаджує енергію своїх почувань. Хто зневажливо ставиться до дисципліни (не має на увазі самодисципліни), той стає жертвою життєвих невдач. І замість того, щоб в собі шукати хибу і її виправити, знаходить розраду в чарці і наріканнях на долю, на світ, на людей, на погоду, на Бога.

Недисципліновані люди ніколи не перемагали дисциплінованих. Людина тому є людиною, що її організм збудований за строгими законами Дисципліни (порядку). Світ тому є світом, що він збудований за строгими законами Дисципліни.

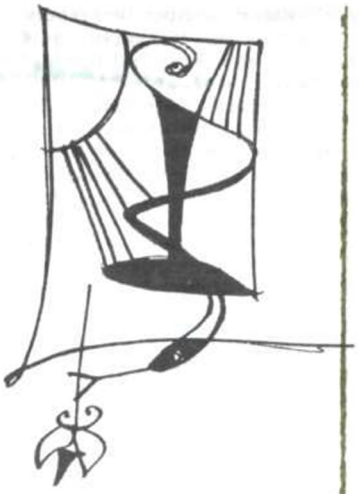

Доброго вам здоров'я

Аптечний кіоск

Чим серце заспокоїти?..

Причиною дуже багатьох хвороб бувають нервові стреси, емоційні перевантаження. У таких випадках медики змушені, крім певного режиму, призначати різноманітні засоби, що впливають на психіку людини, її емоційний стан та поведінку. Ці засоби поділяються на кілька груп: нейролептичні, седативні, антидепресанти, психостимулюючі. Їх уживають під суворим наглядом лікарів. А є група, що, хоч і призначається хворому лікарем, одначе не потребує постійного спостереження за вживанням. До неї належать так звані транквілізатори. У перекладі з латини це означає — бути спокійним, незворушним.

Імпортні транквілізатори — еленіум, седуксен, реланіум, рудотель, наші — хлозепид, сібазон, мезапам тривалий час виручали медиків, зменшуючи емоційну напругу, тривогу, страх хворих, прискорюючи цим процес одужання. Та останнім часом з'ясувалося, що транквілізатори не такі вже й вірні помічники людини. Спеціалісти виявили чимало негативних наслідків від уживання цих засобів. Вони здебільшого токсичні, пригнічують

«Здається, я знайшов причину раку»,—

сказав гість нашої редакції, відомий онкотравник Валерій ТИЩЕНКО

Абсолютно нові у світовій практиці підходи до лікування багатьох хвороб, у тому числі й раку, виходи на оригінальну медицину — ось основні чинники широкої популярності унікального самородка — дослідника з Сімферополя Валерія Вікторовича Тищенка. У чім суть його методу?

— Якщо коротко, то я суміщаю тлумачення Біблії, матеріалознавство й астрофізику із зціленням травами — відповів він. — Генетична схильність до знахарства, закладена в мені, очевидно, прадідом, додалася до досить-таки широких знань в галузі точних наук. Синтез був несподіваний. Мені вдалося відкрити закон: розподіл і суміщення речовин у природі й в організмі вершиться за частотно-резонансним принципом. Цей закон став ключем до моїх, доволі сміливих, як на чиюсь думку, висновків. Аби збагнути їх суть, поміркуємо.

Тлумачення Великої Книги примусило мене дивитися на кожну квіточку, як на живе дзеркальне відображення Сонця. Чи замислювалися ви коли-небудь, чому на абсолютно однорідному грунті, приміром, на лузі, ростуть квіти і трави достоту різні за складом, а отже, й властивостями? Саме пістрява, барвиста гама робить їх неоднаковими, адже квіти «співробітничають» з Сонцем кожна у своєму кольоровому діапазоні і залежно від цього одержує програму.

— У чому ж суть цієї програми?

— Коренева система засвоює лише ті складові елементи, що їх частота збігається з аналогічними ритмами в сонячному диску.

— Отже, свою частоту мають і наші органи?

— Причому, за тяжких недуг вона, природна річ, розладнується. Порівнюючи спектральні проби здорового і хворого органів, бачимо різницю елементів. Розладові природного їх складу можна зарадити за допомогою методу компенсації, добираючи потрібну композицію з квітів і трав. Це досить-таки сміливий висновок, і, як на мене, важливий. Вважаю, що у майбутньому потрібно створити спектральний каталог рослинного і тваринного світів, здорових і хворих органів людини на різних стадіях захворювання й ввести нагромаджену інформацію в банк даних. Якщо залучити до цієї великої праці комп'ютер, що містить чітку інформацію на клітинному й елементному рівнях, можна доволі швидко прогнозувати як хворобу, так і процес лікування.

З позиції моєї теорії я почав міркувати над проблемою кожної хвороби зокрема, а надто — раку. Гадаю, я знайшов причину появи пухлин в організмі. Певен, вони зароджуються внаслідок захворювання судинної системи, причина якого — гіпоксія — кисневе голодування. Ось чому однією з ланок моїх досліджень є кисень, і я подивився на нього не з загальноприйнятої точки зору, як на окислювач, а як на коректор частот кожної клітини. Як виявилося, саме кисень визначає її життєвий тонус, бо хвильова першооснова клітини за своїми частотами збігається з природною частотою кисню. Подібно до нитки, яка тримає бісер, кисень об'єднує всі клітини в одне ціле — організм.

— Пригадаймо, одначе, що постійне надходження кисню в організм забезпечує саме судинна система...

— Якщо вона уражена, то здатна засвоїти тільки певний частотний діапазон. Клітини через кисневий дисбаланс виходять з частотного режиму й втрачають здатність витісняти із себе продукти розпаду. Починається токсикація, а затим стійкий функціональний розлад.

Здоровий організм, оновлюючись, дає життя новим поколінням здорових клітин, хворий же виробляє покоління, далеке від норми, неповноцінне й дегенеративне, котре у майбутньому даватиме ще більш неповноцінне потомство. Коли хворі клітини, вибиті з частотних і функціональних режимів, формують ущербне покоління, розпочинається переродження тканин. Так з'являється рак. Я не визнаю слова метастази. На мій погляд, їх немає. За ураження судинної системи дегенерація клітин відбувається одночасно більшою або меншою мірою в усьому організмі.

— Чому ви так заглиблюєтесь в усі ці проблеми?

— Бо ж не можна лікувати те, чого не знаєш. Подивившись на хворобу не як на таємницю за сімома печатками, а як на добре окреслену недугу, я дістав можливість розробити методики і препарати для лікування раку. З'ясувалося, що його можна не тільки пригальмувати, а й лікувати, про що й свідчить моя статистика.

Оскільки предтечею всіх онкозахворювань я вважаю розлад діяльності судинної системи, однією із своїх найсерйозніших розробок вважаю супер-заявку на препарат, котрий поновлює її функції. Там, де здорова судинна система, там немає раку, адже, цей препарат можна вважати першочерговим профілактичним засобом проти хвороби віку. Для читачів «Науки і суспільства» розкрию його «секрет». П'ять столових ложок подрібнених голок молодої (поточного року) хвої заливаю півлітром води, кип'яченої на малому вогні десять хвилин, настоюю протягом ночі в теплому місці, проціджую. Рекомендую хворим людям пити настій теплим протягом доби замість води. Хвоя зв'язує й виводить з організму радіонукліди, хімічні та інші чужорідні включення, позбавляє клітину токсинів. Питво можна вживати без обмежень, воно нешкідливе й допомагає навіть при гангрені, облетеруючому ендертеріті, атрофії м'язів і зорового нерва, розсіяному склерозі, розладі серцево-судинної системи, відшаруванні сітківки ока, захворюванні ниркової миски. Можу з певністю сказати, що 80 процентів усіх захворювань можна зцілювати за допомогою цього зілля.

— А якщо людина вже стала жертвою раку?

— За допомогою напівспиртової витяжки суцвіть болиголова плямистого, котрий вважається отруйним, можна перемогти рак шлунка, гортані, молочної залози і стравоходу навіть у четвертій стадії. Цю рослину знає кожний. Злодій з бадьорими очима, він влаштований за образом і подобою городніх культур: цвіт петрушки, листя моркви, зовні безневинний і привабливий. У народі його називають бугела, або бузина, хоча нічого спільного із справжньою бузиною він не має. Болиголов здатен робити добро, але й зло також. Надихавшись пахощами цього потужного ефіроноса, можна вчадіти. Саме через те, збираючи суцвіття, треба стояти з підвітряного боку, інакше — біда.

Придушуючи ракову пухлину, болиголов знімає інтоксикацію, яка спроквола увійшла в організм, згубно діючи на імунітет і судинну систему. Будучи сильною отрутою, він подразнює клітину, провокуючи організм на вироблення імунітету. Найкраща з усіх методик описана в Біблії царем Давидом і зветься циклованням. За використання будь-якої отрути за цією системою безнадійно хворе й смертоносне гине. Живе — набирається на силі для боротьби.

Докладно розповім, як збирати цілюще зілля. У перші числа червня зміцнілий і сягнувший людського зросту болиголов викидає суцвіття, виповнені ефірним маслом. Подрібнивши їх і додавши трохи молодих листочків, виповнюю до половини півлітрову банку, а затим пересипаю все у трилітровий балон, заливши половиною літра горілки. Якби я одразу заклав у банку квіти, то відчув би, що вона стає гарячою — почалася б реакція з виділенням тепла. Це вкрай згубно діє на сировину. Тому, підсипаючи квіточки в бутиль, я постійно струшую його, аби все змочувалося горілкою. Наповнивши посудину по вінця, я вже вдома наливаю в банку горілку теж по вінця.

центральну нервову систему, викликають сонливість справляють негативну дію при гострих захворюваннях печінки, нирок. До того ж, транквілізатори викликають психічну і фізичну залежність, чимось схожу на наркотичну.

Хоч транквілізаторами користуватися зручно, все-таки радимо обходитись без них, тим більше, що такі препарати, як еленіум і седуксен, є чим замінити.

Серед найкращих замінників радимо препарати валер'яни лікарської. Вони не тільки зменшують збудженість центральної нервової системи, а й справляють спазмолітичну дію. Готують їх з коренів валер'яни. В аптеках продаються у вигляді настою, настоянки, екстракту.

За характером дії до валер'янки наближаються препарати глухої кропиви (пустирника). Настої, настоянки чи екстракт цієї трави призначають за підвищеної нервової збудженості, серцево-судинних неврозів, ранньої стадії гіпертонічної хвороби.

У народній медицині широко застосовують кореневище аїру при неврастенічних розладах.

Широкою популярністю користується трава череди, яка справляє багатогранний вплив на організм людини, у тому числі — заспокійливий.

При нервових виснаженнях добре допомагають також шишки хмелю.

Звіробоєм, як відомо, лікують шлунково-кишкові захворювання. Одначе, це зілля, яке заслужено називають ліками від 100 хвороб, добре зарекомендувало себе й при лікуванні неврозів та неврастенії.

Для лікування невротичного стану, вегето-судинних розладів призначають також броміди (калію бромід, натрію бромід, бромкамфору), корвалол, сульфат магнію та інші.

Як бачимо, вибір психотропних препаратів, що не справляють побічної шкідливої дії, чималий. Порадившись з лікарем, ви маєте змогу зарадити собі, навіть попри нестачу звичних транквілізаторів.

Валентина
КАШПЕРСЬКА,
директор об'єднання
«Укрфармація».

Як я лікую цукровий діабет

Добру справу робить журнал «Наука і суспільство», постійно публікуючи рецепти траволікування різних хвороб. Я сам страждав на цукровий діабет. Перепробував багато засобів, два з них мені допомогли. От і хочу поділитися власним досвідом з іншими читачами журналу.

Спочатку на пораду знавців народної медицини я лікувався чорницями та листям волоського горіха. Листя чорниць, як і належить, заготовляв під час їх цвітіння. Листя горіха — у період воскової стиглості плодів. Сушив зілля у затінку. Для лікування готував напар (чай). Окремо з чорниць і з горіха. Під час приготування чаю не перекип'ячуйте зілля. Настоюйте хвилин 20. Для чаю я брав приблизно дві склянки листя на півлітра води. Пив протягом дня, загалом склянок шість. Окрім чаю, вживав на-

Закривши герметично, ставлю в прохолодне темне місце на 18 діб. Так я одержую витяжку. Відливши потрібну кількість отруйного настою в іншу посудину, закриваю її кришкою й ставлю в холодильник. Препарат готовий.

Вранці натщесерце за годину до їди на півсклянки води даю одну каплю цілющого зілля. Наступного дня — дві. На третій — три — і так доводжу питво до сорока капель. Затим, починається «сходження» з цієї висоти, і ви, повернувшись до вихідної точки — однієї каплі, неодмінно відчуєте, що стан ваш поліпшився. Якщо, наприклад, був рак стравоходу і не проходила у шлунок навіть вода, то через 80 діб ви зможете спокійно їсти все, що вам до смаку. Але не радійте передчасно, організм вам цього не подарує. Слід пам'ятати, що ви йдете вузенькою стежиною над проваллям і пройшли всього півдороги. І вдруге вам треба піднятися до 40—45 капель, але не захоплюйтесь, адже болиголов — отрута! Поверніться знову до однієї каплі, аби потім розпочати останній, завершальний «ривок». Додам лише, що болиголов до того ж,— сильний знеболюючий засіб за раку, він стимулює роботу кровотворних органів.

Квітка каштана може вилікувати від променевої хвороби, а потім півхвилини — в холодній, після цього ще раз 10 хвилин — у теплій. І так протягом місяця.

2) У наступні тижні щодня робити протягом однієї години обгортання полотном, змоченим у відварі вівсяної соломи.

3) Кожного дня випивати три маленькі чашки настою з польового хвоща і ягід ялівцю, проварених 10 хвилин.

Хвороби сечових органів

...Якось до мене звернувся літній селянин: «Я хворію 4 роки: стан з кожним днем погіршується. Відчуваю сильні болі при сечовипусканні. Більше години не можу утримувати сечу, а якщо затримую, то болі настільки посилюються, що зводять судоми і після цього відходить трохи сечі. Я звертався до багатьох лікарів, але безуспішно. За порадою одного лікаря випив 80 пляшок мінеральної води. Вночі змушений був вставати через кожні півгодини, щоб помочитись, інакше болі ставали нестерпними. А так я маю здоровий вигляд, як всі говорять, п'ю рідко пиво, після нього мені завжди гірше. Що мені робити?»

Лікування

1) щотижня дві теплі ванни (30-32°); потрібно побути 10 хвилин у теплій ванні,

С. Кнейпп «Моє водолікування». Початок — у № 11 за 1991 р.

Грижі

Років 50 тому рідко зустрічались люди, які страждали від грижі. Тепер їх — троє-четверо на кожні 20 осіб. Грижі трапляються не тільки в людей, що тяжко працюють. Цю хворобу можна «схопити» просто так. В одних людей вона виникає від стрибка через канаву, в інших — через надмірне скупчення газів.

Грижа — хвороба не вроджена (але є винятки), здебільшого виникає у слабкому організмі. Отже, її можна уникнути, загартовуючи тіло водою. Варто лише щотижня приймати одну чи дві півванни або кілька холодних сидячих ванн. Згодом ви відчуєте їх чудотворну дію.

Один чоловік скаржився на сильні болі вище паху. Лікар сказав, що починається грижа. Я призначив хворому верхні і нижні компреси, і біль згодом зник. Пацієнт на деякий час відмовився від тяжкої роботи — і уникнув грижі.

Ще одне запитання: чи виліковуються грижі?

Більшість незадавнених ушкоджень виліковувалась, коли хворі втирали у відповідне місце камфорне масло і накладали на нього смоляний пластир — смолу чи клейонку. Замість камфорного масла можна використовувати лисячий жир. При такому лікуванні зникала семитижнева грижа.

поновити біополе організму й допоможе позбутися кістозної мастопатії. Каштановий цвіт можна рекомендувати при пухлинах головного мозку. Найліпше використовувати відвари. Зрізавши «свічку», видаліть стовбурець, а решту висушіть. Одну столову ложку сухого цвіту залийте 200 грамами води, доведіть до кипіння й настоюйте шість-вісім годин. Пити треба по ковтку за прийом, протягом дня випити один — півтора літра. Одначе, попереджаю: уникайте надуживання, протиотрута у великих дозах — теж отрута.

Особливу цінність мої рецепти мають для населення України, яке постраждало від чорнобильської катастрофи. Проте чиновники від фармакології і по сьогодні ігнорують геть усі набутки траволікування. Жоден з рецептів, перевірених на численних пацієнтах, не зацікавив Інститут фармакології МОЗ України. Так що усім вашим читачам, котрі забажають звернутись до мене, залишаю адресу: 333043, м. Сімферополь, вул. Степана Разіна, 12, кв. 1.

Бажаю всім доброго здоров'я.

Бесіду вела
Олена АЛІХАНЯН.

Дуже часто грижа трапляється і в дітей: виникає тоді, коли від їжі роздувається живіт і в деяких місцях прориваєтся очеревина.

Таким дітям я раджу кожного дня робити ванну з відвару вівсяної соломи, верхній і нижній компреси; до повного одужання місце слід натирати камфорним маслом чи лисячим жиром.

Такі ушкодження легко виліковуються, якщо вони локальні, інакше потрібно носити бандаж.

Нервове подразнення сечового міхура

Один учитель розповідає: «Лікарі називають мою хворобу нервовим подразненим станом міхура та живота. Близько 15 років я страждаю через утруднене сечовипускання. Цієї весни хвороба особливо посилилась: мочився по 15—20 разів на ніч, причому з напругою. В осад випадало багато кристалів солі й слизу. Разом з тим я потерпав від запорів, скупчення газів, судомних здригань тіла, сверблячки ніг. Повна втрата апетиту і безсоння виснажили мене».

У такому випадку водні процедури такі:

1. Повне обмивання щоночі.

2. Один день — коротке обгортання, наступного дня — мокра сорочка, намочена у теплій солоній воді.

3. Кожного дня чашка настою польового хвоща двома-шістьма товченими ягодами ялівцю протягом шести тижнів. Поступово стан поліпшуватиметься, відтак настане одужання. Залишиться хіба що втома і біль у ногах. Проти цього потрібно:

1. Вранці — верхнє обливання.
2. Після обіду — обливання колін.
3. Іноді півванна.

Останні прояви хвороби швидко зникнуть.

стоянку родону, в народі його ще називають золотим коренем. Готував її так: заливав 50 г сирого (30 г сухого) кореня половиною літра горілки, ставив у темне місце на 15 днів. Уживав по 20—25 капель до їди вранці і ввечері.

Другий спосіб такий же, але замість родону треба пити настоянку заманихи. Останню застосовують, коли хвороба набула тяжкої форми.

По завершенні лікування вміст цукру в крові нормалізувався. До речі, поліпшився й артеріальний тиск. Протягом перших місяців лікування він у мене був 190/100, через півроку — 140/85.

На власному досвіді переконався, що під час лікування (та й узагалі) дуже важливо дотримуватись дієти, не переїдати. Бо при цьому підшлунковою залозою виділяється мало інсуліну. Треба якомога менше вживати тваринних жирів, крохмалю, сала, жовтків яєць, спиртного. Особливо зашкоджує здоров'ю діабетиків пиво і вино.

Іван КРАЙНИК,
пенсіонер, біолог.
м. Кам'янець-Подільський.

Запалення сідального нерва

Один чоловік страждав сильними болями в лівому стегні. Він перепробував все, що тільки можна. Нарешті, йому порекомендували як останній засіб потримати ноги у теплі і спокої. Той почав закутувати свої ноги теплими хустками і, крім того, робив такі гарячі ванни, які міг витримати.

Та болі дедалі посилювались, сили танули, тіло худнуло. Він не міг заснути ні на годину.

Нарешті, наважився випробувати те, чого боявся найбільше — холодну воду. Лікувався за такою схемою:

1. Обливання спини перед обідом.
2. Верхнє обливання після обіду.

На другий день вранці — верхнє обливання, увечері — обливання спини. Через день-два брав півванну. Іноді, для загартування тіла, ходив босоніж.

Уже після першого обливання пацієнт міг уночі заснути на чотири години. Таким чином, до нього повернувся сон, а разом з цим і добрий апетит, бадьорий вигляд. Через чотири тижні хворобливі прояви були ледве помітними, а через шість — зовсім зникли. Пацієнт одужав.

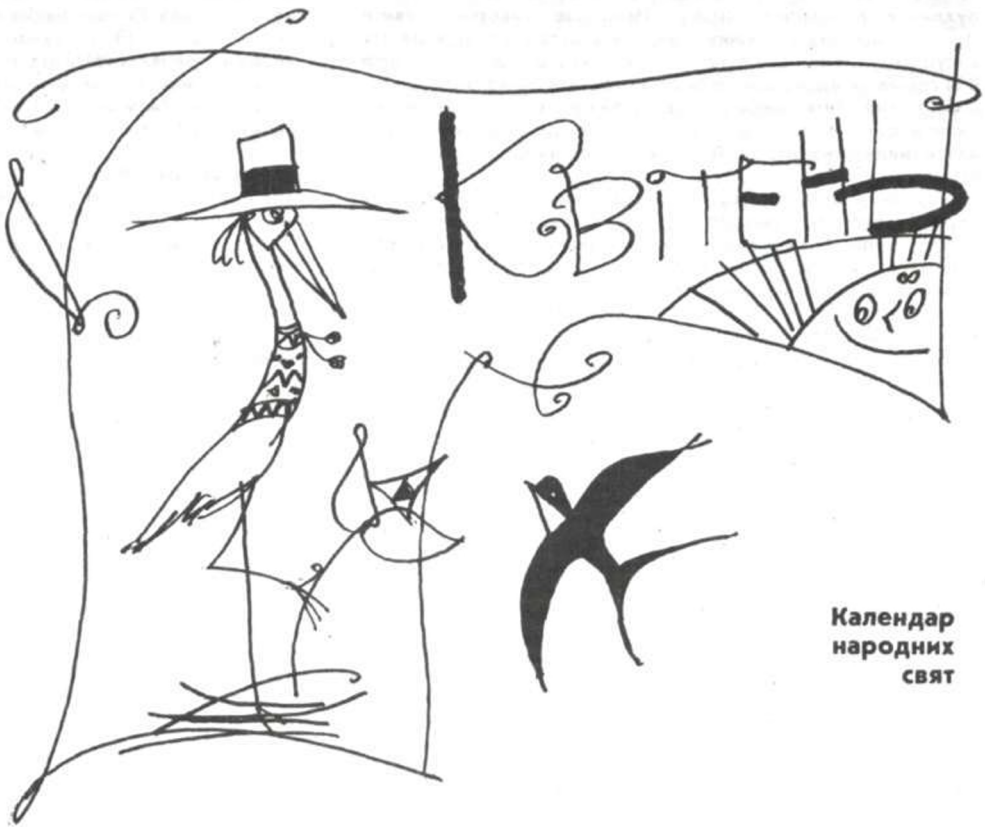

Календар народних свят

Пробуджується до життя від зимового сну природа. Оживає земля...

7 квітня — **Благовіщення**. В народі це свято дуже шанують — прирівнюють до Великодня.

На Благовіщення земля «одмикається» і розкривається для росту всякого зілля. До свята, кажуть, великий гріх «землю торкати»,— копати її, засівати. Як на свято у церкві заспівають молитву: «Благовіствуй, земле, радость, радость велію, хваліте, небеса, божію славу»,— то тоді святий архангел Гавриїл одмикає землю і починається ріст рослин.

На Благовіщення не можна нічого робити. Навіть птахи, і ті не в'ють гнізда. Особливо суворе табу на працю накладалося у сім'ях, де була вагітна жінка. Члени її родини повинні були ретельно дотримуватися заборон,— щоб дитина не мала вроджених дефектів.

На Благовіщення освячують у церкві зерно ярових культур і потім домішують його до посівного, а насамперед його використовують як оберег оселі. Ним обсипають хату, коли «щось лякає, ходить мрець» тощо.

Принесеним з церкви на Благовіщення ладаном обкурюють хвору худобу. Благовіщенську проскуру з'їдають напередодні сівби,— щоб добре жито родило.

Примічають, що цього дня повертаються з вирію бусли (лелеки). Існують і погодні прикмети: якщо на свято йде дощ — буде врожай на жито; якщо грім гримить — добре вродять горіхи, як морозно — грузді.

На Гуцульщині збереглися вірування, пов'язані з скотарським культом. Вважають, що напередодні Благовіщення активізуються відьми, які забирають молоко у корів, то гуцули перед святом мажуть коровам хрестики на лобі, ребрах і вим'і, а також на одвірках і дверях стайні, хліва. Ввечері підкурюють корів різним зіллям. Вранці, відкриваючи стайню, кладуть на порозі черепок з ладаном та зіллям і переводять через нього худобу. За віруваннями, після цих заходів маржині (худобі) відьма вже не зашкодить.

Виконували й інші магічні дії. Так, прокинувшись уранці, гуцул запалював яку-небудь шматину і тричі за ходом сонця оббігав хату, аби ніщо лихе не приступило до обійстя, по тому швиденько замітав хату, виносив сміття разом з обгорілою шматиною далеко за межу і викидав, тим самим очищаючи двір від усього злого.

Гуцули викидали знесені на Благовіщення курячі яйця в річку, бо, за повір'ям, з них могла вилупитися нечиста сила...

8 квітня — **Благовісника** святого архангела Гавриїла. Святий — покровитель рослин, опікується посівами, забезпечує дощ.

На Благовісника прилітає з вирію ластівка і купається у воді. Як хто побачить купання ластівки, поспішає вмитися у тому місці, щоб позбутися коноплиння (веснянок) на обличчі.

На Вінниччині першу ластівку зустрічають, примовляючи: «Ластівко, ластівко, візьми мої веснянки, дай мені рум'янки». Відтак одразу ж умиваються і витираються червоним поясом, щоб обличчя було чисте і гарне.

На Благовісника садять капусту,— щоб так швидко росла, як ластівка літає.

11 квітня — **святого Марка,** покровителя хліборобства. У центральних районах України на Марка освячують у церкві зерно і домішують його до посівного,— щоб добре родило. В західних регіонах, особливо серед католиків, йдуть на цвинтар і поминають померлих.

У квітні місяці триває Великий Піст. Цього року на перший його тиждень випадає середохрестя, тобто середина Посту. Найважливішим днем вважається середа, коли Піст ламається навпіл. (Цей день зветься ще «Хрестці»). Вірять, що вночі можна почути гучний тріск від ламання Посту. В середу майже повсюдно на Україні печуть з пшеничного тіста хрести,— щоб був добрий урожай на пшеницю. Частину з'їдають на середохрестя, а найбільшого беруть з собою, коли їдуть вперше у поле; хрест кладуть посеред ниви, і, коли доорюють до нього, з'їдають, а шматочок приносять додому і дають дітям. Пильнують, аби хреста на полі хто не з'їв, бо то погана ознака — на недорід. У гуцулів спеченого хреста дають коровам, що мають телитися.

За минувшини у цей день молодиці і дівчата сіяли мак. Сіючи, приспівували: «Край долини мак, мак...»

Баби-знахарки встають на середохрестя вдосвіта і, не вдягаючи запаски чи спідниці, у темряві сідають на порозі, прядуть два починки прядива, крутять веретено навпаки, від себе (звичайно крутять до себе), і кладуть ті починки навхрест. Цим прядивом вони лікують судоми ніг і рук.

Другий тиждень квітня і п'ятий — Великого Посту зветься в народі «Похвальним», або «Поклінним». Відзначають Похвальну суботу. На Похвалу сорока хвалиться яйцем,— мовиться у приповідці. Цей тиждень вважають сприятливим для підсипання квочки.

У Похвальну суботу кроплять коней свяченою водою (щоб нічого не вадило) і від'їжджають у поле оглядати озимі. Садять капусту,— щоб росла «на похвалу».

Повновладно входить весна, і тому в прислів'ї мовиться: «Хвалилася похвала, що вже зима розтала».

Цього року на третій тиждень квітня, за пасхаліями, випадає Вербна неділя. У вербну суботу освячують гілочки верби. Повернувшись із церкви, вдаряють свяченою вербою членів родини, примовляючи:

Не я б'ю, верба б'є,
За тиждень — Великдень,
Будь великий,
як верба,
А здоровий,
як вода,
А багатий,
як земля.

Свячену вербу бережуть за образами як засіб від недуг. Баби-знахарки купають на повний місяць у відварі з свяченої верби дітей, хворих на сухоти. Вербою також обкурюють хвору худобу.

А ще в народі побутує вірування, що свячена верба допомагає під час бурі. Якщо гілочку ввтіткнути на полі, то град не виб'є посіву.

Вербний тиждень буває досить холодним, про що мовить і прислів'я: «Прийде вербниця — зима вернеться».

Останній тиждень Посту зветься «страсним» або «білим». Упродовж тижня білять хати, перуть, золять рушники, білизну, прибирають подвір'я. У четвер перед Великоднем — «чистий четвер». До схід сонця роблять купіль із свяченого зілля і миються, щоб не було корости. Увечері йдуть до церкви, а повертаються із «страсною» свічкою, пильнуючи, щоб по дорозі не згасла. У хаті тією свічкою висмалюють на сволоці хрест, який служить оберегом від багатьох хвороб.

Віруючі суворо дотримуються посту від четверга до Великодня, деякі взагалі не вживають їжі, лише п'ють воду.

У великодню суботу печуть паски, запікають шинку, фарбують яйця. Раненько доручають чоловікам посіяти буряки в городі,— обов'язково натщесерце, щоб не були гіркі.

26 квітня — **Великдень** — одне з найвеличніших весняних свят...

Валентина
БОРИСЕНКО,
кандидат історичних наук.

Етика взаємин

Про гарні манери

Гарна постава, витончені жести, красива хода — усе це прикрашає і жінку, і чоловіка. Про це слід завжди пам'ятати й батькам, які виховують своїх дітей.

Усі жести мають бути стриманими, цілеспрямованими. Голову піднімайте не дуже високо, але й не позирайте на все довкруж з-під лоба. А от що «робити» з руками, приміром, під час розмови? Дівчину, жінку в таких випадках рятує сумка. А юнака? Чи допускають правила хорошого тону тримати руки в кишенях брюк? У крайньому випадку покладіть одну руку в кишеню піджака, але час від часу виймайте її звідти.

Не жестикулюйте аж надто енергійно під час розмови, не підвищуйте тон — це ніколи не було аргументом у суперечках. Будь-які рефлекторні дії неодмінно контролюйте: позіхання в товаристві — річ неприпустима. Непристойним вважається й позіхання на роботі, у сімейному колі. Вихована людина взагалі зробить усе можливе, щоб утриматися від цього.

З кашлем, як правило, впоратися дуже важко, практично неможливо. Тож прикладайте до рота носовичок.

Ікавка — теж неприємне й виснажливе явище. Якщо вона почалася, одразу ж ідемо до кухні, чи ванної кімнати і чинимо так: лівою рукою міцно затискаємо ніс, тримаючи в правій склянку з водою. П'ємо маленькими ковтками, але неперервно і не вдихаючи повітря, скільки вистачає сил. За всіма правилами після цього ікавка тамується. Якщо ні — усе повторюємо спочатку. Додамо, що ікавка з'являється як реакція на алкоголь.

І ще кілька суттєвих порад:

Розмовляючи, намагайтеся не стенати плечима. Такий жест сприймається вашим співрозмовником як образливий;

не розрізайте сторінок журналу чи книжки гребінцем;

не позирайте часто на годинник, розмовляючи з гостем; з жінкою, сидячи за столом президії;

не завершуйте свій вираз реготом — цей вияв нервозності справляє негативне враження на оточуючих.

Двері зачиняйте завжди «м'яко», навіть якщо дуже поспішаєте. І не має жодного значення, які то двері — на роботі, в магазині, удома чи в машині. А під час сварки гупання дверима сприймається як недостойний агресивний випад.

Косметика

Чарівна по-своєму...

Французи кажуть: «Кожна жінка чарівна по-своєму». Справді, можна бути привабливою й без косметики, головне — загальне самопочуття, раціональне, не перенасичене вуглеводами, гострими стравами харчування. Побільше їсти овочів та інших продуктів, котрі містять вітаміни А, В, С. Саме вони відіграють важливу роль в регуляції функцій шкіри та шкірних залоз, у пігментації й відростанні волосся.

Отже, до вашого меню мають входити такі продукти: молоко, морква, яблука, гарбуз, масло вершкове і рослинна олія, капуста, відвар шипшини. Ми не будемо оригінальні, якщо скажемо: один з головних ворогів краси — куріння. Навіть перебування у приміщенні, де курили, надає шкірі обличчя землистого, нездорового відтінку. Крім того, куріння спричиняється нерідко до надмірної жирності шкіри, появи чорних цяток та прищів, а іноді, навпаки,— до сухості шкіри й появи на обличчі ранніх зморщок.

Усе це було відомо вам, дорогі жінки, і раніше. Але увесь секрет полягає у тому, щоб від знання перейти до дії. Спробуйте!

Радимо

Як зберегти часник! Застосуйте спосіб холодного консервування. Поділіть часничину на зубки, очистіть від лушпиння, всипте у чисту суху пляшку з-під молока і залийте рафінованою олією (соняшниковою, кукурудзяною). Закрийте пляшку кришкою й поставте в холодильник. Так часник зберігатиметься кілька років, не втрачаючи при цьому ні смаку, ні твердості.

Олія до того ж набуває своєрідного аромату, і нею можна заправляти, скажімо, салати. Як ви здогадалися, олія

запобігає висиханню часнику й випаровування з нього ефірних масел, щоправда, певна їх частина переходить в олію. Рафінована олія позбавлена домішок (осаду), які є добрим середовищем для мікроорганізмів, що спричиняють гниття. Отже, для холодного консервування беріть олію без осаду.

Позбутися іржавої плями на тканині можна за допомогою лимонної кислоти і перекису водню. Їх можна замінити соком лимона і персолю. Пляму просочують соком і залишають на годину-дві. Після цього втирають у тканину суху персоль, а через п'ять-десять хвилин промивають водою.

Чи корисний кріп? Зелень, а тим більше — насіння кропу багаті на вітаміни А, Б, С та ефірні масла — феландрен, терпимен, лимонен та карвон. Кріп прискорює засвоювання їжі, допомагає виведенню шлаків з кишечника. Кроповий відвар знімає спазми шлунка й пробуджує апетит.

Чому картопляне пюре смачне, коли картоплю розім'яти ще гарячою?

У клітинах сирої картоплі крохмаль міститься у вигляді зерняток. Під час варіння, він поглинувши воду, перетворюється на в'язкий клейстер. Коли ми розминаємо картоплю гарячою, клітини не руйнуються і клейстер не вимивається, завдяки чому пюре пишне й апетитне. Коли ж картопля охолоне, пектин склеює клітини, від чого оболонки руйнуються, крохмаль витікає, а пюре стає в'язким, клейким і несмачним.

Як розтягують тісне взуття?

Змочіть із середини одеколоном, одразу ж узуйте і змастіть тим-таки одеколоном ще і зовні.

Шкіряний пасок

Майже у кожної жінки зберігається десь у кладовці принаймні одна застаріла, немодна сумка — викинути шкода, от і лежить роками, тільки місце займає. Тим часом з неї можна власноруч виготовити оригінальний пасок для сукні. Вирізавши з картону шаблон, як показано на малюнку, для однієї ланочки паска-ланцюжка, проріжте в ній отвори. Залишається наготувати з старої сумки потрібну кількість таких ланочок, з'єднати їх між собою, просунувши одна в одну, й прив'язати на кінцях зав'язки.

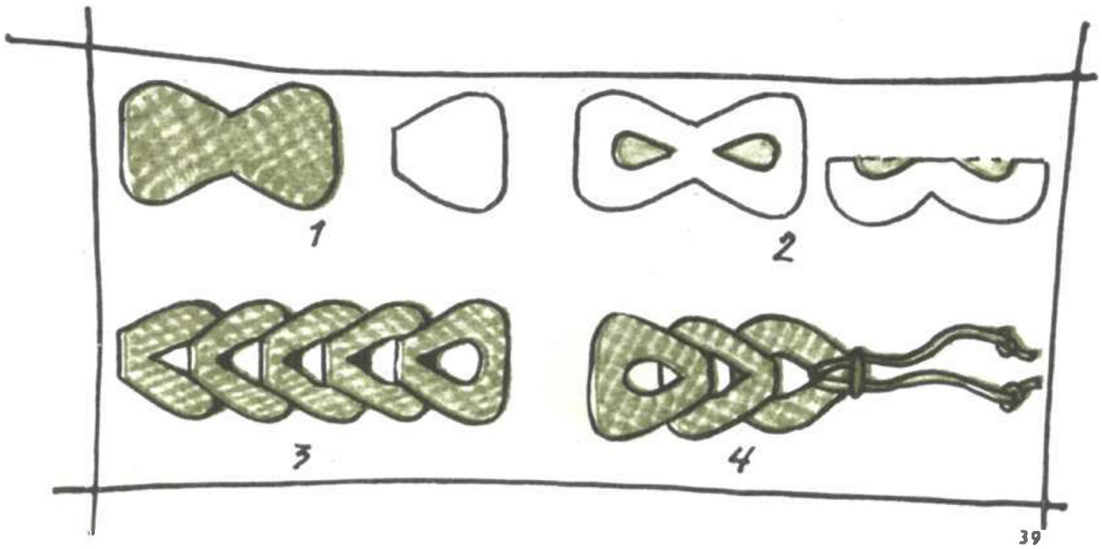

Чи була насправді Єва

Здавалося б, стаття з таким заголовком навряд чи містить серйозну наукову інформацію. Адже не тільки атеїсти, а й люди віруючі, усвідомлюють умовність біблійного міфу про створення світу і появу Адама та Єви в саду Едема. Тим часом виявлені нещодавно факти спонукають нас повернутися до цього питання аж ніяк не для схоластичних вправлянь.

Дослідження, проведені останніми 50—70-ма роками привели до широко визнаної схеми появи Homo sapiens. Згідно з цією реконструкцією, два-три мільйони років тому з'явилася Homo habilis — людина вміла,— вид досить обгрунтовано віднесений до роду людського. Пізніше його заступив еволюційно більш прогресивний вид Homo erectus — людина прямоходяча. Сліди матеріальної культури його обіймають період у 500—800 тисяч років до нашого часу. По деякім часі й він, у свою чергу, поступився виду Homo sapiens — людині мислячій, до якого належимо й ми, сьогоднішні. Коли це сталося, чи чисельними були його засновники, як творився вид, як розселявся й поділявся на раси — лише частка цікавих, але ще не розгаданих таємниць.

Кожна людина, як відомо, завдячує своєю появою двом батькам, чотирьом дідусям, прадідусям і так далі. І це абсолютно точно! Одначе, вже через 100 поколінь, тобто через дві тисячі років (якщо дати 20 років на кожне покоління) число родичів кожного з нас сягне 2^{100}—10^{30} чоловік, що, звичайно, не є реальним. Найбільш вірогідний вихід з цього парадоксу — наявність родинних схрещувань. При цьому один і той же індивідуум постає, як мовиться, «єдин у багатьох обличчях». За близькородинного схрещування можна побудувати родовід, за якого і через 100, і через 1000 поколінь залишатимуться тільки два пращури. До слова, в династії Птоломеїв, єгипетських фараонів, такий родовід справді існував.

Якщо, скажімо, взяти до уваги, що чисельність людства в міру просування углиб його історії тим менша, що більшим є час віддален-

ня, ми неодмінно дійдемо висновку про те, що люди більш споріднені між собою, ніж нам здається. Теза «всі люди — брати», попри свою банальність, приховує досить глибокий зміст.

Сучасні молекулярно-генетичні методи дають змогу зазирнути у далеке минуле і з'ясувати серед багатьох інших і таке питання: чи існувала насправді Єва? Для такого історичного екскурсу є доволі годящий об'єк — ДНК клітинних органел (мітохондрій). Довжина цієї молекули досить-таки відчутна — 16 500 нуклеотидів. Та головне — спосіб передачі мітохондріальної ДНК від покоління до покоління. На відміну від ядерної, мітохондріальна ДНК потрапляє у наступне покоління тільки з материнської яйцеклітини; батьки ніколи не передають у спадок свої мітохондрії. Виходячи з цих положень, група американських генетиків вивчала зразки мітохондріальної ДНК у людей різних расових груп. Один з важливих результатів, ними одержаних, є побудова дерева спорідненості вивчених молекул мітохондріальних ДНК у обстежуваних людей. Загальний принцип, що ним послуговувались учені при побудові та інтерпретації таких молекулярно-генетичних дерев, полягає у тому, що ступінь спорідненості порівнюваних організмів є пропорційним ступеню схожості порівнюваних молекул ДНК. Піддавши аналізу дерева мітохондріальних ДНК людини, автори дійшли дещо несподіваного, сенсаційного висновку: загальна прародичка всіх людей на Землі жила 160—290 тисяч років тому, і, дуже вірогідно, походила з Африки. На користь найбільшої давності африканського відгалуження свідчить структура дерева: його компактність, протяжність галузок і однорідність частини дерева, пов'язаної з африканцями.

Висновки американських дослідників досить логічно співвідносяться з оцінками археологів, згідно з якими архаїчний тип людей трансформувався в сучасний приблизно 100—140 тисяч років тому в Африці. З'явилося немало популярних повідомлень про існування в далекому минулому африканської Єви — засновниці роду людей сучасного типу. Такі висловлювання не є коректними. В кращому разі можна вести мову про існування «мітохондріальної» Єви, тобто загальної прародички, котра передала усім нам мітохондріальну ДНК. Щодо ядерної ДНК, то тут справи стоять інакше, бо і спосіб її передачі з покоління в покоління — інший.

Існування великої кількості засновників виду Homo sapiens і з-поміж них одної особи, котра наділила всіх нас своєю мітохондріальною ДНК, цілком можливе. Обидва твердження не суперечать одне одному. Але звідси, ясна річ, аж ніяк не випливає, що і ядерні гени ми дістали від «мітохондріальної» Єви чи будь-якої іншої жінки. Зовсім ні. В череді поколінь, що єднають нас з пращурами, чисельність частки популяції, яка розмножувалася, завжди сягали тисяч індивідів!

Оповідаючи про Єву, важко замовчати й імовірність існування Адама. Відповідь на це запитання, на нашу думку, має бути такою само.

Звичайно ж важко уявити, що колись жив єдиний патріарх, котрий започав рід людський. Проте цілком вірогідним є те, що на 200—300 тисяч років тому жив собі чоловік,

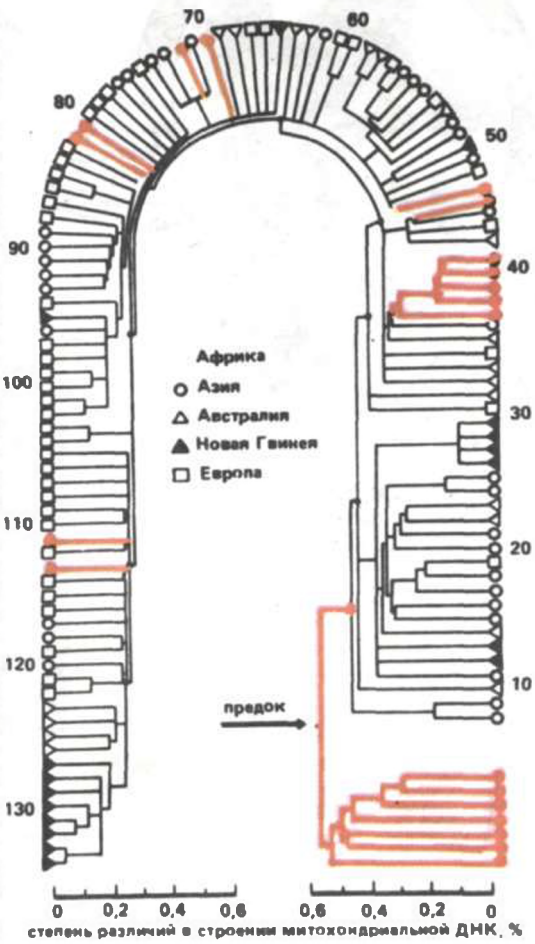

чию У-хромосому успадкували нинішні особини чоловічої статі. Адже У-хромосома батьків, як відомо, успадковується завжди тільки синами і ніколи дочками. І хоча механізми передачі У-хромосоми та мітохондріальної ДНК різняться, за своєю феноменологією вони схожі. Отже, цілком можливо, схожими були їх поширення і фіксація в популяції людини. Сьогодні молекулярно-генетичні методи вже дають можливість проаналізувати ступінь спорідненості різних хромосом. Поза всяким сумнівом, найближчим часом ми дізнаємось, чи з одного джерела походить У-хромосома.

Таким чином, відповідь на запитання, винесене у заголовок, зрозуміла: існування Єви цілком вірогідне. Не виключено, що існував і Адам, хоча, можливо, раніше чи пізніше на кілька тисяч років. Виокремлення ж цих двох біблійних персонажів із загального числа наших пращурів сталося завдяки їхньому унікальному внеску в генофонд людства: мітохондріальна ДНК Єви та У-хромосома Адама.

Анатолій РУВІНСЬКИЙ,
доктор біологічних наук.

Українці святкують Великдень

День воскресіння Ісуса Христа — Великдень — українці завжди святкували радісно, піднесено. Готувалися до нього заздалегідь. Упродовж тижня наводили лад у господарстві: прибирали, мазали хати, розмальовували стіни зсередини, а деінде й знадвору, прикрашали покуття, вивішували найкращі рушники...

Наприкінці Великого Посту кожен віруючий сповідався у попа,— щоб бути готовим до святої їжі.

Ніч перед Великоднем вважали чарівною. Дівчата ворожили, в надії дізнатися, за кого заміж вийдуть. У хатах усю ніч горіли свічки і лампадки. Запалювали свічки й на могилах рідних. Загалом, вогонь, свічки, багаття — неодмінні атрибути великодніх свят. В тому відлунював спомин про останню ніч Христа на волі, коли він молився, а апостоли грілися біля багаття в Гефсиманському саду.

Страсної п'ятниці замішували тісто, а в суботу пекли паску, бабку. Паска — здобне тісто невисокої широкої форми, бабка, навпаки, високої. Верх паски прикрашали. На Львівщині, скажімо, робили обруч з тіста, по тому хрест,— «аби файно росла»; на середині хреста клали п'ять «плащів» (плескатих шматочків тіста, покраяних ножем), на кожному «плащі» наліплювали «гуску» — щось на зразок маленької булочки, обабіч «гусок» ще клали виліплені з тіста долоні з пальцями — «божі руки»,— для того, щоб паска «вдалася».

Посадивши паску в піч, господиня витирала дітям обличчя, примовляючи: «абис такий величний, як хліб пшеничний» (до хлопчиків) й «абис така велична, як паска пшенична» (до дівчаток).

Є свідчення, що деякі господарі, наймали за платню пекарів, щоб їм паску спекли. Але таке траплялося дуже й дуже рідко. Випічка займала надто важливе місце у пасхальній обрядовості. З нею було пов'язано чимало народних вірувань і прикмет. Як паска вдавалася, раділи: в родині все буде гаразд; якщо ж вона в печі не підійде, або репається, вбачали в тому ознаку якихось майбутніх нещасть, смерті когось із близьких чи родичів. Отож, у господині й думки не виникало про те, щоб довірити святу справу випікання паски чужим рукам.

Окрім паски, своєрідним символом свята було яйце. Фарбоване великоднє яйце мало різні назви: «писанка», «крашанка», «мальованка» тощо. Найпоширенішим способом приготування крашанок донині лишається варіння яйця

разом з лушпинням цибулі, від чого воно набувало жовтого чи коричневого кольору. А взагалі, пасхальна палітра була розмаїтою: крім жовтої, широко застосовували червону, синю, рожеву, зелену фарби.

Яйця, як і паску, святили в церкві. Вважали, що освячене яйце набуває магічної сили: дівчата вмивалися водою, в яку опущена крашанка,— щоб бути вродливими і здоровими; свячене яйце клали на вікно,— щоб запобігти пожежі.

Святили також інші продукти: окрайчик хліба, сіль, хрін, поросятину, пшоно, мак, а подекуди, як, скажімо, на Харківщині, ще й горох, рибу (щуку), пляшку води — від курячої сліпоти. На Поділлі на паску святили ножі, бо вірили, що освячений ніж здатен відводити холеру.

Святити їжу йшли у святковому вбранні. Під дзвони урочисто входили до храму на службу Божу — з запаленими свічками, з гарними кошиками, в яких несли загорнуту в рушники їжу. По службі піп у супроводі хору, під спів «Христос воскрес», обходив стрій людей довкола церкви і святив паски, крашанки тощо.

Повернувшись додому, люди «христосувалися» (тричі цілувалися) і «мирувалися» (торкаючись лобом до лоба), та й сідали до святкового столу.

Рештки свяченої їжі не викидали, а зберігали упродовж року, користуючись як засобом проти хвороб, відьом і нечистої сили.

Празникували на Великдень три дні. В перший всі сиділи вдома, пригощалися, відпочивали; хто хотів — йшов на галяву до церкви. Другого дня пекли млинці, готували вареники, служили молебні по хатах, гостювали в родичів, знайомих, звісно, випивали «по добрій чарці». Молодь, зібравшись за селом або біля церкви, гуляла. Розваги від дня до дня ставали все веселішими, гамірнішими.

Великодні ігри, пісні, танці — невід'ємна частина свята. Грали «в шапку» (один ховав крашанку під шапку, інший вгадував, куди вона носиком повернута); «в плескуна» (один лягав обличчям донизу, поклавши руку на спину, а хтось із ватаги вдаряв по руці — вгадає лежачий, хто саме — лягає той, хто бив, а ні — одержує ще одного плескуна); також «билися крашанками» — хто чию розіб'є (ця гра ще називалася «в кого батько сильніший»). Серед дівчат особливою популярністю користувався старовинний танок-гра «кривий танець». На Вінниччині, де він зберігався до початку нинішнього століття,— виконували його в такому варіанті: обирали «комедіянтку» — дівчину, здібну «кривити», копіювати інших, по тому дівчата, співаючи, водили кружка, а вона кумедно передражнювала та переінакшувала кожен рядок пісні. У 20—30-і роки нинішнього століття на Великдень танцювали переважно польку, мазурку, гопака.

В українців важко знайти свято, яке б обходилося без пісень, тим більше — Великдень, найбільше християнське, весняне свято: пісні лунали по всій Україні. Співали насамперед жінки — молодиці, дівчата. Ось одна з пісень-гаївок, яку великодніх свят полюбляли співати подолянки:

Ой чия то черешенька, ой чия то вишня,
Ой чия то дівчинонька на вулицю вийшла.
Ковалева черешенька, ковалева вишня,
Ковалева дівчинонька на вулицю вийшла.
Ой, якби ти, дівчинонька, та й була багата,
взяв би тебе за рученьку та й повів до тата.
Ой, якби я, козаченьку, та й була багата,
наплювала б я на тебе, ще й на твого тата.

Ще одна улюблена великодня розвага молоді — гойдалки. Гойдалися парами, поодинці. З піснями, жартами, а нерідко й з музиками. Правила встановлював власник гойдалки, якому подекуди навіть платили за розвагу — грішми, крашанками.

На Україні широко побутував звичай другого дня великодніх свят поливати дівчат водою,— щоб були гарні, здорові, веселі й багаті. Хлопці, що мали намір одружуватися, йшли до своїх дівчат з подарунками, а ті віддячували писанками й вишитою хусткою.

Писанки, до речі, дарували і молоді, й старі — ходили з ними в гості, обмінювались при зустрічі.

Третій день Великодня теж спливав у розвагах, відпочинку — працювати суворо заборонялося. Цього дня, зокрема, жінки сходилися до баби-повитухи, зносили гостинці — крашанки, каламі, готували страви і влаштовували гулянку.

У день воскресіння Христа особливо виразно виявлялася давня слов'янська традиція, пов'язана з культом пращурів. Традиційними були поминки усією

громадою. Залищали на могилах їжу,— щоб і покійні могли святкувати. Поминали у так званий Навський Великдень — четвер на пасхальному тижні. Побутувало вірування, що на Великдень померлі відчувають себе щасливими, оскільки Бог цього дня прощає їм всі гріхи.

Пасхальні звичаї і обряди українців беруть початок з давніх, ще дохристиянських часів,— як свято весняного сонця, пробудження природи від довгого зимового сну. Вони увібрали прадавні магічні дії, пов'язані з зустріччю весни, вшануванням землі-годувальниці, прилученням померлих до вічного колообігу «життя — смерть — життя». Не дивно, що народну традицію не здолали ніякі лихоліття. Попри всі заборони, намагання витравити їх з пам'яті народної, прекрасні великодні свята жили, живуть і житимуть.

Олеся МАНДЕБУРА.

Як зробити писанку

Минулого століття етнографи записали на Полтавщині таку оповідку. Того дня, як вели Бога розпинати, йшов бідняк на базар, продавати яйця. Бачить: Ісус хреста несе і, знесилений, падає. Жаль стало бідняку — кинув свого кошика і заходився Богові допомагати хреста нести. Допоміг, вертається до кошика,— а всі яйця писанками стали. Від тих пір писанки й повелись...

Це, звісно, легенда. Як і коли зародилася традиція писанок, достеменно не встановлено. Та, безумовно, її витоки криються в глибокій давнині. Відомо також, що на Україні оздобленню великодніх яєць спрадавна надавали важливого значення — розмальовували їх, дотримуючись певних обрядових вимог, у визначені дні. Як свідчать етнографи, у минулому столітті писанки були поширені практично на всьому українському терені — від Харківщини до Галичини, від Херсонщини до Чернігівщини.

В народі практикували різні методи оздоблення великодніх яєць, а відтак існували й різні види писанок: дряпанка, мальованка, воскова писанка тощо.

Дряпанку виготовляли так: зварене яйце опускали в розчин барвника, просушували і гострим металевим вістрям — голкою, булавкою, цвяхом, кінчиком перочинного ножа — видряпували на фарбованій шкаралупі білий візерунок.

Розмальовуючи поверхню яйця у звичайний спосіб,— з допомогою пензля і олійних (акварельних, клесових) фарб,— одержували малярську писанку або мальованку.

Складнішою була техніка вощаних писанок, якими особливо славилася Україна і які нині експонуються в музеях усього світу. Насамперед виготовляли так званий квачик або писак — тоненьку, згорнуту з цупкої фольги лійкоподібну трубочку, довжиною вісім— десять сантиметрів. Прив'язували її до палички, майструючи щось на зразок пензля. Розтопивши віск, зачерпували його квачиком і виводили на поверхні яйця візерунок, який, за задумом майстрині, мав бути білим. Яйце занурювали в холодну (щоб не розтанув віск) жовту фарбу. Потім замальовували квачиком ту частину площі, яку бажано лишити жовтою, і занурювали яйце в зелену фарбу. По тому закривали воском місця, які мали залишитися зеленими, і на день-два опускали яйце в кислу рідину (скажімо, буряковий квас),— для того, щоб витравити решту зеленого кольору. Після такої «ванни» ясна шкаралупа у цих місцях знову набувала свого природного забарвлення. Їх обробляли рожевою чи червоною фарбою. Нарешті віск обережно знімали ножем або розтоплювали, тримаючи яйце над полум'ям свічки, і одержували готову писанку.

На Полтавщині, а також у деяких районах Київщини і Чернігівщини, користувались дещо іншою технікою. Яйце суціль обливали воском, а коли він застигав, видряпували плоским вістрям візерунок і занурювали в жовту фарбу. Потім візерунок заліплювали, розчищали від воску інші ділянки шкаралупки й опускали яйце в червоний барвник. У такий же спосіб одержували синій, зелений та інші кольори, допоки писанка не заграє веселкою барв.

А ще на Вкраїні виготовляли так звані монастирські писанки. (Робили їх у монастирях, звідки й назва). Видаливши через дірочку вміст яйця, його занурювали у віск, а потім оздоблювали бісером, блискітками, візерунками, вирізаними з кольорового паперу і фольги. Особливо цінували писанки, які розкривалися навподіб шкатулок. Виготовляли їх так: яйце (куряче або гусяче) розпилювали навпіл, зовні обклеювали оксамитом, гарною тканиною, кольоровими візерунками, а зсередини — фарбованим пір'ям, штучними або засушеними квітами, посеред яких вмонтовували мініатюрну картинку релігійного змісту. Половинки яйця скріплювали шматочком матерії. І, нарешті, прикріпляли тоненьку шовкову стрічку, за допомогою якої писанку підвішували на покутті — під образами і лампадами.

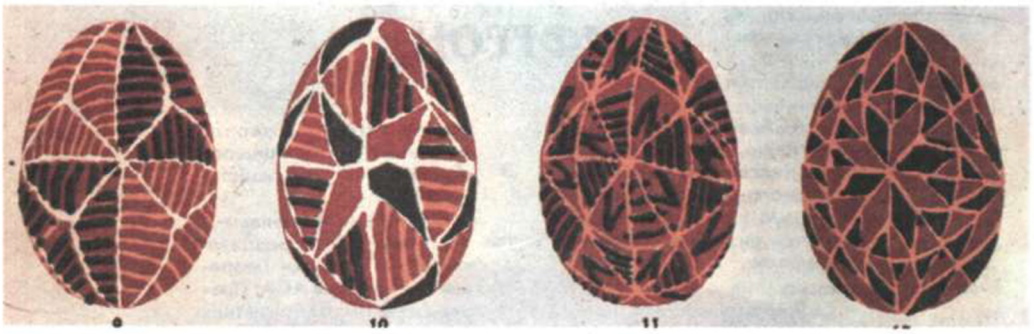

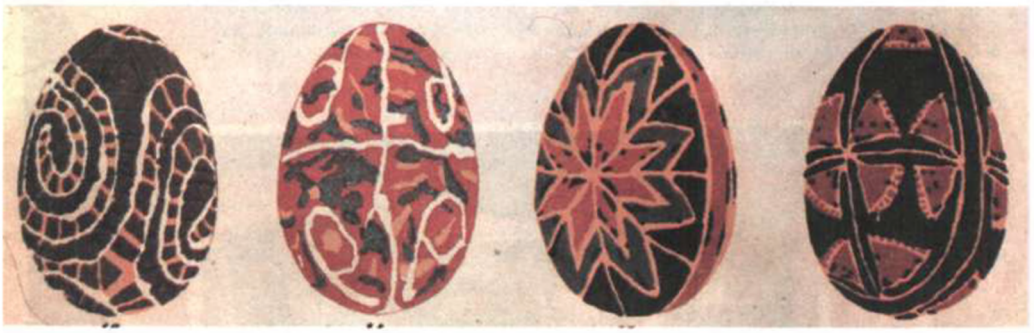

Музейні експонати — яйця

Традиція дарувати курячі яйця існувала задовго до християнських часів. То був харчовий дарунок, знак приязні, щирого вітання. Звичай дарувати розмальовані яйця виник пізніше.

На думку вчених, мистецтво художнього розпису яєць народилося на українській землі; згодом воно поширилося в Європі, а по тому — й на інших континентах.

Яких творчих вершин сягнули аматори цього оригінального мистецького жанру, свідчить самобутня колекція канадського музею Шмале Лунж, де представлено писанки й декоративні яйця з усього світу.

Чого тільки не вигадували майстри! В Англії виготовляли яйця з фарфору, які нічим не відрізнялися від звичайних — їх не розрізняли навіть квочки, яким замість курячих яєць підсипали штучні. В Італії робили яйця з локшини, у США — з шоколаду. Уславлені майстри Європи на замовлення вельможних родин Росії, Англії, Франції створювали яйця-шкатулки, всередині яких монтували чарівний мініатюрний палац, букетик квітів тощо. В Китаї виготовляли скляні яйця, віртуозно розписані зсередини тоненьким пензликом з одним-єдиним волоском.

У колекції Шмале Лунж є яйця з металу і каменю, кришталю і мармуру, тканини і синтетичних матеріалів. Музей володіє справжніми шедеврами — високохудожніми малярськими роботами — портретами, пейзажами, написаними на яєчній шкаралупі.

А відкривається експозиція витвором самої матінки-природи — велетенським скам'янілим яйцем динозавра...

Пауль Л. ВОЛЬЦ.
професор Східного Мічіганського університету.

Канада.

Висока якість продукції «Карпат» не підлягає сумніву!

Активна акустична система (АСА) АМФІТОН

АСА відтворює звукові сигнали, які надходять від касетного малогабаритного магнітофона типу «МІНІ», який забезпечує вихід на стереотелефони.

В корпус системи вмонтовано динамічну головку, вузол підсилювача і батарейкове джерело живлення. Передбачено вхід для підключення зовнішнього джерела живлення і зовнішнього підсилювача потужністю до 3 Вт.

Один комплект елементів типу А316 розрахований на 10 годин безперервної роботи АСА. Працездатність зберігається при зниженні напруги до 30 процентів.

АСА можна використовувати як виносний звуковідтворювач, для цього

зовнішній пристрій підсилювача звуку підключають до спеціального гнізда, при цьому внутрішній підсилювач звукової частоти відключається.

Номінальна напруга живлення, В	3
Номінальна вихідна потужність, Вт	0,12
Маса без елементів живлення, кг, не більше	0,8
Габарити мм, не більше	112×182×88

Виготовляє ВО «Карпати»

Додаткову інформацію можна одержати за адресою: 284008, м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 201, ВО «Карпати».

Шахова олімпіада

Конкурс розв'язань — 2-ий тур

На діаграмах — шахові етюди: в усіх білі починають і досягають нічиєї. Правильне розв'язання одного етюда дає три очка. За помічені хиби у завданнях цього туру (дуаль, побічне рішення, нерозв'язуваність та неможливість позиції) — нараховуються додаткові бали. Вказувати слід лише головний варіант розв'язання.

Рішення кожного етюда подавайте на окремій картці або листом у двох примірниках, з обов'язковою позначкою «Шахи. 2-ий тур». Останній термін надсилання відповідей — два тижні з дня одержання цього номера журналу. Не забудьте вказати точну адресу, прізвище, ім'я та по батькові.

Чекаємо на ваші відповіді й зичимо успіху!

Перевірте свої відповіді

2-ий тур торішнього конкурсу розв'язань:

№ 5. І. Моравець, 1938 р.: 1. d6! Кс3 2. Крс6! (ці ходи білих єдино можливі) 2. ... Ке2 3. d7 Кd4+ 4. Крd5! з подальшим виграшем.

Другий варіант: 1. ...Кd2 2 Крс7! (2. Кре7? Кс4 3. d7 Ке5 4. d8Ф Кс6+) 2. ... Ке4 3. d7 Кс5 4. d8Ф+ з виграшем.

№ 6. Я. Марвиць, 1937 р.: 1. e6 Ке2+ 2. Крh2! Тільки сюди. Погано як 2. Крg4 Кс3 3. e7 Кd5 4. e8Ф Кf6+, так і 2. Крf2 Кс3 3. e7 Ке4+, 4. ... Кf6 і т. д. Тепер вже пішака не стримати, і білі перемагають.

№ 7. Є. Погосянц, 1977 р.: 1. b5 Кf5 2. b6 Ке7+ (2. ... Кd4+ 3. Крd6, і білий пішак — нестримний). 3. Крс5! Несподіваний маневр — білий король ніби відмовляється взяти участь у визначенні долі свого пішака. Однак нав'язлива турбота про нього загубила б справу — 3. Крd7 Крd5! 4. b7 (4. Кр:е7 Крс6!) 4. ... Кс6, і чорні врятовані.

№ 8. Ж. Барбьє і Ф. Сааведра, 1895 р.: 1. c7 Td6+. Після 1. ... Td2 2. c8Ф Tb2+ 3. Крa5 білий король по вертикалях «a» і «b» благополучно спускається донизу.

2. Крb5. Якщо 2. Крb7, то 2. ... Td7, і тура б'є пішака; не досягає мети і 2. Крс5 через 2. ... Td1 з наступним 3. ...Tc1+.

2. ... Td5+ 3. Крb4 Td4+ 4. Крb3. Варіант 4. Крс3 Td1 5. Крс2 відрізняється від головного лише перестановкою ходів.

4. ... Td3+ 5. Крс2! Тепер тура не може напасти на білого короля з тилу, і здається, що все закінчено. Однак найбільш захоплюючі події ще попереду.

5. ... Td4!! Чудовий шанс чорних, на 6. c8Ф буде жертва тури — 6. ... Tc4+! 7. Ф:c4, і на шахівниці пат. Однак надіям чорних справдитись не судилося.

6. c8Т!! Ta4. Бо загрожувало 7. Ta8+ Ta4 8. Т:a4X.

7. Крb3. Ефектний заключний акорд, чорні програють туру або дістають мат за один хід.

Чотири фігури розіграли справжній шаховий спектакль!

А ось як розв'язують композиції Надії Леонтьєвої:

№ 1. 1. Сс3 Фb8+ 2. Tb7+ Крg8 3. Cb3 Фh2+ 4. Te2+ Крf8 5. Cg7X. Обопільні шахи на тлі батарейної гри.

№ 2. Білі матують з того ж самого поля, на яке прямує чорний пішак d7: 1. Cb7! d6 2. T:d6 Крf4 3. Td3 Кре5 4. Cd6X або 1. ... d5 2. C:d5 f4 3. Cf3 Крf5 4. Td5X.

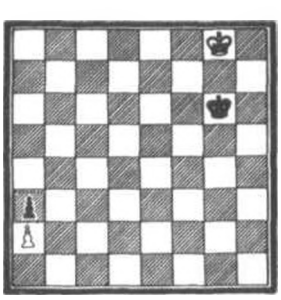

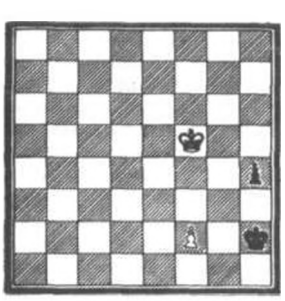

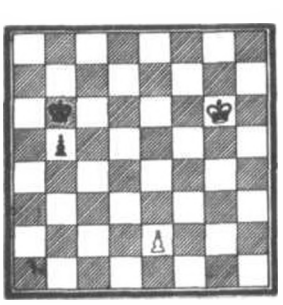

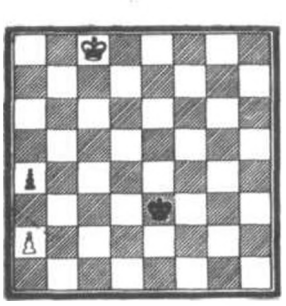

Лістер перший переміг інфекцію

У середині минулого століття серед учених точилися палкі суперечки: чи здатні бактерії до самозародження? Проведені експерименти давали непевні результати. (Вже пізніше з'ясувалося, що їх проводили за хибною методикою). Тому багато які авторитетні вчені не сумнівалися, що мікроорганізми самозароджуються. І така, здавалося б, суто теоретична помилка призвела до фатальних практичних наслідків — вона спричинилася до загибелі тисяч хворих людей! Адже тогочасні лікарі зовсім не дбали про знезаражування. (Мовляв, який же сенс старанно вбивати мікроби, якщо вони все одно з'являться «самі по собі»...) І люди гинули навіть від відносно легких травм чи вдало проведених операцій лише тому, що в рани потрапляла інфекція. Найкращі тодішні хірурги вважали за норму, якщо після їхніх операцій гинуло 25—30 процентів хворих! А що вже казати про операції у польових умовах — там смертність була просто-таки жахлива. Так під час франко-прусської війни 1870 року французькі військові хірурги зробили близько 13 тисяч ампутацій. Але понад десять тисяч прооперованих загинули...

І от відомий англійський хірург Джозеф Лістер вирішив не чекати кінця теоретичних дискусій, а діяти на власний розсуд. Він почав ретельно дезинфікувати хірургічний інструмент, перев'язочні матеріали, операційні приміщення, палати, де лежали хворі, і навіть їхній одяг. Наслідки вразили: кількість ускладнень після операцій різко зменшилася. Інші медики почали з успіхом наслідувати Лістера. І такі переконливі факти з медичної практики перетворилися на чи не найвагоміший аргумент проти теорії самозародження бактерій.

Від одного кореня

Терміни «метеор» та «метеорологія» напрочуд схожі. Вони й насправді мають спільний корінь. Здавалося, що спільного у космічних гостей-метеорів і суто земних бур та гроз? Тим часом у давнину метеори (а також і комети!) теж вважали суто атмосферними явищами — чимось схожим на веселку, блискавку або ж полярне сяйво. Усі ті явища мали спільну назву «підмісячних метеорів». (Адже вчені середньовіччя були певні, що комети і метеори — то лише спалахи або світіння випарів у земній атмосфері, у «підмісячному» просторі). І цілком природно, що галузь науки, яка вивчала «метеори», назвали «метеорологією». І хоча та наука давно вже не вивчає власне метеори, але за нею й досі зберігається традиційна назва.

На 1-й стор. обкладинки — агат «Монголія».

Фото Наталії КНЯЗЄВОЇ.

Головний редактор
Ю. Г. РОМАНЮК

Редколегія:
Б. М. ГИЧКО
(відповідальний секретар)
В. І. ІВЧЕНКО
(заступник головного редактора)
С. В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ
В. П. КУХАР
С. П. БІЛИЙ
Ю. М. ПАХОМОВ
М. В. ПОПОВИЧ
А. М. СЕВЕРИН
В. І. СЕРГІЙЧУК
К. М. СИТНИК
Е. В. СОБОТОВИЧ
Н. В. СУКМАНСЬКА
К. С. ТЕРНОВИЙ
О. К. ФЕДОРУК
А. О. ЯЦИШИН

Редактори відділів:
Ц. М. ГАНУШКЕВИЧ
М. В. КУХАРЧУК
А. В. ПАПУША
М. М. РОЗУМНИЙ
Н. В. СУКМАНСЬКА

Коректор
Т. Д. МУРАВИЦЬКА

Художнє оформлення та художній макет
Р. Є. БЕЗП'ЯТОВА та
Г. П. ФІЛАТОВА

Зареєстрований Державним комітетом України по пресі, серія КП, № 185.

Здано до набору 23.01.92.
Підписано до друку 24.03.92.
Формат 70×108/16.
Папір офсетний № 1. Офсетний друк.
7,7 ум. друк. арк.
16,5 ум. фарб. відб.
9,7 обл.-вид. арк.
Тираж 28 310 прим.
Зам. 0113203.
Ціна (передплата) 1 крб. 20 коп.
Ціна (вроздріб) 6 крб. 50 коп.

Адреса редакції:
252025, Київ-25,
Рильський пров., 10.
Адрес редакции: 252025, Киев-25,
Рыльский переул., 10.
Телефони: комутатор 2280016,
додаткові — 3-76, 3-71, 3-63.

Комбінат друку видавництва «Преса України».
252047, Київ-47, проспект Перемоги, 50.
Комбинат печати издательства «Преса України».
252047, Киев-47, проспект Победы, 50.

Ежемесячный научно-популярный и литературно-художественный иллюстрированный журнал общества «Знание» Украины
«Наука и общество»
(на украинском языке). № 3 1992 г.
Издательство «Преса України»

Київське виробниче об'єднання «Електронмаш»

ПРОПОНУЄ

нову модель мікро-ЕОМ з ряду СМ 1810
«НИВКА»

У вашому розпорядженні:

аппаратне середовище — мікропроцесори 86, 87
ОЗУ — не менш 1 МБ
жорсткий диск від 20 до 80 МБ
гнучкий диск 360/720 кБ
кольоровий монітор
друк — стандартний
системний інтерфейс 141
програмне середовище
МДОС 1810
(мікроасемблер, Сі)
БОС 1810
(макроасемблер, Сі, ПЛ/М, Фортрань, Паскаль)
ОССФП 1810

Додаткові засоби:

швидкий друк паралельного типу;
відеографічний контролер з високою розв'язувальною здатністю поєднання із стандартними інтерфейсами;
вихід в мережі ЕОМ;
широка номенклатура налагодження зв'язку з об'єктом;
дворівневі комплекси для побудови АСУТП;

ЗАБЕЗПЕЧЕНА

програмна сумісність з ЕОМ типу IBM PC/XT

РОЗРОБЛЕНО

програмне забезпечення:
для багаторазового використання

його режиму роботи з виносними терміналами;
для проектування та супроводження по АСУТП, орієнтоване на проектувальника без спеціальної освіти в галузі програмування;
для побудови дворівневих систем управління та збору інформації.

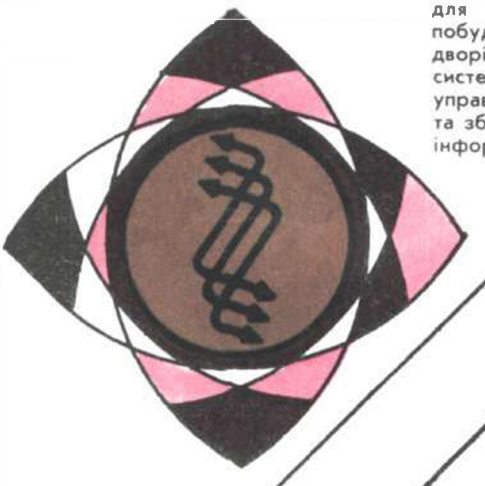

ВАШ ВИГРАШ:

доступна ціна в карбованцях (базовий комплекс — 21 тис.)
стислі строки поставки
імпортна периферія у з'єднанні з вітчизняною електронікою
надійністю не поступається зарубіжним зразкам даного типу
конфігурація поставки під ваш проект
фірмовий сервіс на весь строк служби, гарантія 3 роки

Наша адреса: 252180, м. Київ-180, вул. В. Окружна, 4
Телефони: 475-43-00, 475-98-18
Телетайп: 131062, 132114, 131733 «Космос».

Вікно у дивосвіт

Гість із Китаю

Лимонник — багаторічна реліктова листопадна ліана. Відомо сім її видів. На Україні добре росте лише один з них — лимонник китайський. З давніх часів люди знають його як чудову лікарську та декоративну рослину. По опорі лимонник видирається на п'ятнадцятиметрову висоту. Протягом перших двох років швидко розвиваються лише його вегетативні пагони. Через рік-два на них з'являються коротенькі плодоносні пагінці. Їх не слід обрізувати. Квітки лимонника мають вигляд виноградної китиці, великі, білі, запашні, дводомні, рідше однодомні, запилюються комахами. Квітує лимонник на початку травня.

На присадибних ділянках лимонник росте на родючих розпушених грунтах. Морозостійкий, хоча квітки дуже чутливі до заморозків. Рослина чутлива також до протягів, якщо росте між будівлями, і через це часто не запилюється.

Лимонник розмножується насінням, зеленими живцями і відводками. Треба мати на увазі, що насіння швидко, протягом місяця, втрачає схожість. Тому його висівають одразу після збирання на глибину три-чотири сантиметри. Сходи не бояться затінення. Посіви на бідних грунтах бажано навіть затіняти щитами. На багатих грунтах можна обійтися без затінення. Це пояснюється тим, що у лимонника немає глибокого стрижневого кореня, зате добре розвинена поверхнева коренева система. На піщаних грунтах вона підсихає і через це рослини, трапляється, гинуть. Сіянці не бояться пересаджень, але висаджувати їх треба глибоко. Щороку під кущі вносять відро чи два перегною-сипцю або листяної землі. З часом під ліаною утворюється цілий пагорбок, який слід постійно зволожувати. Тоді ліана добре плодоноситиме.

Зібрані плоди зберігаються погано, швидко вкриваються пліснявою і загнивають. Тому спочатку їх сушать у духовці при температурі 50—60 градусів протягом години, після чого досушують на сонці і зберігають в картонних коробках. Свіжі плоди перетирають у керамічній посудині з цукром у пропорції 1:2.

Хто постійно вживає лимонник, рідше застуджується, легше уникає грипу, ангіни. Практика підтверджує, що лимонник дає позитивний ефект навіть при лікуванні трофічних ран. Для цього застосовується двадцятипроцентна настоянка насіння.

Іван ГЕГЕЛЬСЬКИЙ,
кандидат біологічних наук.

Фото автора.

Індекс 74330

Ціна (передплатна) — 1 крб. 20 коп.
Ціна (вроздріб) — 6 крб. 50 коп.

ISSN 0130-7037 «Наука і суспільство», 1992, № 3, 1—88